COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE
1002434784

Digitized by Google

THE LIBRARIES

COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYNAK ÉS VISELT DOLGAINAK HISTÓRIÁJA.

OK-LEVELEKBŰL, KRÓNIKÁKBÚL, HAGYOMÁNYOKBÚL ÉS LEGENDÁKBÚL ÖSSZE SZEDTE 'S KI-ADTA

PODHRADCZKY JÓ'SEF.

ELSŐ RÉSZ.

BUDÁN,
Nyomatott Gyurián János és Bagó Márton betűivel.
1836.

Digitized by Google

DB
929
.P6

„Beatus Ladislaus nunquam potest dicere, quod Ipse non fuisset Hungarus natione et Rex Hungarie: Ideo merito magis eum, quam alios diligere debemus: Ipse enim dicit: Os vestrum et Caro vestra sum. — Ipse namque rexit Nationem nostram ab inimicis defensando, in fide dirigendo: modo autem, ex quo recessit ex hoc mundo, non perdidit dominium super nos, quod temporalem commutavit coronam in celestem; ideo potentior Patronus nobis est effectus et magis diligendus."

Pelbartus de S. Ladislao.

552117

Digitized by Google

550117 NOV 30 '67 RS

NAGY MÉLTÓSÁGÚ

FŐ TISZTELENDŐ

KOPÁTSY JÓ'SEF ÚR

Ő

EXCELLENTZIÁJÁNAK,

HALHATATLAN ÉRDÉMEI UTÁN

A'

BESZPRÉMI SZÉKES SZENT-EGYHÁZ

MEGYÉS PÜSPÖKÉNEK

ÉS

A' KATHOLIKA

MAGYAR ANYA-SZENT-EGYHÁZ

NAGY OSZLOPÁNAK,

Ő TSÁSZÁRI KIRÁLYI APOSTOLI FÖLSÉGE
VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁTSOSÁNAK.

Digitized by Google

Ő FÖLSÉGE

KIRÁLYNŐ ASZONYUNK

UDVARI

CANCELLÁRIUSÁNAK

ÉS

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG

TISZTELETBÉLI TAGÁNAK.

MINT

GYENGE IGYEKEZETEI LELKES

ELŐ-MOZDÍTÓJÁNAK

ÉS

KEGYES JÓ-AKARÓJÁNAK

MÉLYSÉGES TISZTELETTEL

AJÁNLA A' SZERZŐ.

Digitized by Google

Nagy Méltóságú

Fő Tisztelendő Püspök Úr,

Kegyelmes Uram!

Hogy EXCELLENTZIÁD e' munkámat is nem tsak régi Nemes Magyar Sziveséggel és kegyes Indulattal elfogadta, hanem szokott Nagylelkűsége szerént saját költségén ki is nyomtattatta, ezt a' Beszprémi Székes Szent-Egyház másik Alapítója, ditsőséges Szent László Király eránt buzgó Tiszteletéből tette: én pedig mély tiszteletem és háláadásom zálogául ajánlom EXCELLENTZIÁDNAK; mert EXCELLENTZIÁD az Első, a' Ki gyenge igyekezeteimet eleitűl fogva esméretlen létemre is figyelmére méltatta, és a' Ki literatúrai pályámon (hogy el ne lankadnék) gondos kémélésel kegyesen ápolgat. Mondhatom azért, hogy egyedűl EXCELLENTZIÁD Jótévőségének kö-

Digitized by Google

szönhetem ama keveset is, amit eddig tehettem. Ennek okáért nem volnék a' ki vagyok, ha EXCELLENTZIÁDNAK nem puszta ígéretekkel hanem bőv kézzel osztogatott kegyelmeirűl halgatnék, 's azokat emlékezetben nem hagynám. Ezek ugyan magányos hasznomra néznek Kegyelmes Uram! de annyibúl még is a' köz-jót is érdeklik, a' mennyire írott munkáimban tehetségem szerént mindenkor közönségesen használni iparkodtam.

Szólhatnék én az Isten Anya-Szent-Egyházának, és Hazánknak legfontosabb Igyeirűl is, mellyek EXCELLENTZIÁDON mint egy sarkon megfordultak. Megnevezhetném a' Kapusvári és Beszprémi Oskolákat több Intézetekkel együtt. Megemlíthetném a' nyo-

Digitized by Google

morúltaknak nyújtott, és számtalan árváknak és özvegyeknek esztendőnként kiszabott kész segedelmeit. Elő-számlálhatnám a'ma nagy értékű arany kehelyeket, Mise mondó Ruhákat, Szent-Egyházakba íratott ékes képeket, ki-adott saját munkáit, és tudósaknak ki-nyomtattatott könyveiket, 's más többi halhatatlan Érdemeit, mellyek EXCELLENTZIÁDNAK a' Nagy Isten Ditsőségére, 's az édes Haza Jovára és Tudományos Virágzására elfáradhatatlanúl igyelő lelkes buzgóságát köz Tisztelet, köz Hála, köz Áldás között hírdetik; de jobb ezekrűl halgatnom, nintsem keveset mondanom. Inkább azért esedezem, hogy EXCELLENTZIÁD ezt a' velem éreztetett Kegyelmeire emlikeztető

Digitized by Google

könyvemet, mellyel forró köszönetemnek és háládatoságomnak nyilványos jelét emlékezetben hagyni törekedtem, szokott leereszkedésel kegyesen elfogadni, magamat pedig tapasztalt Kegyelmeiben megtartani méltóztassék, ki még élek, megkülömböztetett háláadó Tisztelettel vagyok és maradok

EXCELLENTZIÁDNAK,

lekötelezett alázatos szolgája és buzgó tisztelője

Podhradczky Jó'sef,

N. M. M. K. U. Kamara Számvevő Hivatalának tiszte, 's a' M. T. Társaság levelező taga.

Digitized by Google

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

Meg igértem Sz. István Király Életében, mellyet XII. századbeli íróhártyárúl kiadtam, *) hogy utánna Sz. László királyét is kéziratbúl napfényre botsátom; mert hiteles közlésbúl tudtam, hogy XIV-k században irott Legendája a' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Udvari Kamara Leveles-tárában vagyon. De igyekezetem sikeretlen maradt, mivel, a' mint tudósítottak, meg nem találtatott. Azért egy más kézirat után kellett látnom, mellyet néhai M. és F. T. Batthányi Ignátz Gróf, Erdélyi Püspök „Sancti Gerardi Episcopi Chanadiensis Scripta et Acta Albo-Carolinae 1790. in 4-to" ki-jött munkájának Előljáró Beszédében p. L. §. IV. Sz. Gellérd nagyobb Legendájárúl szóltában említett: „Legendam, quam nos maiorem vocamus, ex Codice Lunaelacensi (Mondsee) edimus; obtinuimus illius apographum ex magnanimi illa Eminentissimi Cardinalis Comitis Iosephi Garampi, eotum ad Caesaream Aulam Viennensem Nuncii Apostolici litteras provehendi sollicitudine, qui omnibus oc-

*) Ezen tzím alatt; „Vita S. Stephani Hungariae Proto-Regis Auctore Hartvico de Ortenburg Ratisbonensi Episcopo. Budae 1836." 8ad rétben.

Digitized by Google

casionibus scripturientium non tam adiuvabat, quam praeveniebat vota. — Clarissimo etiam viro Mathiae Rieberer, qui operam suam in Codice exscribendo commodavit, debitas rependimus grates, frontem utraque manu coronantes. Viri huius eximii et diplomaticae gnari testimonio tenemus, Codicem hunc in Bibliotheca Monasterii Lunaelacensi contineri, signatumque esse Littera R. et numero 239. esseque in folio chartaceo saeculi XV. circa medium, et post Legendam S. Gerardi, sequi in praedicto Codice vitam S. Ladislai itidem inchoati saeculi XV." — Azonban ezen az uton sem boldogulhatván, minthogy a' Lunaelacumi monostor a' Frantzia kormány alatt eltörültetett; ezokáért Sz. László magyar Legendájának másod és megbővített kiadására szántam el magamat, mellyet T. T. Luczenbacher János Úr, m. t. társasági r. tag az 1834-dik esztendei Tudomány Tár I-ső kötetében a' 216-234. lapokon esmértetett meg: *) hozzá adván még

*) A' Nagy Szombati Codexbûl 1490—1527. melly vastag papirosra 4ed rétben 335. levélre íratott, 's hajdan a' Mariánumi érseki Seminárium é volt 1814diktûl fogva pedig a' Magyar Nemzeti Könyvtárhoz tartozik. Szerzője Carthusbéli szerzetes, mint Elöszavaibûl ki tetszik „Ad laudem — gloriosissimi Brunonis primi fundatoris sacri ordinis nostri Chartus." — Tárgyát pedig emígyen erínti „Incipiunt Epistole et evangelia dominicalia, ac festivalia per anni circulum. Cum pastillis et legendis suis, cum diligenti cura et labore multis annis ad profectum legencium in materna lingua exarata."

Digitized by Google

Sz. László Tetemeinek históriáját is. Mire nézve e' könyvem két Részre oszlik. Az elsőben Sz. Lászlónak 's viselt dolgainak históriáját: a' másikban pedig Tetemeinek történeteit irom le. Nevekedik e igyekezetem által a' hazai történetünk? ezt az olvasó Közönség ítélje-el. Én tsak okát adom, mjért választottam inkább a' magyar Legendát Fejtegetésre, mintsem a' Deákot? Mert Horn György „Orbis Politicus, Lugduni Batavorum 1668 in 16-o" közre botsátott könyvében a' 148-dik lapon tanátsolja: „Cuiuslibet Gentis Scriptores, quantum fieri potest, sua lingua legendi sunt. Nam non possunt res populorum exactius describi, quam illa lingua, qua utuntur. Ita historiae Romanae longe felicius hauriuntur ex Livio, quam ex Dionysio Halicarnassaeo." 'S a' Históriának tanulásárúl a' másod részben a' 152-ik lapon „Quo quidem studio nihil excellentius illoque dignius, úgy mond, qui supra vulgum assurgere, et cum aestimio publicis aliquando negotiis praeesse cupit. Nemo in Ecclesia, nemo in Republica magnus erit, qui suam tantum aetatem novit."

'S mivel e' munkám tsak nem egészen Legendákbúl és Hagyományokbúl áll; szükség ezekrűl is rövideden értekeznem, és pedig a' Legendának ez az eredete.

Az Anyaszentegyháznak elejétűl fogva nagy gondja vólt a' keresztény Hitnek Bajnokira, kiknek szentséges életüket hiteles Lajstromokba Diptycha Ecclesiastica, vagy Tabellae Ecclesiasticae nevű könyvekbe iratta, és szorgalmatosan vigyázott, hogy akár kit ítélete nélkűl Szentnek ne

Digitized by Google

tartanának a' hivek. A' Szent elnevezés pedig a' jóságos tselekedetekrűl származott a' tekélletes életű keresztényekre; mert a' jóságos tselekedet a' Szent-Irásban Szentségnek is neveztetik. *) A' végre iratta pedig az Anyaszentegyház a' Szentek életüket, hogy példájukkal Hiveit a' keresztény Hitnek álhatatos vallására, azért való szenvedésre, 's a' kegyeség munkáinak gyakorlására, az az a' tekélletes keresztény életre serkentse. És mivel ezeket a' könyveket a' Gyülekezetekben olvastatta: „Facto silentio, scriptorarum sunt lecta divina solemnia" **) azért Legendáknak neveztettek. Mellyekben ha valami tindéres történetekre akadunk, Casaliussal észre kell vennünk, ***) hogy a' Régiek a' jó és roszsz erköltsöt külömbféle alakokban képzelték, 's olly ábrázatokban le is írták. P. o. a' tisztátalan testi gerjedést tűz hasonlatosságában; a' tsábítót pedig sárkány, vagy kígyó képében festették-le. Ezekre már Sz. Henrik életének névtelen írója intette olvasóit: „Haec vero licet corporaliter gesta referantur „necesse tamen est, ut virtute spirituali completa intelligantur. Res enim spirituales per corporales exprimuntur imagines, cumque aliud foris agitur, aut

*) Lev. 11, g, 44. 19, a, 2. 20, a, 7. Deut. 26, 19. Rom. 6, 22. II. Cor. 7, 1. Ephes. 5, 26. Philipp. 4, 8. I. Thess. 4, 3. Hebr. 12, 14. I. Petr. 1, 15—16.

**) S. Augustin. de Civit. Dei Lib. 22. Cap. 8. az elsö századokban pedig akkor olvastattak, midön a' hivek a' SzentMártyrok temetöikön tiszteletükre meg jelentek.

***) De Veter. Sacr. Christianor. Ritibus Cap. II.

Digitized by Google

dicitur, intus aliud geri significatur." *) Ennél fogva tehát nem mind régi regék a' Legendák, mint némellyek a' nagy bültseség miatt azoknak tartják. A' tsodákrúl pedig ezt tartsuk, hogy a' hol el-fogy az emberi erő, ott kezdődik az Isteni segétség.

Az említett Legendákbúl támadtak az úgy nevezett Martyrológiumok, mellyekrűl Nagy Sz. Gergő, ki 604-dik esztendőben halt meg, Lib. 7. Ind. 1. Epist. 29. „Nos pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus, collecta in uno codice nomina habemus, úgy mond, atque quotidianis diebus Missarum solennia in Eorum veneratione agimus: non tamen in eodem volumine quis qualiter passus sit, indicatur, sed tantum modo nomen, locus et dies passionis." **)

---

*) Apud Canisium p. 391.

**) Pilgram Antal in Calend. Chronologico medii aevi Vien. 1781. in 4. p. 230. Sz. Lászlórúl: „Ladislaus 27. Iunii — mortus 30. Iulii 1095. Canonizatus a. Coelest. III. A. 1198, in Martyrologiis non reperitur ante sec. XV. ubi inter auctaria Usuardi et hod. semper 27. Iunii notatur, qua et nunc festum in Hungaria agitur, in Calend. Hung. sec. XII. dies elevationis vocatur; in Calend. XIV. XV. et XVI. agebatur 28. Iulii dies Depositionis, cuius nunc nulla in Proprio hungarico vestigia exstant." És a' Bolland folytatói „Acta Sanctor Iunii Tom. V. p. 316. „Coepit aliarum quoque gentium fastis — inscribi venerabile Ladislai nomen; unde illud Bellinus de Padua in Martyrologio, secundum morem Romanae Curiae excuso Venetiis sub nota anni 1498. sic po-

Digitized by Google

Sz. László Legendájárúl Prai „Dissert. de S. Ladislao“ p. 15. emégyen vélekedett: „Reor — Legendam veterem et prolixius, quam hodierna sit, scriptam, et ex Rotulis Canonizationis per Legatos Pontificios in Hungaria celebratae, ut plurimum conflatam fuisse“ és Cornides Daniel „Regum Hungariae Genealogia“ p. 159. „S. Ladislai Legenda, circa annum 1192 scripta.“ Ezeket mind az által ne úgy értsük, mintha Sz. László életét tsak akkor kezdették vólna irásba foglalni; mert szentséges életét 's ditsőséges tetteit azonképen az országnak hiteles történetei közé iratták gondos atyáink, valamint Sz. István királyét, melly az Oklevelekben is „Legenda Sancti Regis Stephani“ neveztetett. *) Hogy pedig hasonló könyv később is folytattatott, arrúl bennünket II. Ulászló király Pethő ágnak 1508-ik esztendőn adott levelében hitelesen tudósít: „Cuius rei, ipsi quoque libri Annales Hungariae, qui in aedibus nostris tavernicalibus conservantur, in quibusque acta omnium temporum diligentissime et summa fide

---

suit: „In Hungaria, civitate Varadiénsi, S. Ladislai Regis et Confessoris, qui Clarissimis miraculis usque in hodiernum diem coruscat.“ Quae verba etiam in Romano nunc leguntur; brevius Carthusiani Colonienses atque Molanus, ex antiquioribus utique manuscriptis, ex quibus etiam Ms. Florarium sic habet: „In Hungaria S. Ladislai Regis et Confessoris Depositio anno salutis 1095.“

*) Olvasd Sz. István Legendája eleibe írott beszédemet a' XXV. lapon.

Digitized by Google

conscribuntur locupletissimi testes sunt" *) — Emlékeznek pedig Sz. László Legendájárúl az 1372-ben irott Nagy Váradi kronikon: „Si vis scire plene eius meritoria opera, perlege Legendam suam" meg Turótzi kronikása P. II. C. 59: „Si quem autem scire delectat, quot et quanta bona genti suae Beatus Ladislaus fecit; de gestis eiusdem plenam poterit habere notitiam." — Mellyet hol egészen, hol pedig töredékekben (a' kéziratokban levő Krónikákot és Codexeket ide nem értvén) eme könyvekben olvashatni:

„Chronica Hungarorum" egész levélen, a' végén: „Finita Budae Anno M.CCCCLXXIII in vigilia Pentecostes per Andream Hess." Nyomtatása helyérúl közönségesen „Chronicon Budense" név alatt esméretes, olly ritka, hogy nálunk tsak egy példányban T. T. Jankovich Miklós Úr Gyüjteményében találtatik, melly az Ország könyvtárába jutott; nintsen is belüle több öt példánynál. Lásd: „Magistri Simonis de Kéza de Originibus et Gestis Hungarorum Libri Duo Budae 1833 in 8. p. XIII.

„In Breviario Strigoniensi a. CIↃCCCCLXXXIIII. iussu Mathiae Regis edito; Acta eiusdem Divi (Ladislai) percensentur." Timon Imago antiqu. Ung. Vien. 1762. in 4. P. II. Cap. VIII. p. 40.

„Turótzi Joan. Chronica Hungarorum" egész levélen, a' végén: „Illustrissimor. hungarie regum chronica In inclita terre Moravie civitate Brumensi lucubratissime finit felicius. A. Salutis M.CCCCLXXXVIII

*) Prai Dissert. in Annal. Vet. Hunnor. Avar. et Hungaror. Vindb. 1775. in fol. p. 74.

Digitized by Google

die XX. Martii" fára metszett képekkel. — Egy más példány is nyomtattatott azon az esztendőn, mellynek ez a' vége: „Serenissimorum hungarie regum chronica bene revisa ac fideli studio emendata finit feliciter impressa erhardi ratdolt viri solertissimi eximia industria et mira imprimendi arte: qua nuper venetiis nunc Auguste excellet nominatissimus. Impensis siquidem Theobaldi feger concivis Budensis Anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, tertio nonas Iunii" szinte fára metszett képekkel. Mind a' két nyomtatásbúl több példányok találtatnak a' magányos könyvtárakban is. Ezt a' kronikont későbben kiadták „Bongarsius Iacobus Aurelianensis Gallus." Frankfurtban egész levélen 1600-ban „Rerum Hungaricarum scriptores varii historici ac geographici" tzím alatt. — „Ioannes Georgius Schwandtner 1746-ban, Scriptores Rer. Hungar. Veteres ac Genuini" homlok irás alatt. Tomo I. p. 39—291. Budán 1765-ben, 8-ad rétben az I. részben, és Bétsben 1766-ban 4-ed rétben az I. részben p. 47—366.

„Sermones Pomerii de Sanctis Pars estivalis" egész levélen, a' végén: „Sermones Pomerii de Sanctis comportati per Fratrem Pelbartum de Temesvár Professum divi ordinis Sancti Francisci. Impressi ac diligenter revisi per indrustrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenaw, expensis ac sumptibus providi Iohannis Ryman 1489." — Ez a' munka több izben 's külömbféle rétben nyomtattatott ki, 's Pelbart' többi könyveivel gyakran találtatik. — Méltóságos Mednyánszky Alojz Báró Úr az 1821-dik

Digitized by Google

eszt. „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte Wien in 8. tzímü könyvben a' 344-dik lapon említi Pelbartnak fára metszett képét is, melly akkor T. T. Jankovich Miklós Úr Gyüjteményében vólt, most pedig az Ország könyvtárához tartozik: „Hier ist auch der allererste Holzstich von 1484. der irgend einen Urgar zu verewigen bestimmt war, eingereicht; und zeigt uns Pelbart von Temesvár, jenen berühmten Franciscaner Mönch von Ofen (1484-ben Budán Sz. János Evang. Monostorában az Isteni Tudománynak Mestere vólt, a' hol is Szent Vintze mártyr napján 1504-ben irni 's élni megszünt) einen den ältesten und fleissigsten Schriftsteller und Liebling des grossen Corvins." — Pelbartnak fára metszett képe illyen homlok irású könyve tzím lapján „Pomerium de Sanctis fratris Pelbarti Ordinis Sancti Francisci" szinte meg vagyon, melly egy sürő fák alatt iró asztalnál üllő, két kezével kinyitott könyvet tartó, 's mélyen gondolkodó szerzetest mutat. A' képnek négy szegén látszatnak a' Szent Evangelistáknak jeleik. Külömbözik e ez a' kép amattúl? meg ném mondhatom; mert amazt nem láthattam. — Prai György pedig: „Indic. Libror. rarior. Universit. P. II. p. 187." Személyérűl illyen ítéletet hozott: „Erat Pelbartus — sui temporis orator celeberrimus, magis tamen rebus, quam verbis, intentus, et, si partitionum, ac suppartitionum oeconomiam spectes, multorum, qui deinceps sequuti sunt, eatenus magister."

„Sermones de Sanctis perutiles a quodam fratre hungaro ordinis minorum de observantia comportati, Biga salutis intitulati feliciter incipiunt." A' végén

Digitized by Google

„Sermones perutiles de Sanctis Biga salutis intitulati a quodam fratre hungaro In conventu Pesthiensi fratrum minorum de observantia comportati. Impensis quoque et sumptibus providi viri Iohannis ryman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenarum inibi incolam diligentissime impressi ac emendati Finiunt feliciter Anno ab incarnatione Domini millesimo quaterque centesimo nonagesimo septimo. VI. Kal. Augusti.“ Ez is többször ki-nyomtattatott, 's Prai a' fönt nevezett könyvében Laskó Osváldnak tulajdonítja „Illud simillimum veri est, Osvaldum ab excessu Pelbarti huius sermones aliquot compilasse, addidisse quaedam de suo, ac etiam perpolivisse.“ De Pelbart 1497ben még élt, ezen kívúl Laskó Osváld Lengyelnek látszik; e' könyv szerzője pedig „frater hungarus“ volt.

„Legende Sanctorum regni hungarie in lombardica historia non contente.“ 4-ed rétben, a' végén „Impresse Venetiis Anno Nativitatis Christi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octavo Idibus Ianuarii. Impressum impensis Ioannis Paep Librarii Budensis.“ Prai az oda fönt idézett könyvében p. 32. „Re ipsa est Lombardica historia, in fine adduntur vitae Sanctorum Hungariae, quae in illa desunt, ut SS. Stephani, Ladislai, Emerici etc.

„Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi. Nec non legende Sanctorum Polonie, Hungarie, Bohemie, Moravie, Prussie et Slesie patronorum. In Lombardica Historia non contente“ 4-ed rét. a' végén „Impressum Cracovie in edibus providi viri Ioannis Haller anno partus virginalis Millesimo quingentesi-

Digitized by Google

mo Undecimo; die Mercurii, vigesima quarta mensis Decembris." Sz. László élete negyed helyen áll, 's a' Corsendonkáni Legendával mindenekben meg egyez; vannak régiebb és későbbi kiadásai is, mellyeket T. T. Horvát István Úr Gyűjteményében föl-jegyezve láttam.

„Bonfinii Antonii Asculo Picentini Itali Rer. Ungar. Decades tres cum coronide Basileae 1543. a' többi kiadások következtek 1545-ben német nyelven. 1568-ban az egész munka deákúl ismét Basileában. 1575-ben Kolosváratt magyarúl ezen tzím alatt: „Chronika a' Magyaroknak dolgairól — Mellyet Heltai Gáspár megírt Magyar nyelven, és ez rendre hozta a' Bonfinius Antalnak nagy könyvéből nem kitsin munkával", egész levélen Nagyobbára meg magyarázta Bonfiniust, sokat elegyített mind az által belé másunnan is, mellyek Bonfinius deák munkájában nem találtatnak. Sz. László históriáját kénnye után elváltoztatta. A' Kolosvári tized miatt vénségében Sz. Háromság tagadó lett, 's a' mint Bod Péter Magyar Athenásában a' 107-dik lapon írja: hogy aranyat gyűjthetne, az aranynál drágább Hitét (mert ez előtt Protestans volt) változtatta. Kronikona ujonnan nyomtattatott két Részben, képekkel Györött 1789-ben. 8-ad rétben. — Bonfin Deákúl 1581-ben Frankfurtban, 1606-ban Hannoviában, 1690-ben Colonia Agrippinában. 1744-ben Bétsben és Posonyban, végtére 1771-ben Lipsziában mindenütt egész levélen.

„Ugnievszkii Simonis Poloni P. S. I. Historia vitae S. Ladislai Regis Hungariae Vilnae 1664. in

Digitized by Google

4-to" mellyet Czwittinger Dávid Specim. Hung. Litteratae p. 243. említ: „Regis huius vitam Sanctam, úgy mond, et facinora heroica singulari libro descripsit Simon Ugnievszky, item Jonvillaeus.

„Illyés Andreae Szent-györgyio Tsikiens. Siculi Episc. Transsilv. A' Keresztyéni Életnek Példája, vagy Tüköre, az az: a' Szenteknek Élete; öt rész N. Szombatban 1682-ben 4-ed rétben. Ezen könyvét Romában olasz nyelven írta, mellyet az után magyarúl, és 1694-ben deákúl Bétsben ki-nyomtattatott. Sz. László életét Pikus Ranuktzius Pármai Doktor után írta le, ennek ötödik magyar kiadása 1813-ban Budán 4-ed rétben jelent meg.

„Acta Sanctorum Iunii Tom. V. Antverpiae Anno Domini 1709." egész levélen — Bollandnak folytatói a' Corsendonkáni Legendát, meg Bonfin Antalnak Sz. Lászlóról írt históriáját adták ki p. 315—327 illyen tzím alatt „De S. Ladislao Hung. Rege Varadini in Transilvania." 's többi között eme jegyzékkel: „Quod a pluribus iam annis curante pientissimo Caesare, quem dixi, Leopoldo, Hungarici Regni Patronus electus Ladislaus, Viennae in aede Metropolitana S. Stephani annua celebratur Panegyri. *) A' mi a' Jesuiták szerzete el-oszlásáig az az

*) Illyen dítsérő beszédek közűl leg-régiebbek „Pauli Crosnensis Rutheni Artium Liberalium magistri. Poetaeque quam svavissimi Panegyrici ad divum Ladislaum Pannoniae Regem victoriosissimum, et pleraque alia connexa carmina non sine magna svavitate condita." a' végén „Opusculum hoc mira diligentia Ioannis Winterburger civis Viennensis:

Digitized by Google

1773-dikig folyvást gyakoroltatott. E' féle dítsérő Beszédek feles számmal vannak Pesten az Universitás, és az Ország, meg a' Magyar Tudós Társaság, nem külömben T. T. Jankovich Miklós Úr könyvtáraikban: Budán pedig M. és F. T. Ocskai Ocskay Antal választott Báczi Püspök Úr Gyűjteményében.

---

et impressoris accuratissimi impressum est: impensis Hieronimi doliarii (Vietoris) de libental: Anno Dominice incarnationis 1509. Die quarto mensis Iunii." 4ed rétben. Találtatik T. T. Jankovits Miklós Úr Gyűjteményében, melly az Ország könyvtárába jutott, éppen midőn ezeket írom, zár alatt vagyon; azért Denis Mihálynak „Wiens Buchdruckergeschicht Wien 1782. in 4." tzímű könyvébűl esmértetem meg, mellyben p. 26—27. e'kép írja le: „Darunter, (a' tzím alatt) ein grosser Holzschnitt den geharnischten Ladislaus zu Pferde vorstellend; über ihm die Mutter Gottes, fast, wie sie auf den Kremnitzerducaten erscheint, und ein Engel, der ihm die Krone bringt, unter ihm das Perény'sche Wappen. S. 2. Gabrieli Perenaeo Cubiculariorum Regalium Magistro: et Comiti Ugochensi — Paulus Crosnensis — collega florentissimi Studii Cracoviensis. Salutem. D. P. Er sey von der Pest aus Pohlen verscheuchet von ihm aufs gütigste empfangen worden, Szölösön Beregben. In diesem Lustorte habe er seine Panegyricos verfasset, eosque literariis officinatoribus notis chalcetypis in Quingenta exemplaria transcribendos tradidi. Noch verspricht er in reliquos Pannoniae Patronos panegyricos, hymnos in omnia Sanctorum festa, odas ad clarissimos viros, praefationes ante conplurium authorum exordia habitas. Viennae — Millesimo sesquingentessimo nono: die quarto Aprilis. Die Ordnung der Gedichte ist folgende: Ein langes Phalaecium, mit dem er sein Büchlein an den Perény abfertiget. Die Lobelegie auf den H. Ladislaus mit Ungarns eingeflochtenem Lobe lang, und unverwerflich. Am Ende: Lusum anno a natali Christiano Millesimo sesquingentesimo nono: apud

Digitized by Google

„Acta Sanctorum Iunii Tom. VI. Antverpiae Anno Domini 1715.“ egész levélen. P. I. p. 261—263. Janing Conrad illyen homlok írás alatt: „Appendix de Capite S. Ladislai regis Waradini mirabiliter servato, deinde Iavarinum translato.“ Sz. Lászlónak áldott Tetemeirül értekezik.

„Acta Sanctorum Ungariae ex Ioannis Bollandi S. I. Theologi, eiusque Continuatorum operibus excerpta et prolegomenis, ac notis illustrata. Semestre primum Tyrn. 1743. in 8. Semestre secundum ibid. 1744.“ Sz. László élete az I. Részben a' 327—344. lapokon olvastatik, 's nem egyébb a' Corsendonkáni Legendánál.

„Luczenbacher János m. t. társasági r. tag. Zent Laszlo Kyralnak Legendaya.“ Lásd az 1834-ki Tudomány Tárnak I. kötetét a' 216-234. lapokon 8-ad rétben. — Az eredeti unalmas írásnak nemétűl annyira távoztam el, hogy a' feles betűket, a' hol tsak a' szó eresztésnek sérelme nélkűl tehettem, mindenütt ki-hagytam.

Sz. Lászlónak viselt dolgairúl különösen írott könyvek pedig ezek:

„Iohannis de Zredna Cancellariae Regis Hung. olim Protonotarii Epistolae per Paulum de Iwanich Dioecesis Zagrab. Presbyterum vivente adhuc auctore

---

Magnificum Dominum Gabrielem de Peren in oppido viti fero Zeules. — Aus unsern Gedichten sieht man, dass er 1508. den 15. Febr. zu Krakau, den 12. Octobr. zu Grosswardein (Sz. László koporsójánál) und den 12. Nov. zu Szőlős war. Den 12. Jan. 1509. gieng er von da nach Wien.“

Digitized by Google

in hoc volumen congestae, et notis illustratae", apud Schwandtner Scriptor. Rer. Hung. Tom. II. p. 1—106.

„Prai Georgii Dissertatio Historico critica de S. Ladislao Hungariae Rege. Poson. 1774. in 4."

„Ganotzy Antonii Dissertatio Historico critica de S. Ladislao Hung. Rege Fundatore Episcopatus Varadiensis. Vien. 1775. in 4."

„Ganotzy Ant. Episc. Varad. P. II. Vien. 1776. 4."

„Prai Georg. Diatribe in Dissert. Antonii Ganotzy de S. Ladislao. Poson. 1777. in 4."

„Cornides Danielis Regum Hungariae, qui seculo XI. regnavere Genealogia ab obiectionibus RR. D. Antonii Ganoczy vindicata Poson. et Cassov. 1778. in 4."

„Ganotzy Ant. Dispunctio Diatribe etc. M. Varad. 1781. in 4."

„Prai Georgii, Katona Stephani, et Cornides Danielis Epistolae exegeticae in Dispunct. Ganoczyanam, cum appendicula ad L. K. (Ladislaum Kövesdy) Pest. 1784. in 8-vo." *)

A' Legendák után, ígéretem szerént szólok a' Hagyományokrúl; mert széles e' világon első 's így leg-régiebb oktatás neme az El-beszélés. Eleitúl fogva meg volt az a' szokás az emberek között, hogy az atyák a' történeteket emlékezetnek okáért élő szóval adnák által a' gyermekeknek. Ez a' szájrúl szájra járó tanítás El-beszélésnek; a' belüle vett tudomány pedig Hagyománynak neveztetik. Az Istennek meg-írott 's meg nem írott Igéjét ki-vévén, tsak nem minden tudásnak

*) Mind a' két rész nagy hévvel vetélkedett; az ellen fél nem mindég annyira igazsággal, mintsem egyre halmozott, 's roszszúl alkalmaztatott okokkal kivánt győzni. Ganotzynak Sz. Lászlórúl sokban igaza volt; azért Cornides Daniel őtet a' tudós világ előtt meg akarta követni, de hamarébb utól érte a' halál, mintsem szándékát tellyesíthette volna.

Digitized by Google

méltósága az emberi Hagyományokon épül: ez okáért, ha tsak azok volnának igazak, a' miket az eldődiek föl-jegyzettek, azon igazságokat, mellyek a' hieroglifok és az írás mesterség föl-találása előtt történtek, vagy a' mik jelenkorig sem foglaltattak még írásba, egészen meg kellene vetnünk. De midőn az emberi Hagyományokat meg nem vetendőknek állítom, minthogy majd mindég bizonyos fenéken alapulnak; nem mondom, hogy vaktában mind igaznak tartsuk, a' mi tsak a' nép nyelvén meg perdűl: hanem azt erősítem, hogy akkor a' Hagyományoknak bízvást hitelt adhatunk, midőn azok egy egész nemzetnél, vagy bizonyos tájon közönségesek, ha a' nemzet történeteivel, gondolkodásával, szokásaival, idő jártával, mellyben történtek, meg a' józan kritikával nem ellenkeznek, 's ha valami emlékeztető jelekben fön maradtak; mert ha mind ezekkel, vagy tsak némellyikkel is egybe férnek, mondhatom, hogy figyelemre méltók, 's a' megfejtésükre szánt fáradságot reménységen föllűl megjutalmazzák. Mire nézve Hagyományainkat ki-vétel nélkűl gondosan öszsze kellene szedegetnünk. Erre a' kellemetes munkára pedig serkenhetnek bennünket tsak Sz. László királyrúl ország szerte fön forgó Hagyományok is, mellyeket nagyobb részt egybe szedtem, 's néhányat meg is fejtettem; 's úgy vélem, hogy miattuk senki vádolásátúl sem tarthatok; mert valamint egy felűl a' nép gondolkodását 's karakterét hiven elünkbe terjesztik: úgy más részrűl annak folyvást élő bizonysági, hogy ditsőséges Sz. László Király közöttünk mindenkor áldott emlékezetben élt, a' Kinek idnepén ezeket írtam Pestihegy Újvárában, Buda meg-vétele után száz ötvenedik esztendőben.

Podhradczky Jó'sef.

Digitized by Google

Szent László Királynak Legendája. 1)

1. §.

Bevezetés.

Ditsőséges Szent László Király, Kristus Jézusnak kiváltképpen Confessora, és választatus hív szolgája, mennyen feldön ditséretes minden idvözülő viveknek 2) közötte; kit még az ő Istentől érdemlött nevezeti es ki jelent. Mert Doctoroknak magyarázattyok szerént László, Ladislaus háromá hassasztván, az az, Laus, Datio, Populus ditséret, adás, nép; kiket egybe rakogatván, annyat tészen: Népnek Istentől adatott ditséret. 3) Ime melly drágalatus nevet érdemlett vala Úr Istentől! kit ez bodog ember, míg éle, bizonyával meg bizonyoitá, hogy Anyaszentegyházban Úr Istennek ditséreti lén, 4) de még holta után es mind erekké. Annak felette ez szegény országnak erőss oltalma, és benne való új keresztyéneknek kegyes attya, és bizon vígasztalója. 5)

---

1) Inkább Históriája; mert alább ezen kifejezésel él: „Ad Propositum. El-kezdetik immáran Szent király élete."

2) Az az: Híveknek.

Digitized by Google

3) „Nunc, mond Papebroch Act. S. S. Iun. Tom. V. 319. eruditi rident etymologicas eiusmodi nugas; tantoque magis, quanto certius tenent, Slavicae originis nomen esse, et ex eius linguae radicibus petendam onomatopoeiae rationem.“ Eredhetett pedig Wolod dominator, vagy Wladík dominus, és Slauha servus sláv igékbül; valamint Bogslauhabúl lett Boguslaus, Bohuslaus, az az, Isten szolgája: úgy szinte a' Wolod vagy Wladik slauhabúl támadhatott Vladislaus, az az, Úr szolgája. — Cornides Daniel Genealogia Regum Hungariae tzimű könyvében az 50. lapon. „Exteri sane, úgy mond, Ladislai et Wenceslai nomina pro iisdem habentes, saepe alterum cum altero commutarunt; quod iam et Cl. Muratorius in Ladislao Neapolitano Rege factum observavit Scriptor. rer. Ital. Tomo XXIV. p. 971. Quid, quod ipsi etiam Hungari, Wenceslaum Regem suum, e Bohemia evocatum, Ladislaum nominarunt, testibus patriis nostris Annalibus.“ Tseh László királyunk okleveleit ki adta F. T. Fejér György Prépost úr Cod. Dipl. Tom. VIII. Vol. I. — „Neque tamen, quod Slavicum Ladislai nomen e Vlada, seu potentia, et Slava, seu gloria, conflatum sit, Slavum fuisse S. Ladislaum ullus dixerit.“ Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. II. p. 390. — Ritter Pál, Natales D. Ladislao Regi Slavoniae Apostolo restituti. s. l. 1703. nevű könyvében Sz. Lászlónkat Slávnak, a' mi több Horvát nemzetűnek tartotta. „Illud pugnat ac enititur, ut ostendat, priscos Hungariae Duces ac Reges natione Slavos fuisse, quodve maius est, Croatici generis.“ Timon Imag. antiqu. Ung. Vien. 1762. 4. P. II. Cap. 17. p. 104. — Vor Alters nannte man ihn in Frankreich St. Lancelot. Lásd: „Leben der Väter und Märtyrer nebst anderer vorzüglichen Heiligen, nach der Französischen Uebersetzung. VIII. Band. Mainz 1824. in 8. p. 424.“

4) Hartvic Sz. István király Legendájában 1083-dik esztendőre „Rex Ladislaus Rempublicam administrabat, universa morum honestate praeclarus habitus, et virtutum fulgore conspicuus, laudibus et servitio Dei perfecte deditus.“

Digitized by Google

5) „Bene dicitur de Eo: Salve Rex benigne Ladislae! laude digne, et Patrone pie, honor noster.“ Temesvári Pelbart János in sermonib. de Sanctis, edit 1497. serm. 49.

II. §.

Szent László származása.

Támada kedég Lengyel országból, jámbor és Istenfélő szilektől, és nagyságos nemből, kinek eredetét ezen képpen olvassok az országnak régi Kronikájában. Bódogságus Szent István Királynak halála, Úr Istennek akarattya szerént, el-közelgetvén, hogy ez új keresztyéneknek gyenge palántája nagyobb békeséggel meg maradhatna, gondolkodik vala róla, kit tenne Királya utánna; mert az ő nemzetéből senkit nem lél vala méltót reá. 1) Annak okáért kildé el Budát, hogy az ő sivét, kinek Wazul vala neve, az Nittriai temletzből ki-hozíná, kit ennen maga rekesztött vala az temletzbe, hogy az ő gonosz iffiúságának életéből magát meg jobboitaná, és őtet királyá emeltetné, míg meg halna. 2) Azt halván Kézla királyné aszszon, hogy idegennek adná az királyságot, meg boszszulá, és tanátsot tarta Budával, és Sebust, Budának fiát elől el-kildé, és Wazulnak az temletzben ki-vájatá szemeit. 3) De mind azon által es ki-hozák az fogságból, és mikoron Szent István azt látta vóna, nagy buszszúnak vevé, és nem tehete róla, mert meg foglalta vala az halálnak keserűsége. Elöve hívá azért az ő rokonságának Kopasz Lászlónak fiait, tudnia illik Andrást, 4) Bélát, és Leventét, és tanátsot ada az Szent Király őnekik, hogy mint hamarább ki-futnának az országból, és meg mentenék ennen magokat halálól; 5) és úgy tének, futván Tseö Országba. 6) Kézla királyné aszszon azt látván, Szent Király-

Digitized by Google

nak ki-mulása után (ki éle az királyságban negyven hat esztendeig, 7) és mulék ki, mikoron Krisztus sziletetinek utánna írnának ezer harmintz nyoltz esztendőben, Nagy Bódog Aszszonnak ditsőséges napján, és helyheztetvén Úr Istentől meg szerzett mennyei Szentöknek kariban az ő sokságú nagy érdeme szerént) Budának tanátsából tevé királyá Pétert, 8) ki ő neki rokonsága vala attyáról, annyáról. Vala kedég Késla királyne aszszon Burgundiai Zsigmond Király attyafiának leánya, kinek Wilhelmus vala neve 9) kit német Tsászár tett Venétzében Dúzsá. 10) Melly Péter Király, miért felette gonosz és kegyetlen vala; annak okáért ízékki ez országból, és emelék-fel Aban nevű hertzegöt, 11) Szent István Királynak húga fiát. 12) De mikoron sok hadakozás után ez es gonoszszá lett, 13) meg ölék őtet az Tisza mellett egy faluban, 14) és el-temeték, ki mastan fekszik Sáros-Patakon. 15) Másodszor Péter királyt meg be-hozá Tsászár királyságába, és nagy Királyi ajándékkal meg-ajándékozván, hazájába tére nagy eremmel. 16)

Azon időben az három atyafiak András, Béla és Levente nagy szegénységnek okáért jevénekki Tseö országból, és menének Lengyel országba Miska nevű hertzeghez, ki az időben Lengyel országot birja vala, és nagy jó keddel fogadá őket és tisztességgel. 17) Azon időben történik, hogy (a' Pomeránok) meg nem akarnák adni az adót, de magokban bízván, mondák azt: az mi fejedelmünk és az tietek vivanak meg, ha meg-győztetendik, a' miénk, hát meg attjok; ha az tiétek, tírjétek kárát. Mikoron az Miska hertzeg mind ő fiaival meg-félemtenek vona, és nem tudnának mit tenni. Béla azt halván be-izene mondván: ha kellemetesnek láttatik ó fejedelem mind hozjád tartozóval, jóllehet nemesb legyek az pogánnál, 18) de maga mind azon-

Digitized by Google

nal es, én meg vívom ő (véle) a' bajt ez országnak használattyáért, és az fejedelemnek tisztösségéért. Azt halván az Lengyelek nagy jó keddel vevék az jó akaratot, azért napot hagyván, egybe menének az két vitézek nagy eréssen, és Béla úgy öklelé, hogy ottan le-esék az feldre, ő kedég tsak meg sem mozdula. Hogy azt látták vona az hertzeg, és az Lengyelek, nagy eremben lének, és Bélát nagy ajándékkal és tisztösséggel fel-magasztaták. Miska hertzeg az pogán fejedelemnek jószágával ennen leányát neki adá Bélának, és országában erekösé tevé. 19)

Béla azért ott lakozván, két magzatot fogada, Geyzát és Lászlót, 20) ez lén jövendőre az nemes Szent László Király, ki méltán hívattatik annyáról Lengyel Lászlónak, nevezvén az ő ősinek nevére. 21) Azt látván az két attyafiai, hogy Bélának ollyan nagy tisztössége vóna az királyi udvarban, meg-boszszulák, és bultsút vevén, menének Lodoméri királyhoz; de őket ott be nem fogadák. Annak utánna az Kún királyhoz; ott kimnek aloitván, alig szaladának onnan es el. Onnan fel-kelvén, menének Rátz királyhoz, és ott megnyugovának. Azon időben Péter király mind az kegyetlen urakkal tészen vala nagy nyomorúságot ez szegén országbélieken. Szent Gielérd pispek es azon időben szenvede martíromságot Pestnek várasában, 22) mind ő hozjá tartozó jámbor pispekekkel; kiről tebbet itt nem szikség emléközni. 23) Az szegén magyari urak azért, kik még ugyan valának, titkon gyűlének Tsanáddá, és tanátsot tartván, kídének az úr fiak után, az az Endrének és Belának Leventének követöket, hogy ne hannák el-veszni ez szegén országot; mert ők volnának természet szerént való országus urak, 24) és Az nemes úr fiak reá hajlának az kenyergésre. Mi-

Digitized by Google

koron Péter király azt hallotta vóna, akara előtök ki-futni ez országból, de elől vevék őtet, és rivid beszéddel, meg fogák, és szemeit ki-tolván, 25) Fejér Váratt hala meg, és vevék Péché temetni; miért az Monostort ő rakatta vala, 26) és a' gonosz fejedelemnek ígyen lén halála. 27) Endre hertzeg azért az jámbor keresztyén pispekökkel méne Fejér-Vára, és az koronával meg-koronáztaték azon időben, mikoron írnának Krisztus szíletetinek utánna Ezer negyven hét esztendőben, Sz. István király kedég halála után tizen egy esztendőben, és négy hónap után. 28) És nagy jámborul élvén, minden eretnekségöket, 29) és háborúságokat ki-szaggata ez országból, és Úr Istennek félelmére, és Krisztus Szent Hitére tanoittya vala az szegén népet, és minden szer-tartást meg-ujotta ez országban, kit Szent István szerzett vala. Azon időben hala meg az ő attyafia Levente, Úr Istennek akarattya szerént magzat nálkil; mert gonosz vala, mint Péter király: annak okáért megölé őtet Isten, és temeték-el őtet Taksont az alföldönn az pogánok között. 30)

---

1) E' soroknak, mellyeket Kézai Simon Lib. II. Cap. II. és Turótzi Kronikása P. II. Cap. XXXIII. színte említik, nem az az értelmük, mintha Sz. István nemzetségébűl, az az Árpád ágából senki sem találtatott volna országlásra méltó; hanem az: hogy Szent Istvánnak fiai mind ki haltak, 's azért rájok nem szálhatott az országlás; a' mint ez az értelem a' következő útba igazító szovakbúl ki tetszik: „Annak okáért kildé el Budát, hogy az ő sivét (patruelis filium) kinek Wazul vala neve, az Nitriai temletzbűl ki-hoziná — és őtet királya emeltetné míg meg halna.“ Hiszem Vazul Geyzának Sz. István édes attya ötsének Mihálynak gyermeke, az az nemzetsége volt. Sz. István életében még nyilványabban ki fejezi magát „Mikoron azért látná (Sz.

Digitized by Google

István) hogy Úr Istennek akarattya el-közelget, és naponkéd el-fogyatkozik ereiben, kildé igen hamar egy Buda nevű ispánnyát Egruth fiát, az ő attyának ötse fia után, kinek Vazul vala neve, kit azon időben ő gonoszságáért tartat vala Nitriai Pispeknek fogságában, míg magát megjobboitaná, hogy hozjá hínák, miért hogy egyéb közelben való vére nem lélettetik vala; és neki adná az Királyságot, míg meg halna."

2) A' fejedelmi választás szertartásához tartozott hajdan a' Királynak vérten föl-emelése is. A' névtelen Jegyző 50. fejezetében „Dux Arpad, accepto iuramento primatum, et militum (nemesek) Hungariae, filium suum Zultam Ducem, cum magno honore elevari fecit"; és Constantinus Porphyrogenita de Administr. imp. Cap. 38. „Arpadem, solenni Chazarorum more ac consvetudine, in scuto erectum, Principem fecerunt." A' bársonyban született görög tészár azért mondja „Arpadem solenni Chazarorum more ac consvetudine in scuto erectum Principem fecerunt" mivel a' tészári nép, az az a' Kunok mindenkor egész Királyi hatalom alatt éltek. Ezen szokásrúl tudnunk kell: hogy valamint a' Vért szabadságnak a' jele volt; úgy a' vérten fölemelés meg hódolást jelentett. „Ex armis, mond Spener Jakab operis heraldici Parte generali edit. Secund. p. 80. primarium locum obtinuit semper scutum; — ita dignitas eius nunquam non magni habita: servo scutum gestare nunquam licebat, ne militia decoraretur: atque ita libertatis signum fuit." „Clypei — in quibus totius artis heraldicae origo latet (mert azok tzimer gyanánt szolgáltak, 's a' rájok festett képekbűl támadtak a' tzímerek) plerumque vinculo quodam corriaceo, vel catena collo alligati sunt, ne scilicet in conflictibus plerisque, cum honoris periculo amitterentur." Gatterer Elementa Artis Diplom. Univers. Göttingae 1765. 4. p. 308. Azért kérdezi a' Mantineánál haldokló traiectus hasta, sanguine et spiritu deficiens Epaminondás Valerius Maximusnál Lib. 3. „an Clypeus suus salvus esset"? „Scutum (in praeliis) reliquisse, precipuum flagitium." Tacit. de morib. Germ. Cap. VI. „Dux vero Arpad-dedit Eleu-

Digitized by Google

dunec patri Zobolsu silvam magnam, quae nunc Vertus vocatur, propter clypeos Theotonicorum inibi dimissos." Anonym. B. R. N. Cap. 50. — Olvasd Cornides Dánielnek Vindiciae Anonymi B. R. N. Bud. 1802. in 4. p. 307. hol errûl a' szertartásrúl írt észrévételeit e'kép rekeszti be „Fuerat, ceterum, mos ille sustollendi Principes scuto impositos non Hungaris proprius et peculiaris: sed aliis quoque nationibus communis. Vid. Cl. Christ. Gottl. Schwartzii de ritu elevandi Principes inaugurandos, et de quibusdam sacris formulis et elevandi cerimoniis Dissertationem Altorffii 1730. 4."

3) És Sz. István életében „Hogy Kesla királné aszszon hallotta volna királynak akarattyát, meg boszszulá, és tanátsot tarta Budával, miképpen Vazult el-veszthetnék, és az királyságot az királyne aszszon rokonságának szerezhetnék Péter királynak? igen hamar Budának fiát, kinek Sebus vala neve, az király követének elötte el-kildé, és Vazulnak ki-tolatá szemeit azon temletzben, és fileit ónnal be enteté." Hasonló értelemben ír Kézai Simon Lib. 2. Cap. 2. Muglen Kovachich Györgynél Sammlung. kleiner Schriftsteller. Ofen 1805. 8. kap. 19. a' Posoni és a' Budai Kronikon, Turótzi Kronikása P. 2. Cap. 33. — Hartvic Sz. István Legendájában Giséla királynö aszonynak az ország dolgaiban hatalmas befolyását szinte említi „Ad consorcium vero regni, precipue causa sobolis propagande, sororem romane dignitatis augusti, videlicet henrici, qui ob mansvetudinem morum, pius est appellatus, gislam nomine, sibi in matrimonio sociavit, quam unctione crismali perunctam, gestamine corone, regni sociam esse constituit." Vita S. Stephani Hung. Proto-Regis auctore Hartvico de Ortenburg Ratisbonensi Episcopo Bud. 1836. 8. p. 65. Ezekre látszatnak mutatni Kézai Simonnak eme' szovai is: Regina vero Kysla, consilio iniquorum, Petrum Venetum — Regem fecit super Hungaros, ut pro libitu posset motus suae voluntatis perficere, Regnumque Hungariae amissa libertate, Teutonicis subderetur." Lib. 2. Cap. 2. és Albericus monachus trium fontium, a' ki XIII.

Digitized by Google

század közepe felé élt: „Sed illa Gisla Regina, ut dicunt, multas malitias in terra illa Hungariae fecit, et extremum post mortem Sancti Regis, meritis exigentibus, interfecta fuit.“ Leibnit. Access. Historicar. Vol. 2. p. 45. és Magnum Chronicon Belgicum, Pistor. script. Rer. Germ. Tom. 3. p. 102. — Noha pedig Kronikáink egyedűl Sz. István nőjét vádolják; Prai, Schier, Palma, Katona, 's a't. mind az által hasonló nevű hugájára vetnek: mások ellenben mind a' kettőt okozzák. Én azonban tsak akkor nem tsalatkoznék meg ítéletemben, ha hitelesen ki tapogathatnám, hogy akkor, midőn ez az eset történt, ide haza volt e Sz. István huga, vagy nem? —

4) „Andreas Rex filius calvi Ladislai.“ Anonym. B. R. N. Cap. 15.

5) A' Vazulon el-követett kegyetlenség kevésel Sz. Imre Hertzeg halála után 1032-ben történt, midőn Sz. István le betegedett, a' mint Hartvic bizonyítja: „Post non multum temporis, egrotationem incurrit, qua postmodum corpore excessit, longa namque langvoris molestia ingravescente, in pedibus stare nequibat.“ Továbbá, bizonyos, hogy Miceslav Lengyel Hertzeg 1034ben halt meg; már pedig Béla Hertzegnek ő adta Richsa, az az Ersébet nevű leányát feleségűl a' Pomeráni óriáson nyert győzedelemért. — Prai, Palma, Fessler 's a' t. történet íróink úgy vélekednek, hogy Vazul, Endrének, Belának és Leventének tudtokkal Péter miatt leselkedett volna Sz. István élete után, 's hogy azért esett volna fogságba: amazok is, színte azért kénteleníttettek volna idegen földre bújdosni. De nem eréntvén, hogy a' hazai Kronikák Vazul fogságának okát híven föl-jegyzették „propter iuvenilem lasciviam“, 's hogy amazok még Sz. István tanátsára költöztek külföldre; Hartvic Sz. István életében nyilván írja „Videntes autem quatuor palatinorum nobilissimi diu, graviterque laborantem; nam ipsi adhuc in perfidia cordis errabant; consilium iniquitatis duxerunt, occasumque eius in mortem conati fuerunt tractare“, és hozzá teszi: „Iussu regis homicide illi inventi adducti sunt,

Digitized by Google

et adversus eos iudicio locutus, digna eos multavit sententia." — A' négy Palatinuson azon időkben zászlós, a'vagy jobbágy urakat értettek a' régiek: Officia Palatina, úgy mond Struvius in Corp. Iuris publ. Germ. edit. 1738. p. 335. triplicia sunt, Summa, Haereditaria, et Aulica. - Illorum quatuor ab antiquo fuerunt; Camerarii videlicet, Senescalci, Buticularii, Comites stabuli." — A' Melki Legenda pedig bűntetésük nemét is emlékezetben hagyta: „Ut autem reliquis essent in exemplum, et discerent, dominos summo honore venerari, visu privavit, manus noxias abscidit, et qui iniustitia sua, insidias iusto sanguini paraverant, iudicio iustitie, in malum vite sue devenerunt"; az az, meg ölettettek. Ezeknél fogva tehát Hertzegeink az öszveesküvésben részesek nem lehettek.

6) Bújdosásukrúl IV. Béla király is emlékezik 1245. esztendőben Lónyai László számára költ adomány levelében: „Bela — ad universitatis vestrae notitiam — volumus pervenire: quod Ladislaus, filius Lónya — possessiones Gurg. filii Chak — in partibus transilvanis, sibi reddi et restitui per nostram postulavit Maiestatem; quas etiam possessiones per litteras primi Belae Regis, qui dum in partibus Poloniae propter Petrum, qui nomen Regis sibi potenter Hungariae adscripserat, pro tempore mansisset, idemque Gurg ipsum Regem Belam, tam in dictis partibus Poloniae: quam aliis ubique fideli secutus est famulatu, et post suam in regni sui reversionem, eidem praedictas possessiones suas, et alias restituisset, ceterisque, propter sua obsequia, dilectione sincera praetulisset, patrimonialiter sibi devolvendas clare demonstravit." — Fejér Cod. Diplom. Tom. IV. Vol. I. p. 392—3. És így Katona Istvánnal többé nem kételkedhetünk ezen történet igazságán. „Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. I. p. 402—410.

7) Hartvic szerént negyven ötig, az az 993. esztendő óta, mikor attyának akarattyából fejedelemnek választatott. „Quievit — corpus beatum (Sz. Istváne) eodem in loco (Fejér Váratt) — XLV. annis — quot annos Sanctus — terreni coronam imperii — gestare merebatur." p. 87.

Digitized by Google

8) És Sz. István életében: „Halálra nehezödék, és behivatá az egyházi fejedelmöket, és kik akkoron jelen valának, paraszt urakat, és nagy édes atyai beszéddel, utolsó testamentom szerént, kéré és inté öket, hogy ollyat tennének királyá, ki elég volna arra.“ 'S ök Hartvic szerént Pétert választották örökösének, a' mi a' királynö akaratjával, Endrének, Bélának és Leventének távol létükben megtörténhetett „Tactus febri (Sz. István) cum sibi diem transitus imminere non ambigeret, accersitis episcopis, et primis palatii — primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege, Petro videlicet sororis sue filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, iam dudum exercitui suo prefecerat du„cem.“ p. 84. Figyelemre méltó, hogy atyáink már akkor leány ágra is ruházták az örökösödést; mind az által, mivel Tar Lászlónak fiai életben voltak, Péter, törvénytelen választásáért, sohasem esmértetett el-fejedelemnek. II. Endre Király 1235-ben költ levelében. I. Endrét nyilván második Királynak nevezi, mondván: „Tenor privilegii primi Andreae, et secundi Regis Hungariae, est talis.“ Fejér Cod. Diplom. Tom. III. Vol. I. p. 423. 's a' Nagy Váradi Kronikonban Péter és Aba országlásuknak ideje interregnum-nak, az az Királyság szünetének neveztetik: „Mortuo autem S. Stephano Rege, regnum vacavit vero regimine annis undecim, mensibus quatvor et medio; infra quod tempus praefuit regno Petrus Theutonicus, frater Kesla reginae consortis S. Regis Stephani, de sorore S. Stephani genitus — Aba vero sororius S. Regis.“ — Batthyányi L. L. Eccles. Tom. III. p. 220. és 345.

9) Gisélának hasonló nevü annya, III. Conrád Burgundi Királynak leánya volt. Schier Reginae Hung. p. 48. és Annal. Eccles. Germ. Tom. IV. Lib. IX. Vien. Austr. 1758. fol. p. 608., és zsémbes I. Bajor Henrikkel kelt egybe, a' ki itten Vilhelm név alatt lappang; mert a' régi németeknél Hezel, Vezil, Vezel és talám Vilhelm Henriket jelentett.

10) A' szerzö egybe zagyvalja Sz. István nöjének származását Péter királyéval, kinek az attya Orscolo Otto Velentzei Dózse volt. Lásd, Bonfin Antalnál

Digitized by Google

Dec. II. Lib. 4. I. Geysa király historiáját, hol Péter annyát, Geysa fő-vezér leányát amannak gyermekévé teszi: „Filiam, aiunt, Othoni Venetorum Duci desponsasse — Acceperat enim, hunc Petri Vrseoli fuisse filium" és Dandul in Chron. Venet. Lib. IX. Cap. 2. apud Muratorium. Script. Rer. Ital. Tom. XII. p. 235. „Otto Vrsiolo, defuncto patre, praeesse coepit anno D. N. I. C. MIX. erat quippe annorum fere XVIII. dux; quo tempore filiam Geisae regis Hungarorum, et sororem S. Stephani successoris duxit uxorem."— Hartvic ötet színte Velentzeinek nevezi, Sz Istvánrúl írván: „Tactus febri, cum sibi diem transitus imminere non ambigeret, accersitis episcopis, et primis palatii — primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege, Petro videlicet sororis sue filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, iam dudum exercitui suo prefecerat ducem." p. 84. — Ezek szerént Burgundi Guilielm, vagy Vilhelm ki 1026ban halt meg, nem lehetett Péter attya, valamint Katona István Hist. Crit. Reg. H. Tom. I. p. 476—91. vítatja, mert Orscolo Otto, ki azon esztendőn, az az 1026ban fosztatott meg fényes hivatalától, 's egy görög monostorba vonta magát, 1032kig élt.

11) Vagyon nálunk hasonló nevű Ág is, kinek magyar eredete kitetzik Kézai Simon Kronikonábúl; nem veszi pedig eredetét ezen Aba királytúl: mert Béla királynak névtelen Jegyzője ként, a'X. és XXXII. fejezetben, Aba király Edu, és Edumér Kún vezérektűl származott.

12) Olvasd: férjét; mert Aba nem fia, hanem férje volt Saroltának.

13) Alba (így) comes palacii, deiecto Petro, regalem coronam, et aulam regiam sibi usurpavit, quo regnante, ut ait Propheta, sangvis sanguinem tetigit, et peccatum peccato adiunctum est; nam sanctis quadragesime diebus honestissimos quosque sui consilii viros, fustibus et palis, velut iumenta, seu bruta animalia, ausus est interficere." S. Gerardi Episcopi Chanadien. Scripta et Acta, opera et studio Ignatii Comitis de Batthyány Episcopi Transylvaniae edita Albo-Carolinae 1790. 4. p. 343."

Digitized by Google

14) „Prope villam Alba (Aban) nomine, penes Tisciam. Kovachich Script. Rer. Hung. min. Tom. I. p. 3. Vesd egybe Kézai Simont is Lib. 2. Cap. 2.

15) A' Posonyi kéziratban levő Kronikon: „Circa Tyssam ab Hungaris, quibus nocuerat, crudeliter iugulabatur, et sepultus est in suo proprio monasterio Sár" mellyet 1042. Sz. Benedek szerzeteseinek alapított. Olvasd az Egri Érseki megye Schematismusát, hol ezek találtatnak: „Tabularium Archi Coenobii (Montis Pannoniae) testatur, eam (Abbatiam de Sár) fundatam esse 1042. per Samuelem Aba pro Benedictinis." Fekszik pedig Sár Heves Vármegyében a' Gyöngyösi Járásban, mintegy kis órányira Gyöngyöshez; ottan talált sírboltjárúl lásd az 1830. eszt. Tudományos Gyűjteménynek V. kötetét a' 3. lapon.

16) „Sequenti vero anno (1045) reversus est Caesar „(Henricus III.) in Hungariam, cui Petrus rex, in „ipsa sancta paschali solennitate, Regnum Hunga„riae, cum deaurata lancea tradidit, coram Hunga„ris, simul et Teutonicis multis." Turótzi P. II. Cap. 38. Ezzel a' Császár hatalma alá vetette magát; amiért a' Nemzet előtt gyülölségbe esett, és meg útáltatott — Henric Pétertül nyert kopját Rómába küldötte. Alold. ad an. 1044. Sigebert Gemblacen. ad an. 1043.

17) Mint rokonyokat; mert az öreg Miska idősb Bolisláv fiával vétette-el Juditot, Sz. István király Testvérét, és Geyza Vezér leányát. Martin Cromer de origine et Reb. gestis Polonor. Lib. 3., és Dlugoss in Hist. Polon. Lib. 2.

18) Lám! Béla a' pomeráni küzdő bajtársát nyilván pogánynak nevezi; ő tehát már akkor keresztény volt, 's talám mint az is született. Ezt nem kell vala elhalgatnom; mert Prai, Katona 's a' t. Pétert csak azért kedveltetik meg annyira Sz. István királyal, mivel keresztény volt.

19) Hasonló értelemben ír Kézai Simon Lib. 2. Cap. 2. — Cromer Márton, Lib. 3. Dlugoss János Lib. XII. — Cornides Dániel, Genealogia Regum Hungariae tzímű könyvében Cap. 8. p. 204—6. 's Prai

Digitized by Google

Hist. Reg. Hung. Tom. I. p. 31. úgy vélekednek, hogy Béla hertzegünk ezen vitézségérül neveztetett volna el Leventának (Bela pugil) következöleg, hogy Tar Lászlónak Leventa nevü fia nem is volt volna. — Valahányszor Aloldus Endrérül beszél, meg említi Leventa testvérét is, Bélát pedig soha sem nevezi, Albericus monachus trium fontium ellenben, ha Bélárúl szól, ötet mindég pugil-nak, az az Leventának hívja. — A' Posonyi Kronikonban Bélát színte Leventa név alatt találom „Tunc Nobiles Hungari in Cenad convenerunt, consilioque habito totius Hungariae, nuncios miserunt in Rusciam ad Andream et Leventa filios Calvi Ladislai, qui ex consilio S. Stephani Regis exierant Hungaria." — De abbúl, hogy Leventa pugilt teszen, még koránt sem következik, hogy Tar Lászlónak illy nevü fia nem volt.

20) „Bélának Richszával az az Ersébettel" egybe kelését 1033-dik esztendönél késöbbre nem vehetni; mert, a' mint már oda föl is említettem, Micislav 1034-ben halt meg; ha tehát Richsza házaságának második esztendejében Geyza után szaporodott meg Sz. Lászlóvál, születése mintegy 1035-ben történhetett. — Fessler, drey grosse Könige der Hungarn homlok írású könyvében beszéli: hogy míg Bélánk Lengyel országban élt, Lambert Krakkói jámbor püspökkel társalkodott; 's hogy Geyza és László fiait azon Villermus Sz. Benedek szerzetese által neveltette, kit I. Kasimír Lengyel király a' Clunicumi monostorbúl magával kihozott, midön ötet IX. Benedek pápa szerzetesi fogadásátúl föl-mentette, 's a' kit az után Béla Szeg-szárdi Apát úrrá tett. — Ezen meg nem vetendö hagyománynak nyomára akadhatni Turótzi Kronikonában P. II. Cap. 52. Abbas — eiusdem loci (Szegszárd) nomine Villermus Latinus, az az olasz — Innen lehet meg fejteni, mi okra nézve rakatta Somogyságban Sz. László 1091ben a' Sz. Egyedi Apátságot Frantzia Benedictinusok' számukra? Lásd. Prai Dissert. de S. Ladislao Rege Poson. 1774. in 4." p. 47.

21) Vesd egybe Kézai Simont. Lib. 2. Cap. 2.

Digitized by Google

22) Az az, Budán, mellynek eredeti neve színte Pest. Olvasd Buda és Pest Sz. Kir. Városoknak volt régi állapotjokrűl írt könyvemet. Pest. 1833. 8. R. — Szenvedett pedig halált azon hegy alatt, melly nevérűl Sz. Gellérd hegyének neveztetik: „Sz. Gelyért hegye, melly hegy azért mondatik Szent Gelyért hegyének; mert régen az hegynek alatta ölettött volt meg Szent Gelyért az kegyetlen kemény pogán Magyaroktúl.“ Sz. Margit életében. Prainál p. 329.

23) Mind ezeket meg írva találhatod illy tzímű könyvben: „Sancti Gerardi Episcopi Chanadiensis scripta et Acta, Albo Carolinae 1790. in 4.“

24) Régi időkben a' fejedelem közönségesen Öreg Úrnak senior neveztetett (Batthyányi L. L. Eccl. Tom. I. p. 344. Nota c) és p. 394. Nota f) — Sz. Albert Püspök életében olvastatik: „quod miserit ad Ungarorum seniorem magnum.“ (Geysam) Annal. Eccl. Germ. Tom. IV. p. 546 —) A' Korona örökös Országos Úr, vagy tsupán tsak Úr. — „Cinnamus Hist. Lib. V. —: „Stephanum Geyzae (secundi) filium abdicantes (Hungari) imperio, alteri fratrum (Geyzae II.) Vladislao illud tradiderunt. Stephano vero, seniorem dico, Wrumi dignitatem concesserunt, quo nomine ita apud Hungaros regni successor indicatur.“ — Az Urumi nem egyéb az Uram magyar szónál. — A' többi királyi magzatot pedig Urfinak, vagy Királyfinak nevezték, a' mire mutatnak a' Királyfia, és Királyfia-Kartsa helységeknek neveik. — A' Német földönn Junker, avagy Jung — Hertzog el-nevezés volt szokásban. Olvasd. Struvii Corpus Iuris Publici Imperii Romano Germanici. edit. tertia. p. 1175.

25) „Occisus fuit prope Albam in villa Zamor anno Domini 1045.“ Kovachich Script. Rer. Hung. min. Tom. I. p. 3. Turótzi P. II. Cap. 41.

26) A' Pétsi öreg Templom sokkal régiebb Péter koránál; hogy tehát a' szerzőt meg értsük, Du Cange Glossáriumábúl tudnunk kell, mit jelentsen itt a' Monasterium, melly nem egyéb sírboltnál, 's rá épített kápolnánál „Monasteria apellari capellas, seu sacella circa Basilicam aedi-

Digitized by Google

ficata, in quibus defunctorum corpora sepeliebantur, quum ea intra Basillcas sepelire non liceret." — Illyen kápolnába temetté-el Sz. István királyt is Fejér Váratt, a' mint e' magyar Legendájábúl kitetszik: „Mikoron azért ott azon helyen negyven öt esztendeig nyugodott volna (Sz. István teste) canonizálás nalkil, Úr Istennek akarattyából, ki meg akará mutatni az ő híveinek (Sz. Istvánnak, Imrének, és Gellérd Püspöknek) érdemes voltokat, úr pápának, ki azon időben vala (VII. Gergő Pápa) méltónak láttaték magyar országbeli Nemes Szentöket fel emelni helyekről, és tisztöletesb helyre helyhötni, és meg canonizálni. Azon időben kedég bírja vala az angyali szent Koronát Ditsöséges Szent László király, ki mikoron úr pápa levelét és atyai szent áldomását érdemlette vóna venni; egyben hívá mind egyházi fejedelmeket, mind országbeli urakat, és harmadnapi bejtnek és ajotatos imatságnak utánna, Aszszonyunk SzízMária egyházába gyülvén Szent Misét szolgálának halottaknak, aloítván sokaktúl, mintha egyéb bínes embernek teste szerént, az Szent Királynak es teste porrá lett volna — mikoron az koporsóról az márván követ fel-emelték volna — láták — (hogy) az Szent Tagok szép verhenyős vízben nyugoznak, mintha szép illatú balsamomban förödnének. És nagy szép tiszta fátyolban és gyoltsban kiszedék az szent kéntsöt, és az nagyobbik Szent egyházban vivék, hol mostan tisztöltetik Úr Istenben." — A' Pétsi Szentegyházrúl olvasd meg néhai Nagytiszteletű Koller Jó'sefnek „Prolegomena in Historiam Episcopatus Quinque-Ecclesiarum. Posonii 1804." in 4.

27) Vazult Péter miatt fosztották meg szeme fényétúl, mintha törvénytelen úton kereste volna az országot; mert hajdan ez volt az ollyanoknak bűntetésük. De be-következett az idő, 's rajta sem múlt el a' bűntetés.

28) És a' N. Váradi Kronikonban „mortuo autem S. Stephano Rege, regnum vocavit vero regimine annis undecim, mensibus quatvor, et medio." — Sz. Gellérd életében színte 1047. esztendő olvastatik; azért nem látom okát, miért kellene azon idő-

Digitized by Google

vetéstül el-állanunk: csak tizen egy esztendőbül kilentzet vegyünk, mivel a' IX. romai számbúl eredett a' ki-írott hibás tizen egy esztendő. Ha Sz. István halálának idejéhez, melly Augustus 15kén 1038-ban történt, kilentz esztendőt, négy és fél hónapot vetünk, ki-jön az 1047. esztendő. —

29) Sz. László Postillájában e' szovat a' Szerző heretneknek írja, melly idegen eredetére mutat.

30) „Circa villam Toxun, ultra Danubium est sepultus, ubi iacere dicitur Toxun avus eius, more paganismo." Turótzi P. II. Cap. 42. Sz. István magyar Legendájában „Taksonrúl" olvastatik, „vala azon időnek utánna (mi után atyáink görög országot föl-dúlták) egy hatalmas kapitán fejedelem, kinek Taxon vala neve, és mind egész alföldet, rátz országot, mind gereg országig hódoltattya vala, és lakása vala Taxon érvényes az alföldön." Pest vármegyében Harasztihoz igen közel a'Duna mentében.

III. §.

Endre király Bélát Sz. László attyát Lengyel országbúl bizonyos ok alatt haza hívja.

Annak utánna Endre Király kilde-el Lengyel országban, Béla attyafia után, ki mikoron mind hozjá tartozóival Magyarrá jött vona attyafiához, Endre Király nagy eremmel vevé és fogadá őtet, mint szerelmes attyafiát, 1) és tanátsot tartván egymással, oszták az országot három részre, két részét vevé király, harmad részét Béla hertzeg. 2) Melly rész osztás az időtől fogva koronkéd háborúságnak gyótokozása lőn ez országban. Mikoron azért ez két atyafi nagy szeretettel élnének és békességgel, mert mind ketten jámborok és jó keresztyének valának;

Digitized by Google

király azért mindenek előtte rakattata egy monostort az Balaton partyán, kit neveze Thychannak 3) Szent Anianus martirnak tisztességére. Annak utánna vén felet magának Orosz hertzeg leányát, 4) kitől lén két fia Salamon és David az régi Szent Királyoknak emléközetökre nevezvén. Béla hertzegnek kedég valának három fiai, kettei lett vala Lengyel országban Geyza, és László, kiket ő régi ősinek nevőkre; 5) harmad fia lén ezen országban, kit neveze Lempertnak ki mastan az al-feldön Titelben fekszik. 6)

Mikoron idő halosztott vóna, és Endre királynak vénsége es el-közelgetött vóna, alattomba az ő attyafiának Béla hertzegnek híré nelkil gondot viselvén ez országról, és az ő magzatiról. Salamon mikor vóna öt esztendős gyermek, koronáztatá meg, és vén felet ő neki Sófia aszszont német országból, Henricus Tsászárnak leányát, 7) és az Királyi ményegzőt szolgáltaták nagy tisztességgel az Morva vize mellett. 8) Azt halván Béla hertzeg, hogy őtet ki-akarná rekeszteni az ő attyafia az királyságból, nagyon meg haragvék rajta. Azonközben es nagy sok árultatók támadának ez két atyafiak között, hogy egyikét másikkal elveszthetnék. András király gondollya vala, hogy az ő fia Salamon, míg Béla élne, az királyságban békességes nem lenne; azért es álnokságot gondol vala felöle, miképpen el-veszthetné. 9) De miért Béla eszös vala, Istennek segedelmével megoltalmazá magát, és méne-be ipához Lengyel országban, 10) és nagy jó keddel fogattaték, és mindenben segédség lén ő neki, és nagy haddal be-jeve esmég Magyar országba. Endre es Salamon fiával fel-készüle; Tsászár erei velők lévén szállának egybe az Tisza Duna közbe, és Úr Isten adá az győzedelmet Béla Királynak, és mind az vitézök

Digitized by Google

folyamának Bélához, Endre királyt el-hagyván. Azt látván király, futásra vevé dolgát Német ország felé; de nem lehete, mert megfogák őtet az Bakon közepött, és ugyan ott ki-mulék ez világból, 11) és temeték-el Tihanban, kit annak előtte ő rakattatott vala.

Mikoron látta vóna Béla, hogy minden felől békessége vóna, méne Fejér-Várrá mind az jámbor pispekökkel, és meg koronáztaték az szent koronával. 12) Béla király azért nagyon meg épéité az országot, és hogy senki mást meg ne tsalhatna áru vételben, és adásban, kezde újonnan pénzt veretni, apró pénzt, garast, és ducatot, ki az időben negyven pénzt ért vala: 13) és nagy sok dolgokat szerze ez országban, méltókat erek emléközetre. 14) Kinek időjében meg másodszor térének ez országbeli Magyarok keresztyénségre Úr Istennek, és az jámbor Királynak segedelme miatt. 15) És három esztendő után megelégedvén Úr Isten az ő szolgájának életén, 16) esék halálus ágyba, és viteté magát Kanisára, 17) és ott ki-mulék ez világból, és viteték az Szeg-Zárdi monostorba, kit még éltében rakattatott vala, 18) de miért hogy ennen maga es zár homlokú vala, az ő akarattya szerént nevezteték Szeg-Zárdnak. 19)

---

1) Az atyafi itten genericum nomen est frater, der Bruder; ezen értelemben találom Molnár Albert Lexiconában; Páriz-Pápai ellenben a' frater szovat két testvér atyafiúra magyarázza, holott már két atyafi annyit tesz, mint fratres germani. —

2) A' Ducatus (Vezérség) már ez előtt az első szülöttek és többi királyfiak számukra állíttatott föl, minthogy a' bevett örökösödésnek rende szerént nálunk nem a' királyfiak, hanem a' fejedelmeknek ötseik következtek az országlásban, a' mint alább meg-fogom mutatni. Azért a' Vezérséget Ius Pri-

Digitized by Google

mogeniturae-nak nevezi V. István király 1271-ki levelében „Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod cum nos olim necessitate compulsi, contra Dominum regem karissimum patrem nostrum Jus Ducatus a Primogenitoribus (így) nostris, Regum Primogenitis institutum, requirere voluissemus iusticia mediante.“ Az 1828-dik eszt. Tudomány. Gyűjt. II. K. a' 90—94. lapon. Lásd Kún László levelét is F. T. Fejér György Úrnál Cod. Diplom. Tom. V. Vol. 2. p. 95.

3) Endrének 1055-ben költ alapító levelét olvashatni Cod. Diplom. Tom. I. p. 388—94. a' Tihany névnek eredetét pedig az 1828. esztend. Tudomány Gyűjt. III. K. az 50 lapon.

4) „Erat filia ducis Rutenorum.“ Anonymus B. R. N. Cap. 15.— és Turótzi P. II. Cap. 42. nevére nézve „Anastasia Iaroslavi Novigrodiensis Russiae Principis, et Ingardis, Olai Skotkonung Svecorum Regis filiae, proneptis vero Geysae Ducis Hungariae filia.“ Cornides Daniel Genealogia Regum Hungariae. p. 156. — és Schier Xystus Reginae Hungariae, tzímű könyvében p. 59. „Andreas adhuc exul Ruthenam sumpsit coniugem — Ea, quamvis edita in lucem Adlecta filia, quae postmodum Vratislao Bohemiae Duci nupsit, foecunditatem suam probasset, mascula tamen prole diu caruit, donec an. 1053. Salomonem pepererit.“

5) Béla hertzeg Geyza fiát Geyza vezér ősének: Sz. Lászlót pedig Tar, vagy Kopasz László attyának nevükre kereszteltette. Hogy ős annyi, mint avus, azt már T. T. Luczenbacher János úr említette a' Tudománytár I. kötetének 221. lapán. A' mire Sz István magyar Legendájábúl én is adhatok példát, melly históriai tekéntetben is figyelemre méltó: „Harmad jeles hada lén Szent István királynak az Bolgárok és Oláhok, ellen Havas-Elföldében — kiknek fejedelmök Keán vala — mikoron meg gyézte volna őket, — az országot adá tisztűl egy régi ősinek, kinek Zoltán vala neve — Az Zoltán fejedelem kedég Havas-Elföldében nagy erekes lén és hatalmas, kitől származnak az Zoltánok, és az országtól el-szakadván, nagy sok nyomorúsággal fizették meg az jó tételt.“

Digitized by Google

6) „Ad ostia Tibisci in Danubium se exonerantis est Tituliu m Praepositura, olim reditibus quatvor millium ducatorum dives.“ Nicol. Olahus Hungaria sua p. 53. — „Locus Titel, vel Titul — Praeposituram habebat saecularem S. Sapientiae, cum Collegio Canonicorum. Ignoro huius Institutorem, et institutionis exordia.“ Mond Szvorényi Mihály Historiae Eccl. Reg. Vng. Amoenit. Fasc. V. p. 254. Lambert, a' Boldvai Misemondó könyvben talált jegyzetek szerént Sz. László bättyával egy esztendőben halt meg: „Ladislaus Rex obiit, et frater eius Lampertus dux. quibus Colomannus, et frater eius Almus succedunt in regnum“. — Ok-levekbűl bizonyos, hogy fejedelmeink XI. és XII. századokban azon monostorokba temetkeztek, mellyeket rakattak; ha tehát Lambert is ezt a' szokást követte, ő volt a' Titeli társas káptalannak szerzője. A' Biga Salutis tzímű könyv pedig Sz. István királyrúl szóltában Serm. 76. és 77. nyilván írja, hogy Almos Fő-vezér nem Erdélyben esett volna el, valamint Turótzi P. II. Cap. 3. és Bonfin Decad. I. Lib. 9. említik; hanem Títelnél: „Almus copiosa multítudine armorum secunda vice egressus in Pannoniam, et prope Tituliam occisus est“, — és Almus, qui genuit Arpad, et iste secundo egrediens cum multis capitaneis Hunnorum, prope Tytel est occisus.“ — Turótzi meg P. II. Cap. 42. Béla leányairúl is szól, de meg nem nevezi őket; közülök egyik 'Sófi Udalrik karintiai markhiónak, és Hartvic Sz. István Legendáriusa testvérének nője: kit Historikusaink el-vétve Jojade név alatt is említenek. Lásd: „Vita S. Stephani auctore Hartvico de Ortenburg, Episc. Ratisbonensi. Bud. 1836. in 8. in Praefat. Másik Lepa, ezt Zvonimir horvát Bán, utóbb király vette el. Cod. Diplom. Tom. II. p. 444—5. harmadik Schier Xystus nál Reginae Hungariae, tzímű könyvében Eufemia Otto Morvai Markhionak nője. —

7) III. Henrik tsászárnak leánya volt, kit VII. Gergő pápa Juditnak nevez. Illyen két, három, söt több-féle el-nevezésen fön nem akad, a' ki tudja,

Digitized by Google

hogy régi idökben a' királyi leány gyermekek, midön férhez mentenek, be-vett szokás szerént, új kereszt neveket vettek föl. Láss erre példákat Ianus Pannonius-nál Epigram. Lib. I. Epigr. VI. hol Hunyadi Mátyás királynak elsö feleségérül így énekel: „Mutasti patriam, mutare vocabula debes. Sis Catharina, volo, quae Cunegundis eras", és Gerbert Mártonnál De Rudolpho Svevico Comite de Rhinfelden, tzímü munkájában pag. 145. a' hol többi között írja „Cum regum et principum uxores nomina sua, peregrina praecipue, aut mutarint, aut alia sibi imponi permiserint" — és az ott idézett könyvekben.

8) „Salomon Ungarorum Rex Andreae Regis filius Henrici (IV.) Imp. sororem accepit uxorem." Sigebertus Gemblac. p. 838. — Lásd Reginae Ungariae Primae Stirpis, Authore R. P. Xysto Schier Eremita Augustiano. Vien. 1776. in 4. p. 68—79.

9) Ezekbül következtetem, hogy atyáink Álmos *a*) fiával Árpáddal midön a' fejedelemséget neki bizonyos szerzödés mellett örökben adták, az örökösödésnek rende aránt is megegyeztek; valamint a' bársonyban született Constantinus görög Tsá-

a) Álmos Salem per'sák szó járás után, békét jelent; Constantinus Porphyrogenita ötet helyesen nevezi Salm-utzem-nek; mert az ember álom közbe békében vagyon: azért eldödeink a' keleti szokás után a' békét is álomnak nevezték. — Ezen az okon épül a' névtelen Jegyzönek etymologiája is, Cap. III. „Est nominatus Almus, quia matri ejus praegnanti per somnium apparuit divina visio in forma asturis (Turul, minthogy ezen nemzetségbül, de genere Turul, származott) quae quasi veniens eam gravidavit. — Quia ergo somnium in lingua hungarica dicitur Almu, et illius ortus per somnium fuit prognosticatus, ideo ipse vocatus est Almus." — Azért Ungarns Banderien. tzímü könyvben, I. Th. S. 53. tsúfos ez a' kifejezés „Nach der Aussage unseres Ungenannten, soll dieser Fürst Almus (richtiger geschrieben Álmos, das ist, der Schläfrige) geheissen haben."

Digitized by Google

szár de administr. imp. Cap. 38. bizonyítja Ante hunc Arpadem Turci principem alium nullum habuerunt; ex cujus etiam posteris ad hunc usque diem (949dik esztendőben, a' melly tájban írt) princeps constituitur." — A' névtelen Jegyző az V. és VI. fejezetekben szinte örökösödésrűl szól: de a' rendét föl nem jegyezte, hogy a' meghólt fejedelemre mindenkor a' testvér ötse következett; 's hogy a' király fiakra tsak akkor terjedhetett ki ez a' jóg, ha attyuknak testvérei életben nem voltak. Ezen oknál fogva, a' király fiak tartásukra állíttatott föl a' Vezérség (Ducatus) mellyet, a' mint már oda föl is említettem, Ius Primogeniturae-nak neveztek, mert ezt közönségesen az első szülött Királyfi birta: a' többiek hol Erdélységben, hol pedig Dalmát, Horvát, Tót, 's a't. országokon uralkodtak. Láss erre példákat. in Cod. Diplom. Tom. II. p. 82. 88. 296. 311. 313. 315. 318. 375. 386. Tom. III. Vol. I. p. 404. Vol. II. p. 90. 99. 354. 455. Tom. IV: Vol. I. p. 36. 83. 161. 202. Vol. II. p. 434. Vol. III. p. 101. 114. 260. 331. 391. 474. 529. Tom. V. Vol. II. p. 207. 388. 471. 's a't. Ha pedig három királyfinál tűbb volt, a' negyedikét az Egri Püspök tartozott nevelni és eltartani „Hoc non praetermittimus, mond IV. Béla 1261ki Oklevelében Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 42. quod si aliquo tempore reges Vngariae, nostri successores, quatuor filios habuerint, episcopus Agriensis, qui pro tempore fuerit, quartum custodiet, prout hoc a Sanctis Regibus exstitit ordinatum et statutum." — Nem minden ok nélkűl írta tehát Eusebius Verinus (Benzúr Jó'sef) De haereditario Jure successionis Sereniss. Domus Austriacae Vien. 1771. 8. nevű könyvében „Paucis Regibus ea fortuna obtigit, ut fratribus exclusis, filios, ad sceptra hungarica promovere potuissent. Semper fere Hungari (durante virili stirpe Arpadina) ad fratres defuncti Regis, quam ad filios, summam rerum deferre malebant." —

Ezt, a' régi Írókon kivűl a' történet is bizonyítja. Az Írók közűl Cinnamus Lib. 5. „Cum mortuo Geyza (II.) alterum fratrem (Ladislaum; ennek Geyza Király fejedelemség helyett „dedit ducales expensas." Turótzi P. II. Cap. 66.) ad

Digitized by Google

regnum iuris ratio evocaret; lex enim est apud Hungaros, ut semper ad fratres superstites diadema transmittatur, in patriam eos (Lászlót és Istvánt) reducere pro viribus nitebatur Imperator (Manuel Comnenus) Quippe Geyza, posthabita patria consvetudine, regnum filio suo tradiderat. Qua propter Hungari cum ejus modi legem colorent, et Imperatoris vererentur adventum, Stephanum (III.) Geyzae filium abdicantes imperio, alteri fratrum Uladislao (II.) illud tradiderunt." — Hasonló képen ír Nicetas edit. Vien. p. 66. — Annalista Saxo 1108-dik esztendőre: „Anno Dominicae Incarnationis M. C. VII. Rex Henricus — orta simultate inter Colomanum regem Pannoniae germanumque eius, vocabulo Almum, eo, quod uterque sibi potius regiam competere dignitatem jure gentis illius contenderet, Ungariam cum exercitu petiit." Eckard. Corp. Hist. med. aevi Lips 1723. — A' bársonyban született Constantinus görög Tsászár de administr. imp. Cap. 37. említi, hogy a' Pétsek (Patzinaciták, Besenyők) kik szinte Szitya nemzet voltak, éppen hasonló szokást követtek.

A' hazai Írók közül Temesvári Pelbart János „Pomerium aestivum." tzímű munkájában Sermone 49no Sz. László Királyt, rágalmazói ellen, szinte ezen oknál fogva védi „Quod autem regnum hungariae legitime concernebat beatum regem Ladislaum potius, quam Salonem regem, patet per Hungarorum Cronicam, ubi habetur, quod in secundo ingressu Hungarorum in Pannoniam, primus princeps fuit Arpad, secundus Zothan, tertius Thoxon, qui genuit tres filios, scilicet Geyzam, Mihaëlem, et Calvum Ladislaum. Geyza genuit Sanctum regem Stephanum, Mihaël Vazulem, qui obiit per effossionem oculorum per reginam Geslam consortem regis Sancti Stephani. Ladislaus vero genuit tres filios, seu Andream, Belam et Leventhe, qui propter metum dicte regine profugerunt in Paloniam, ubi Bela in singulari certamine, pro rege Polonie devicit quendam Alemanum statura magnum; ideo rex

Digitized by Google

„Polonie filiam suam tradidit ipsi Bele in coniugium, ex qua genuit in Polonia duos filios, seu Geysam et Ladislaum, et in Hungaria unum, seu Lumpertum. Cunque Hungari gravarentur per regem Petrum alemanum, coacti introduxerunt heredes legitimos regni, scilicet Andream, Belam, et Leventhe tali inter se dispositione prehabita: ut unus, quousque viveret, regnaret, post cuius mortem, etiam si successorem haberet, alius regnare deberet; deinde tertius, et sic inter trium fratrum generationes circuiret regimen. (Mert a' Magyaroknál a' jószágok egyenlöen osztattak föl a' gyermekek között; azért náluk, mint a' Keltáknál az elsöszülötti örökösödés, gyülöletes volt. Lásd T. T. Nagy Gábor Úr Értekezését az 1836dik eszt. Tudományos Gyüjtemény VI. kötetében az 83dik lapon.) Primo igitur Andreas albus, quia maior erat natu, regnavit; qui genuit Salomonem, quem contra iuramentum suum et initum foedus, adhuc in cunis coronavit, Bela metu mortis consentiente (Olvasd Turótzit P. II. Cap. 44.) Leventhe vero in infidelitate (pogány hitben) obiit, et sic regnum legitime ad Geyzam et Sanctum Ladislaum erat devolutum. Verum tamen, annis multis fidelissime servierunt Salomoni, scilicet ipse volens eos iniuste occidere (tudván hogy öket illeti az országlás) fugerunt in Poloniam et inde copioso exercitu congregato, expulerunt Salomonem, et sub eo Geysa, frater beati Ladislai tribus annis regnavit, ipse autem (Sz. László) XIX. annis, tandem Colomannus filius Geyze XVIII. annis."

Szépen meg egyez Pelbartal Turótzi Kronikása-is P. II. Cap. 44. kinek szovait nem restelem idézni, minthogy Katona Istvánnak Hist. Crit. Reg. Hung. IV Tom. p. 397. eme ellenvetésére „quod foedus illud de mutua fratrum successione nusquam alibi legatur" tartoznak „Quia vero carnalis amor et consanguinitatis affectio solet impedire veritatem; vicit amor filialis, úgy mond, in Andrea rege iustitiam, „et rupto foedere sue promissionis", quod in regibus esse non deberet, filium suum Salo-

Digitized by Google

monem, infantulum adhuc quinque annorum, super totam Hungariam anno imperii sui duodecimo (az az 1059ben) confectus senio, in regem fecit inungi et coronari. — Rex autem cognoscens, quod filius suus, absque voluntate Ducis (Belae) post obitum suum regnare non posset; vocavit ad consilium duos fideles suos, cum quibus consilium iniit, dicens: „volo attentare ducem, et in duobus interrogare, si vult habere coronam, vel ducatum"? fecitque rex ei (in Várkun) coronam iacere ante se, super rubeum stramentum: et gladium iuxta, qui Ducatum designat. Si Ducatum dux cum bona pace habere voluerit, habeat: si vero coronam, statim vos duo principes surgite, et eodem gladio, ducem Belam decollate. Et illi promiserunt se facturos. Cum autem hoc consilium inirent, comes praeconum Nicolaus tenens ostium palatii, de foris haec omnia audivit. Cumque ducem ad regem vocassent, et in ostio intraret, dicit citissime duci comes praeconum „Si vitam optas, accipe gladium" et plus dicere non potuit. Cum autem dux intraret, vidit coronam iacentem cum gladio ante regem, et mirabatur; statimque, cum sedisset, rex iacens se levavit, et in lecto sedens, dixit; Dux ego coronavi filium meum, non tamen causa cupiditatis, sed cavens perditionem regni, quae nudius tertius ab Imperatore acta fuit. Sed tu voluntatem tuam liberam habens, si vis regnum, accipe coronam; si ducatum, accipe gladium. Ex his aliud concedas filio meo; „sed corona cum iustitia tua est." Statim Dux cognovit de verbo Nicolai comitis, et dixit: habeat filius tuus coronam, qui unctus est, et da mihi ducatum, statimque gladium accepit. Rex itaque inclinavit se ad pedes eius, quod tamen nunquam, vel raro solebat facere. Putabat enim, eadem simplicitate, dedisse coronam filio suo, sicut sibi Levente dederat. „Sed Dux prae timore hoc fecerat." Tandem sinistris suggestionibus malorum hominum, rex et dux discordaverunt." — Olvasd Bonfint is Decad. II. Lib. 2, edit. Lips. p. 205.

Ezen örökösödés rendét pedig nem egy, vagy két eset, hanem három száz esztendei történet bizonyítja. A' Vezéreknek örökösödésükrűl ugyan nem

Digitized by Google

szólhatok; az sem igen világos, hogy akkor, midőn Sz. István 997-ben a' kórmányra jutott, életben voltak-e attyának Mihály és Kopasz László ötsei, vagy sem? Úgy tetszik azonban, mintha akkor immár nem éltek volna; azért Bonfín szerént Decad. I. Lib. 10. edit. Lips. p. 168. rá szállott a' fejedelemség: „Geysa igitur, de quo nihil fere Ungarorum Annales referunt, iactis haud paucis verae fidei fundamentis, vita excessit, divumque Stephanum, qui haereditario iure ad potestatem regiam elatus est, filium reliquit." Utánna meg Sz. Imre hertzeg jutott volna királyi székére; de, a' mint magyar Legendájában olvastatik, húsz esztendős korában 1031ben meghalt. Sz. István tehát attyának öregbik ötse fiát Vazult választá az országlásra. A' mint Bonfin Decad, II. Lib. 1. edit Lips. p. 188. említi: „Sed prius, quam ad caetera flectatur oratio, illud interiiciendum censeo, quod de substituendo novo Rege (Vazule) Ungarici Annales referunt, a caeteris scriptoribus praetermissum." Ennek erőszakos halála, és Kopasz László fiainak idegen földre vonulásuk miatt atyáink Pétert, utánna meg Aba Samuelt választották-el. De mivel el-választásuk a' be-vett örökösödés rendének ellene volt, úgy tekéntettek, mint hatalmaskodó 's törvénytelen fejedelmek, a' mint már meg említettem. Endrére Béla következet; ez után ugyan Salamon országolt; de mind az által országátúl megfosztatott 's privilégiumai színte meg nem tartatnak, ha ne talám meg volnának is. I. Geyzára Sz. László következett, noha Geyzának fiai voltak; mert Sz. László után, Lamperton volt volna a' sor, ha 1095ben, 's a' mint látszik, még Sz. László előtt, földi szarándokságát el-nem végezte volna (Olvasd a' Boldvai misés könyvben írt Kronikont) Innen fejthetni meg, miért készéttetett Kálmán Egyházi Rendre? de ezen tárgyról a' helyén majd bővebben szólok. Így tehát Kálmánra, mint Geyzának öregbik fiára szállott a' fejedelemség. Ez pedig, hogy István fiára maradhasson az ország, Álmos ötsének és fiának ki-tolatta sze-

Digitized by Google

meit.— Míg Kálmán magzatokat nem nemzett, szent volt közöttük a' békesség. Olvasd figyelemmel Turótzit P. II. Cap. 60. „Rex autem (Kálmán) de prima uxore genuit Ladislaum et Stephanum anno Domini M. C. I.“ — Ez után kezdődött el a' viszszálkodás „Eo tempore (1106ban) Colomannus Vngarorum rex, fratrem suum Almum de consortio regni suspectum habens, persequitur.“ Otto Frisingensis Lib. 7. Cap. 13. — És a' Posonyi Kronikon: „Ipse (Kálmán) Welam filium ducis Almus, adhuc infantem, tractum de matris gremio excoecavit, ut non sit dignus portare coronam Sancti Regis.“ Az egykorú Cosmas Pragensis pedig: Utinam hoc audiret Colomanus Rex Pannonicus, si viveret, qui metuens, ne germanus suus Almus post eum regnaret, ipsum, et filium eius, mentula privavit et lumine.“ Mencken Script. Rer Germ. Tom. I. col. 2113. — Cinnamus János a' Comnenok históriájukban Lib. I. „Moris est Hunnis, úgy mond, defuncto rege, liberisque relictis, ut quandiu prolis masculae exors est, qui in imperium succedit, conveniant inter se fratres, mutuamque benevolentiam exerceant: simul ac vero natus filius, habitationem in regino, nisi oculis excoecatis, non permittant.“— Ezeket Álmosról beszéli, ki II. István elűl Comnenus Jánoshoz vonúlt és nála keresett menedék helyet. — Kálmannák ezen szertelen tselekedetét semmi esetre sem mentegethetni. Magának a' mennyei Gondviselésnek is másképpen tetszett; mert II. István Kálmánnak fia magtalanúl halván meg, Vak Bélát, Árpád ditső vérének terjesztőjét ültette a' meg üresült királyi székbe, 's annak, kit Kálmán halálig üldözött; István fia nagyon meg örűlt, midőn hallotta, hogy életben volna. Lásd. Turótzit P. II. Cap. 63. a' vége felé. —

Nem lévén II. Bélának testvérei, II. Geyzára mint törvényes örökösre jutott az országlás; a' miért is e'kép irta volt magát „Ego Geysa secundus Rex, secundi Belae regis filius, sceptra paterni regni — iure hereditario obtinens.“ Cod. Dipl. Tom. II. p. 130—131. — Ő is, attyának példájára, III. István fiát választatta-el; de ez már nem ne-

Digitized by Google

vezé magát örökösnek, hanem Isten segedelmével lett királynak: „Stephanus — beate memorie Geyse Regis filius, paterni regni gubernacula, Deo auxiliante obtinens.“ Ugyan ott p. 164. 167. 170. 173. és 174. Mind az által attyának ötsei el nem állottak jógaiktúl, valamint Cinnamustúl oda föl hallottuk; olvasd a' Boldvai misés könyvet is. II. László tehát és IV. István törvényes fejedelmek voltak, ha szinte Verbőtzi István azt írja is róluk, hogy ok-leveleik a' törvényben el-nem fogadtatnak.

Mind ezek az országlók, kiket említettem, magzat nélkűl el-halván, III. Béla, II. Geyzá királynak másod szülöttje maga rendén következett a' fejedelemségre. „Ego Bela III. Secundi Geysae regis filius.“ Tsak ugyan ott p. 188. a' melly ok-levél a' 201dik lapon 1182. esztendőre vetetett, az nem a' harmadik, hanem a' negyedik Béláé, 's így el van benne az esztendő vétve. — Béla után Imre fia emeltetett fejedelemségre. Ez ismét föl-bontotta az örökösödés rendét, meg koronáztatván László fiát, a' miért Endre ötse föl-zendűlt. — II. Endrének sem lévén testvérei, IV. Béla fia akadék nélkűl ülhetett attya székébe; azért is e'mígyen írta volt magát „Bela Dei gratia rex, primogenitus regis Hungariae.“ Cod. Dipl. Tom. III. p. 445. 466. Vol. II. p. 87. 117. 193. 195. 197. 's a't. Ötet is rendben követé V. István fia, mert Bélának Kálmán ötsén a' Tatárok halálos sebet ejtvén, még azon esztendőn 1241ben meg halt. István pedig, a' ki Estei Beatrixtúl született, külföldön neveltetvén, 's ott gazdagon meg házasodván, királyi örökségével nem sokat gondolt. — Ötödik István hasonló képen első szülötnek nevezi magát Ok-leveleiben: „Stephanus, Dei gratia rex (mint iffiú király) primogenitus illustris regis Ungariae“ Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 49. 51. 67. 77. 79.— Istvánnak László fia pedig 1273. eszt. levelében Béla ősérűl ezt hagyta emlékezetben „machinans eum (Stephanum V.) privare iure geniturae (a' Vezérségtűl) et regni diademate.“ (az országlástúl) Cod. Dipl. Tom. V. Vol. II. p. 96. Istvánra, mivel

Digitized by Google

neki sem voltak testvérei, III. László fia rend szerént következett, a' ki az Ok-levelekben, és Kézai Simon Kronikonában ezen a' néven harmadiknak neveztetik, jóllehet Imre királynak hasonló nevű fiai is meg koronáztatott, mind az által sohasem számították a' fejedelmek sorukba. Kún László után Endre ötsén volt volna a' rend; de azt, László Lengyel országban Nida vizébe fójtatta. Így törekedtek fejedelmeink Árpád ágának kiírtására! — (Lászlónak ezen tettét Majláth János Gróf „Geschichte der Magyaren I. B. Wien 1828." S. 41. tagadja ugyan: 's Bárdosy által supplementum Analector. Scepus. p. 333. Rudolf Tsászárnak föl-hozott levelében is tsak ezek az ígék olvastatnak „Etsi licet dilectus nobis quondam Andreas illustris filiae nostrae (Clementinae) sponsus, ut dicitur, cursu, proh dolor! nimis praepeti vitam transiverit brevis vitae." mind az által a' régiebb Írók 's Legendák ellenkező esetre mutatnak; Olvasd: Szűz Szent Kunegunde életét, melly 4ed rétben N. Szomban 1744. jött ki, a' 85 – 88. lapokon. Acta Sanctor. Ungariae Semestre secund. Tyrn. 1744. p. 108—109. és Prait. Annal R. H. P. I. p. 359. Dlugosst. Hist. Polon. Lib. 7.) Azért III. Endre választatott el. Miller Jakab Dissertatio Historico - Critica, de iure Andrae III. ad Coronam Hungariae Poson. 1782. in 8.— Valamint pedig ezek a' be-vett örökösödés rendét bizonyítják: ugy más részrűl tagadhatatlan, hogy azok a' fejedelmek, kik nem ezen a' renden következtek, tsak a' nemzet erejével hatalmaskodhattak az országnak szembe tűnő kárára és veszedelmére. — Vitatásomat Gánótzi Antal emlékezetével rekesztem be, a' ki Dissertatio de S. Ladislao Rege. Vien. 1775. in 4. nevű munkájában szinte ezen örökösödés rendét feszegette Prai ellen, mellyet én fejtegettem.

Miben állott tehát a' szabad választás? fogja valaki kérdeni, ha az örökösödés rende el-volt határozva? Erre igen könnyű a' felelet, ha meg nem feledkezünk, hogy atyáink szabad, és nem rab nemzet voltak; mert, ha szabadok valának, a'mint voltak is, magukat vaktában szerződés nélkűl fejedelemség alá nem vetették; mert „Libertatem

Digitized by Google

nemo bonus nisi cum anima amittit." Sallust. de Catil. Cap. 33.— és Livius Lib. 33. Cap. 10. „Nihil Bonorum multitudini gratius, quam libertas est." Caesar Lib. 2. de bello Gall: „Omnes homines natura libertati student." Olvasd. Plin. in panegyr. C. 86. Cic. de lege Agrar. contra Rullum. Illyen nemzeti szerzödésrül beszél a' névtelen Jegyzö az V. és VI. fejezetekben, melly eddig még, II. Jósefet ki-vévén, mindegyik fejedelemel meg újíttatott, 's mi után megtartására esküvésel le-kötelezte volt magát, a' nemzet Koronázás szertartásával tette le kezeibe a' fö-hatalmat azon képen, valamint most is. Nem ok nélkül írja tehát Struvius „In Corpore Iuris Publici Imperii Romano Germanici," edit. 1738. Cap. 30. §. 9. „In plerisque provinciis, status provinciales, horumque conventus ab antiquo memorantur. Hinc Principes Regimen ineuntes, Pacta antecessorum suorum confirmant, et de sartis, tectisque Iuribus ac Privilegiis ordinum et subditorum conservandis dare solent Reversales." Ez mi nálunk „az Inaugurale Diploma" — vagy Hit-levél, a' mint mostanában nevezik. — Kik tehát Nemzetünket gúnyolják, mivel a' Koronánkra, és a' Koronátzióra annyit tartunk, a' mennyit tartanunk kell; azok feleletet sem érdemelnek, tudván, hogy a' Királyi hatalom más Nemzeteknél is a' Koronázástól, az az, a' Nemzeti Szerzödésnek megújításától függött.

10) Béla vérszomjúhozó báttya elül 1059ben vonult Lengyel országba, 's nem ipához, ki már ez elöttt 1034ben meghalt; hanem Boleslaushoz ipának Kazimir fiától származott unokájához ment.

11) „Captus est enim ad portas Musun, et negligenter detentus, in silva Bakon, ad crucem (olvasd curtem: „Nomine vero Curtis intelligimus Domum, aedificium, — interdum praedium." Leisser in Iure Georgico, sive Tractatu de Praediis, Lipsiae et Francof. 1698 in fol. p. 10.) suam, quae dicitur Stirem (Siroch, talám Zirtz) mortuus est." Turótzi P. II. Cap, 44. Bonfin Decad. II. Lib. 2. edit. Lips. p. 207. Sterziam (olvasd Szerciam) dicunt úgy mond. — Endre ötsének élete után leselkedett, 's ime maga, vész-el. Béla ártat-

lanságát az is bizonyitja, hogy mind a' két derék fia, akaratjuk ellen is egymás után szerentsésen, 's nagy ditsőséggel országolt: és hogy az Isten, minthogy minden hatalom tőle vagyon, jelenkorig I. Geyzanak Álmos fia által tartotta meg leány ágon ditső Árpád vérét a' Fölséges Apostoli királyáinkban. — A' miket Podlusáni 'Sigmond a' jámbor Béla Király gyalázására: De Rebus gestis Hungariae Regum Iaurini 1742. in 8. p. 25. Cap. 7. nem tudom minő zavaros kút-föbűl ki-férzelt, emlétést sem érdemlenek; de igen Miller Jakabnak e'me könyvetskéje: Disquisitio Historico-Critica Belli fraterni inter Andream I. et Belam I. Magno Varadini 1782. 8:

12) A' mi 1060-ben December hatodikán történt. Lásd. Heinrichs von Muglen Chronik der Hunnen, kap. XXXI. — „der hertzog bela — liess sich kronen an sant niclas tag."

13) Schönwisner István szerént Notitia Hungaricae Rei Numariae. Bud. 1801. in 4. p. 102 — 5. Béla mint Vézér 1050—1060. veretett pénzt. Dukátja azonban, vagy is arany pénze nem volt; mert nálunk tsak Robert Károly kezdett aranyakat veretni; a' Dukáton tehát Görög aranyakat kell értenünk, mellyeket Turótzi Kronikása P. II. Cap. 45. említ.

14) Ő hozta be a' rendes vásárokat is, és azoknak napjává Szombatot tette, a' mint Turótzi P. II. Cap. 45. írja „Omnia fora die sabbati constituit pro vendendo et emendo." — Innen vették nevezetüket a' sok Szombat helyek; valamint későbben a' Szerda- és Tsötörtök helységek.

15) Ennek bővebb meg értésére olvasd el Turótzi Kronikonát P. II. Cap. 45. és 46. mellyekbűl világos, hogy ez a' jámbor fejedelem tartotta meg az Anyaszent-egyház kebelében a' pogányságra indúlt pór népet, kirűl helyesen ítélt Sallustius, midőn de coniurat. Catal Cap. 37. ezeket írta: „Semper in Civitate, quibus opes nullae sunt, bonis invident, malos extollunt: vetera odere, nova exoptant: odio suarum rerum mutari omnia student, turba atque seditionibus aluntur," és Livius Lib. 35. Cap. 34. „Multitudo, et quorum res non ex sententia ipso-

Digitized by Google

rum sunt, omnia novari volunt." — Meg a' Lázzasztókrúl: „Quicunque Rempublicam agitant, honestis nominibus bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certant." Sallust. ibid. Cap. 38. Olvasd: Tacitust is Lib. 4. Cap. 73. Lib. 16. Cap. 22. Illyekre nézve tanátsolja Sallust. ugyan ott Cap. 52. „Res monet cavere ab illis magis, qui patriae, parentibus, aris atque focis suis bellum paravere, quam quid in illos statuendum consultare. Nam caetera maleficia tum persequare, ubi facta sunt: hoc, nisi provideris, ne accidat; ubi evenit, frustra iudicia implores, capta urbe, nihil fit reliqui víctis."

16) „Tenuit autem regnum pacifice, sine molestatione hostium, et quaesivit bona genti suae — Omnium, qui secuti fuerant Salomonem regem, uxores et filias, et omnia, quae habebant, integra et illaesa fecit custodiri, ut ad eum sponte reverterentur, et cum bonis suis in pace degerent; unde plurimi de illis, facti fideles, redierunt. Alleviavit hic etiam, affectu pietatis, onus Hungarorum, a debito servitio relaxans eis consvetas et antiquas exactiones." Turótzi P. II. Cap. 45.

17) „Piissimus autem Rex Bela, completo Regni suo anno tertio (Kézai Simon hitelesebben „Regnavit autem duobus annis, et in tertio migravit ex hoc seculo.") in Demes (Esztergom mellett) regali allodio, corruente solio, confractus corpore (Muglen Kap. XXXII. „viel er, und prach den leib) irremedicabiliter coepit aegrotare, duxeruntque eum seminecem ad rivulum Kanisa propter quasdam regni necessitates, et ibi migravit e seculo." Turótzi P. II. Cap. 46. — „Obiit autem Anno Domini millesimo sexagesimo tertio, tertio Idus Septembris." A' Nagy Váradi Kronikon, 's így országolt két esztendeig, kilentz hónapig és öt napig.

18) Vesd egybe Turótzit P. II. Cap. 46. Kézai Simont Lib. I. Cap. 1. F. T. Fejér György úrnál Cod. Dipl. Tom. I. p. 398. olvashatni némelly 1061-dik esztendei levelet, mellyet a' Szeg-Szárdi monostor azon esztendőn írt által: e' szerént Béla mindjárt országlásának kezdetén rakatta ezt a' monostort. Kolosmonostornak-is ő az alapitó-

Digitized by Google

ja „Cuius fundator et dotator (Bela I.) Rex Hungariae, proavus noster — miro modo fuit.“ IV. Béla Király 1263. eszt. levelében, Cod. Diplom. Tom. IV. Vol. 3. p. 106—7.

19) Szeg-Szárd névnek magyarázatját olvasd Pethő Gergelynél Magyar Krónikonában Kassán 1753. 4. r. a' 27. lapon. Cornides Dánielnál Genealogia Regnum Hungariae. p. 348—52. hol ezeket írja „coniecturam capio haud fortasse vanam, Belam I. ex calvitio, et colore adustiore, sive subnigro, cognomen invenisse, perinde, ac fratri suo, Andreae Regi, color albus cognomentum fecit albus Andreas, Annalium nostrorum P. II. Cap. 42. illi attributum.“ — El-vétették pedig fejtegetésüket, Bonfin Antal Decad. II. Lib. 3. edit. Lips. p. 208. Székel István „Ez világnak Krónikájában“ a' 167. lapon. Listi János Veszprémi Püspök Kovachich Györgynél Script. Rer. Hung. minor. Tom. I. p. 333.

IV. §.

Negyedik Henrik tsászár Salamon sógorát fegyveres erővel az országlásra segíti.

Salamon Király halván halálát Béla királynak, kéri ipát német tsászárt, 1) hogy esmég igtatná királyságában. Mikoron azért Magyarrá jöttenek vóna, Geyza, Béla királynak fia, miért eszes vala, kele-fel ő két attyafiával Lászlóval és Lompertel, menének bel, Salamon Király, és tsászár előtt, esmég Lengyel országban. Annak okáért Salamon Király minden bántás nálkil kinnyen meg el-foglalá az királyságot. De mint tsászár ki ment vóna ez országból, Geyza nagy erővel ottan be-jeve, 2) Salamon Király meg ottan ki futa előtte. De az jámbor pispekök hamar békességöt tének közöttök. 3) Annak okáért Király szálla az királyság-

Digitized by Google

ban. Geyza kedég az hertzegségben, és sok ideiglen lén barátsag és egyesség köztök. (Salamon királynak azért, és Dávid attyafiának, kik valának Endre királynak fiai, magzattyok soha sem lén Istennek ítéleti szerént, miért hogy az Endre Király, Vatha ispánnak kegyetlenségöt hagyott vala tenni az országban, és Szent Gelérd pispekkel nagy sok egyházi öletött vala meg ez országban, az okáért magva szakada, 4) Geyza hertzegnek lének magzati, Kálmán, Almus, és leáni, 5) és nagy békességgel élnek Geyza hertzeg, és Salamon király.

Azon közbe be itének az Tseök Magyar országban, és Trentsén táját mind fel-dúlák, és nagy sok népet, jószágot vínek-el. Azt látván Salamon Király, és az két hertzeg Geyza és László, utánnok menének, és Tseö országot nagyobb részre mind fel-dúlák, és az elvettet meg hozák. 6) Annak utánna az Kunok Erdél felől Meszes kapuján meg be jének, és mind az Nírségöt Biharig fel-dúlák és el vivék, és immáran által mentek vala Láposnak és Számosnak vizein, mikoron hírök lén benne Salamon királynak, és az két hertzegnek. Ottan hamar utánnok eredének, és el-érék őket az nagy magas Kirjeleis hegy alatt; 7) és az szegén magyarok Úr Istenben bízván, Kristusnak Szent Testét vevék hozjájok szent gyonással, és meg itközvén, mind nyakokat szakaszták ugyan ott az sok pongányságnak, és az prédát hátra hozák, nagy eremmel ditsérvén az Úr Istent. Annak utánna három esztendő be-telvén, az Oroszok meg be itének az Száva felől, és nagy foglyokat vinek-el. Salamon Király azért, és az hertzegök győlének Szalánkeménné, és átal menvén az Száva vizén, Nandor Fejér várnál, és velök vala Víd es Bátsmegyei ispán. 8) Mikoron azért meg itköz-

Digitized by Google

tek vóna, Úr Isten akarattyából az szegen Magyarok nagy diadalommal járának ott es. De mikoron nagy nyereséggel haza jettenek vóna, és az bitangot osztani akarnák, az gonosz fene Víd iszt veszte köztök, és az jambor hertzegökkel Salamon Király egybe háborodék. Halván kedég Gereg országbeli tsászár, hogy Geyza hertzeg Isten félő ember vóna és kegyelmes, követöket kide hozjá levéllel erek békességnek és barátságnak szerzéséért. 9) Geyza hertzeg ottan mind hátra kildé ő neki az foglyokat. Azt látván Salamon Király, nagyon meg haragvék rajta; és eleibe járulván az gonosz Vid batsi ispan, azt tanátsola vala királynak, hogy Geyza hertzegöt meg öletné; mert addiglan országban békével nem lakhatnék: és ő neki adná az hertzegségöt. Mikoron Geyza hertzeg azt eszébe vette vóna, kildéel attyafiai után, tudnia illik László után Tseő országban, és Lampert után Lengyel országban, hogy sietnének-ki hozja. Azon közben Geyza méne Vátz felé, és László attyafiát látá eleibe jönni nagy haddal, és mind az Tseő urakkal, és menének az Rákusra; vala kedég egy nagy kietlen erdő ott, a' hol egy mást meg találták vala, és azon pusztában lakozik vala egy vén remete, penitentziát tartván; hol ott az diadalomnak utánna Geyza egy nagy Monostort rakatott, nevezvén az jámbor remete nevére Vátznak. 10) Azon közbe László hertzeg, miért mind kisdedségétűl fogva Isten félő vala, látást láta ugyan szemlátomást; és mondá Geyza hertzegnek: atyámfia láttál mit? ki mondá; semmit. Mondá Szent László: Mikoron állanánk az tanátsban, Istennek Szent Angyala menyből le-szálván, egy arany koronát hoza, és fejedbe nyomá; azért bizon az, hogy Úr Isten minekünk adgya az diadalmat ez úttal, és Salamon ki fut elöttünk ez országból. Mikoron azért mind úgyan bel-tellyesödött vóna, Geyza

Digitized by Google

az királyságban igtaték, és azon helyen egy nagy szent egyházat rakattata Aszszonyunk Szíz Máriának tisztességére. 11) Látván azért Szent László az nagy vér ontást, miért nagy kegyelmes szív vala, felette igen sír vala rajta, hogy az gonosz királynak miatta anne sok jámbor gyermeke veszött vóna el. Az okáért es az sok bitangból egy szent egyházat rakattata Monyoródon. 12) Salamon Király kedég futa Moson nevű várában, és Posonban, 13) hol ott valának annya, és felesége. 14) Látván azért az ő aszszon annya, feddik vala reája, hogy soha szavát nem fogatta vóna, de az gonosz Vidnak szaván járt vóna. Azt halván tsak nem meg ölé őtet es haragjában; annak utánna panaszlá tsászárnak, hogy ki-izték vóna országából; kinek kérelmésére jollehet tsászár el-jevén nagy erővel, de maga Istennek akarattyából közbe járók esének, és tsászár meg haza tére. 15) Salamon azért marada nagy búal Posonban; és Szent László akarván onnan és kive íznie, gyakorta mégyen vala reá itközni. Egy napon Szent László hertzeg vén idegen ruhát reá, és méne a' vár alá bajt vinia tsak ennen maga; azt látván az vár fokról Salamon, azt tudá, hogy valamelly magyar vítéz vóna, ő es el-változtatá ruháját, és ki-méne ellene. Mikoron azért egymáshoz közelgetnének, Salamon Király látá, hát két Szent Angyalok vannak Szent Lászlónak feje fölött, tizes tőröket tartván ő kezökben, és Szent Lászlót oltalmazván. Ottan meg rettene, és hamarsággal fel-futamék az várban. Mondának az vitézök, uram mit futz? nám nem szoktál te egy kettő, a' vagy három előtt el-futni. Kiknek felele: tudgyátok, hogy emberek előtt nem futok; de ez nem ember, mert tizes Angyalok oltalmazják őtet. 16) Azon közben az jámbor keresztyén Király halálos agyba esék, és Szent Gyergy harmad napján ki-mulék ez édes

Digitized by Google

világból, ő királyságának harmad esztendeibe, és temetteték Vátzott az Szíz Máriának monostorában, kit ennen maga rakatott vala.

---

1) Salamon még 1060-ban vonúlt Henrik sógorához, a' mint őtet Muglen Kap. XXXIII. nevezi „Do der Kunig Salamon erhort, das Kunig Bela tod waz, do pat er sein sweher keyser Heinrich, daz er yn gewaldig in Vngerlande machte."

2) Midőn a' fejedelemnek testvérei nem voltak, a' bevett örökösödés rende szerént, fiai következtek az országlásban: ha tehát Salamon attyostúl sem vesztette volna el országát, még sem őtet, hanem inkább Geyzát illette a' királyság.

3) A' fő békéltető Desiderius győri püspök volt. Lásd Turótzit P. II. Cap. 47.

4) „Uralkodik a' Fölséges az emberek országában: és valakinek akarja, annak adgya azt." Daniel 4. 14.

5) Jóllehet hazai kronikásoknak egész serege Kálmánt és Almost Geyza fiainak valja, 's ez ok-levelekbűl is bizonyos, a' mint már oda föl említettem; Palma mind az által, Prai, Cornides, Katona 's a' t. őket még is Sz. László gyermekeivé tették. — Geyza leányai közűl egyik a' 'Sófi Lámpert grófnak a' Bozóki Prépostság alapítójának nője, ki II. Béla király levelében, a' melly ezen Prépostság számára 1135-ben költ, magyarán Sz. László hugának 's akkor még életben levőnek mondatik, éppen úgy, valamint most is az öregbeket bátyának, vagy nénének, az ifiabbakat pedig ötsének és hugának szoktuk nevezni; mert Sz. Lászlónak hasonló nevű testvér húga, Udalrik karintiai markhiónak, ez után pedig Magnó Szászok vezérének fele 1106. esztendő előtt halt meg Cornides Genealog. Regum Hung. p. 57. ennél fogva tehát 'Sófi Lampert nője Geyza leánya volt, 's úgy neveztetik Sz. László hugának, mint Salamon ötsének. Említi 'Sofit Turótzi is P. II. Cap. 63. „Antequam vero Rex (II. István) Belam scivisset (hogy életben volna) coniuraverat re-

Digitized by Google

gnum, ut post eum (István után) filius sororis eius (a' soror itten megint tsak genericum nomen) Sophiae, nomine Saul regnaret." — Íróink, Turótzinak szovaibúl azt hozták ki, hogy ez a' 'Sófi Kálmánnak gyermeke volna, holott II. Béla levelében nyilván Sz. László hugának mondatik.

6) Ezt a' háborút 1069-ben viselték.

7) Ez a' hadakozás pedig 1070-ben történt. Olvasd Turótzit P. II. Cap. 49. — Bonfin ezt a' hegyet az 1581-ki kiadásban Cserhelem-nek 's a' Liptsei kiadásban pedig Erdeihely-nek nevezi. Torda vármegyében Besztertze mentében vagyon Kérlés nevű falu is. — Illés Endre Szentek életében a' Budai kiadásban a' 832 — 's következő lapon. „Midőn Erdélyben a' Tatárok ellen hadakoznék, (Sz. László) ő általa meg győzettetének a' pogányok — Ugyan azon helyen a' Magyarok annak utánna egy Kápolnát építettek a' Sz. László tisztességére, és minden esztendőben Sz. László király napján a' keresztények szép processió járásokkal és Isteni ditséretekkel oda gyűlnek. — Ez a' helység nem meszsze vagyon Kolosvártól, és ugyan Sz. Lászlónak hivattatik." Illés Endre Erdélyi fi volt — Lásd az 1835-dik esztendei September Hasznos mulatságoknak a' 23. számát is — és Székely István kronikáját a' 167. lapon, hol ez a' hagyomány olvastatik „Salamon kiral' ideibe a' Feier Kunoc be iövénec Marmaros felöl ez országba, es el rablac a' földet mind a' Tiszaig. — It giözkodec meg László herczeg eg' Kunnal, ki hata megöt egy szíp leant viszen vala a' lón — Ezt (a' Kúnt) a' kössig Tatar Tepenec mongia, hogy löt volna, es a' leanzot Szent Anglit aszonnac." — „Extat in vico Hascheuthiensi, provinciae Gemeriensis ad Rosnaviam pervetusta pictura, et Sancti illius (Ladislai) Regis et Cuni ac puellae in equis insidentium." — Timon Imago antiquae Ungariae Vien. 762. P. II. Cap. VIII. p. 40. — Turótzi kronikonának Augspurgi ki-adásában a' tzím lap után színte ez a' történet vagyon fára metszve; mellyet kéz-iratokban levő Kronikákban is le-rajzol-

Digitized by Google

va láttam, Sz. László nak írott képét pedig láthatod Schwandtner Györgynél Scriptor. Rer. Hung. Tom. I. p. 129. — Ezen ütközetben tetszett ki Sz. László nak vitézsége „quatvor ex fortissimis paganorum, primo impetu interfecit, et a quinto eorum, sagitta graviter est vulneratus, eodem mox ibidem interfecto.“ Turótzi P. II. Cap. 49. — és a' Deák Legenda, meg a' Budai Kronikon „Cum leonibus et ursis lusit, quasi cum agnis ovium.“ Azért vitézségérül Bátor László nak neveztetett, Olvasd: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Herausgeben durch die Freyherren von Hormayr und Mednyánszky. Wien 1821. hol T. T. Vadasi Jankovich Miklós úrnak ritkaságai közül a' 351-dik lapon egy magyar kézirat is említtetik: „Das Leben des heiligen Alexius und Paulus I. Einsiedlers. Ungarisch, im XIV. Jahrhundert geschrieben. Verdient vorzüglich desshalb bemerkt zu werden, weil es bisher das einzige Beyspiel einer ungarischen Handschrift mit grossen Mönchsbuchstaben ist. Angehängt sind mehrere heilige Lieder mit Noten, unter denen jenes zum heil. Ladislaw König von Ungarn, wegen nachfolgender Stelle bemerkenswerth ist:

„Tu carne purus, mente preclarus,
Tu corde audax more leonis,
Ad hoc es dictus bator Ladislaus
Cum adhuc Juvenis etate fores.“

Bátor heisst in ungarischer Sprache tapfer, und beweiset daher allhier, dass man diesen Zunahmen Ladislawen schon in seiner Jugend, also bey seinem Leben gab, eine Sitte, die bey den ungarischen Königen nicht üblich war, und von der kein Biograph dieses Herrschers etwas erwähnt.“

8) Vid bácsi ispán Péter király alatt Sváb földrül költözött Magyar országba, 's Gút Kelád nemzetségbül származott. Lásd: Kézai Simont de Nobilibus Advenis, és az 1836. eszt. Tudományos Gyüjtemény IV. Kötetét a' 4. lapon. Temes vármegyében Buzás-lakán lakott; fördöi mostanában is híresek.

Digitized by Google

9) Nándor Fejér-várnak ostromlása 1072-dik esztendőn esett; azért kötött pedig Ducas Mihály görög tsászár Geyzával frigyet, mivel Nicetas hadnagyát népestül szabadon el-botsátotta; jó indulatjának és barátságának jeléül Geyzát egy arany koronával is meg ajándékozta; mellyűl noha kronikáink mélyen halgatnak, még sem kételkedhetünk: mert Sz. Istvánnak a' koronája, mellyet II. Sylvester pápa küldött, ebbe a' Ducas Mihály koronájába vagyon nyomva, 's jelenkorig kezeink között forog. Ezt íróink meg sem sajdítván, Sz. István koronájára nézve külömbféle vélekedésekre szakadtak. Olvasd: Kézai Simon kronikonát, mellyet 1833-ban ki adtam az 53. lapon, Sz. István életét „Auctore Hartvico de Ortenburg" az 57. lapon. Martinus Gallus és Cromerus Lengyel írókat, kiktűl meg tanulhatod: hogy hajdan mind a' keleti, mind pedig a' nyugoti tsászárok, a' kiknek akartak, koronát ajándékba küldözgettek. — A' mi még említeni való, az, hogy I. Geyzának idejétül fogva, Hertzegeinket e'vel a' görög koronával színte meg szokták volt koronázni. Lásd: Iosephi Koller Hist. Episc. V. Eccl. Tom. I. p. 45.

10) „Rex igitur Geyza fundavit Ecclesiam Vaciensem: et dotavit eam praediis multis et possessionibus, non autem solum Ecclesiam illam; verum etiam Budensem, cui constituit tributum de Pesth, et tres villas in Simigio." Turótzi P. II. Cap. 53. és a' Posonyi kronikon: „Post coronationem fundavit ecclesiam Wachiensem." — A' mi az Ó Budai káptalant illette, annak jóltévője II. Geyza király volt, valamint 1148. esztendei adomány levele bizonyitja: a' Somogyi falukat pedig, mellyek jelenkor a' Pesti Szemináriumhoz tartoznak, Nagy Lajos 1355-ben Ó Budának azon részéért adta, mellyet az után Szabad Királyi városá tett, 's a' királynő aszonyoknak lak-helyük volt. Lásd: Buda és Pest városoknak volt régi álapotjokról írt könyvemet. Pest 1833. — Ezekben tehát Turótzi kronikása meg botlott; de a' mit a' Vátzi Püspökségnek és a' városnak eredetérűl írt, az kétséget nem szenved.

Digitized by Google

11) Nem halottlan dolog, hogy az Isten Angyalai által szokta az öveit meg bátorítani. Midőn ezeket olvasom, eszembe jut Jákob patriarkha, kit a' jó Isten haza menet álmában színte Angyala által erősített meg, hogy meg ne rettenne Esaú báttyától. Olvasd: Moyses I. könyv. 32. R. 'S valamint Jákob azt a' helyet emlékezetben tartotta: úgy itten is látjuk, hogy Gey zaa' látásnak helyen a' nyert győzedelemért, fogadása szerént Istennek hajlékot emelt. „Si Dominus Deus fuerit nobiscum, et custodierit nos ab inimicis nostris, et visio haec fuerit adimpleta, aedificabo hic in loco isto Ecclesiam Sacratissimae Virgini Mariae, Genitrici eius." — Turótzi P. II. Cap. 52. A' história, mert a' Legendában egy szóval sem említtetik; ezt a' hagyományt is föl-jegyzette: „Dux autem Ladislaus, ante exercitum suum, super arduum equum residens, gratia exhortandi suos et animandi, in gyrum flexit habenas. Cumque tetigisset veprem lancea, quaedam hermellina albissima, mirum in modum lanceae eius insedit, et super ipsam discurrendo, in sinum eius usque devenit." Turótzi P. II. Cap. 52. — „Mustela inter numina Thebanorum apud Clementem Alexandrinum" Protrept. p. 19. úgy mond Hoffmann János közönséges Lexiconában — „In tecto visa, Romanis infaustum fuit omen, uti Suidas habet ex Telegono." — Nálunk uraságnak a' jele volt „Inter pretiosissimas censetur pellis scythicae Martis, vulgo Sobellae, dein Hermellinae, quae candida est Mustela, caude apice nigro — Ermineas, ac nobiliores pelles patrio nomine Gerezna, Hölgy, et Nyuszt dicimus: hae olim erant Patriae Nobilitatis ornamentum, his splendidior Magnatum fulgebat amictus; unde apud nos in adagium abiit de veterum luxu „Skarlát, Granát, Nyuszt: Léva, Tata, Tsuszt." Grossinger Hist. Physica Hungariae Tom. I. Poson. 1793. in 8-o. p. 462. Nem tsoda tehát, ha a' menyétet szerentse jelének tekéntették a' régiek. Továbbá bizonyos, hogy a' fejér szín mindenkor jó és kedves jelentést tett a' régieknél: Eldődeink a' nőnemet is fejér népnek nevezték; ők tehát nem voltak olly babonásak, a' mint akarnók; mert annak, a' mit ír-

Digitized by Google

tanak, fundamentoma vagyon. — Mi után a' Seregek Úra Istene Geyza és László kezekbe adta a' győzedelmet „Tunc Geyza Dux magnus, compellentibus Hungaris, mond Turótzi P. II. Cap. 53. coronam regni suscepit. Post coronationem autem, veniens in locum, ubi visio facta fuerat, cepit cum fratre suo Ladislao, proponere de loco fundamenti Ecclesiae, ad honorem Virginis Matris, fabricandae. Et dum ibi starent, iuxta Vaciam, ubi nunc est Ecclesia Beati Petri Apostoli, appariut eis cervus, habens cornua plena ardentibus candelis, cepitque fugere coram eis, versus silvam, et in loco, ubi nunc est monasterium (circiter Annum Aerae communis 1717. videram exstans adhuc horum omnium triste rudus, mond Desericius in Hist. Episc. Vacien. p. 19. Basilicae collabentis structura oblonga fuit, sed astricta: qualis fere in Sacro Monte Pannoniae, vel in pago Libeny supra Iaurinum. Caetera fuere acervus lapidum, et funesta congeries) fixit pedes suos. Quem, cum milites sagittarent, proiecit se in Danubium, et eum ultra non viderunt. Quo viso, Beatus Ladislaus ait: vere non cervus, sed Angelus Dei erat; et dixit Geysa rex: dic mihi dilecte frater, quid fieri volunt omnes candelae ardentes, visae in cornibus cervi? respondit Beatus Ladislaus: non sunt cornua, sed alae, non sunt candelae ardentes, sed pennae fulgentes: pedes vero fixit, quia ibi locum demonstravit, ut Ecclesiam Beatae Virgini, non alias, nisi hic aedificari faceremus. — Rex igitur Geysa, fundavit Ecclesiam Vaciensem, et dotavit eam praediis multis, et possessionibus." — Turótzi a' mit a' régi kronikákban lelt, szerentsénkre szórúl szóra le-írta; ennek okáért ez a' hagyomány is nagyobb figyelemre méltó, hogy sem gondolnók; mert nyilván ki-tetszik belüle, hogy a' Vátzi Püspökségnek valóban Geyza Király a' szerzője.

11) Monyoród, melly Mogyoródnak is neveztetik, a' Vátzi járásban fekszik Fót és Gödöllő között keletre, melly táj akkoriban vadon erdő volt. Midőn az ütközet után Sz. László a' tsata helyét szánakodva eljárta volna, rá akadott amaz ellenkező

Digitized by Google

roszsz szívű Víd bátsi ispán tetemére is, a' kinek így szólott: ámbár mindenkor eskütt ellenségem voltál, kívánnám, hogy életben volnál, és el-követett sok gonoszságidat meg jobbíthatnád! ez után a' többi vitézekkel együtt tiszteségesen el-temetteté. A' mi Sz. László nak nemes szívét és nagy Lelkét bizonyítja, úgy mint, aki még ellenségén is sajnálkozott, 's vele jót tett. „Marcet sine adversario virtus."

12) Timon Samu után Prai György Annal. Reg. H. P. I. Lib. II. p. 66. úgy vélekedett, hogy Salamon nem Mosonyba, hanem Óvárrá vonúlt, mivel ezen vár igen erősnek mondatik, Mosonnal pedig semmi ollyatén erősségnek maradványai szembe nem tűnnek. De ha Mosonnál vár és erősség nem vólt, honnan vette tehát ez a' Vármegye a' nevét? roppant erősségek voltak, a' hol most a' kaszás és az arató izzad. — Eleink, más Ásiai nemzetek szokása szerént, váraikat nem hegyeken, hanem vizes és motsáros helyeken építették.

13) „Salomon ergo metuens fratres suos (magyarán Geyza és Sz. László báttyait) cum tota familia in Styriam introivit; ubi in Agmund Monasterio familia sua relicta, in Musunium est reversus, volens colligere exercitum iterato." Simon de Kéza Lib. II. Cap. 4. — Midőn Kézai Simon Kronikonát ki adtam, Katona István után Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. II. p. 333 — 337. a' 63-dik lapon Kéza hitelét kétségbe hoztam, de neki igaza vagyon; mert akkor immár fön állott az Admonti monostor. Hansizius Germ. Sacr. Tom. II. edit. 1729. p. 177. „Sanctus Gebehardus Archi-Episcopus Salisburgensis, molitur, úgymond (1073. esztendőn) coenobium Admontense ad vallem quandam, iuxta Anasum fluvium." és p. 191 — 1091-dik esztendőre „Eodem anno S. Theodmarus Archi-Episcopus Salisburgensis, Gisilbertum Abbatem de Reichersprunnen Admontensi coenobio praefecit." — Az Apátzák monostorárúl pedig p. 217. ezeket írja: „Conradi (I. Archi-Episcopi Salisburg.) studium aemulatus est Wolfholdus Abbas Admontensis, qui pariter coenobio monachorum (1120-dik eszt. tájban) adiunxit Collegium

Digitized by Google

Virginum, quod aetate Conradi, Sophia Regis Hungariae Belae (II-di) filia nobilitavit."

14) „Quia magnam ei (Henriknek) partem regni sui pollicitus fuerat (Salamon) si eius beneficio, expugnatis hostibus, in regnum restitueretur." Lamb. Schaffenburg. ad an. 1074. — Mihelyt hire támadt, hogy IV. Henrik Salamon sógorával Magyar országra siet, Geyza azon tájékrűl minden élést elhozatott; az ellenség tehát koplalás miatt kárral tért viszsza. Lamb. Schaffnaburg. ad an. 1075.

15) Innen eredhetett e'me régi magyar példa beszéd „Angyal mulék fölöttünk." mert, a' mint alább olvasni fogjuk, Sz. Lászlórúl több féle hagyomány maradt emlékezetben. — Emlétésre méltó még ez is a' mit Bonfin Decad. II. Lib. 4. edit. Lips. p. 228. Sz. Lászlórúl föl-jegyzett „Quicunque milites (Salomonis) aut bello (eo) capti, aut ab ingenti rerum caritate deinceps ad Ladislaum pervenere, ad Salamonem tuto remissi, et ne pro meritis quidem ac dignitate indonati; quare tantum gratiae apud hostes (Ladislaus) promeruit, ut pro amico ac duce exoptatissimo haberetur."

V.

Szent László kénszeríttetik az országlásra.

Ad Propositum. El-kezdetik immáran Szent Király élete. 1) Halván mind egész országbeli szegén, bódog, nemes, nemtelen, az nagy kegyes keresztyén jámbor Geyza királynak esetét, kelénekfel egyetembe, és menének az ő attyafiának Szent László királynak eleiben, és mind kegyes kéréssel, mind szikséges készeréjtéssel választák elöttök járóvá és királlyá; mert látják vala, hogy mint az nemes paraditsombeli gyimöltsös kert, tellyes vóna minden lelki, testi jó illatú jóságoknak virágával. És fénlik vala minden menyei szeretettel, böltsességgel, kegyességgel, és Szent Léleknek malaszt-

Digitized by Google

tyával, mint az égön való fénes hajnal tsillag; 2) kit ez szegén Magyar ország ugyan akarattya ellen választa királyá. 3) Annak okáért es, soha nem akará, hogy fejében tennék az szent koronát, míg Salamon, ki koronázott király vala, élne. De eremest még es engedte vóna Salamon királynak az országot, tsak az urak akarták vóna, és Salamon igazság szerént hozjájok tért vóna; urallyák vala azért Szent Lászlót, mint koronás királyt, és természet szerént való urokat. 4) Azért es Sz. László nagyon kenyerül és eped vala az szegén országbeli nyomorúlt népön, mint az kegyelmes atya ő árváin. Idő be telvén, ő hajtá Magyar országhoz Korontal országot, 5) és Horvát országot, 6) Annak utánna gondolá Szent László Salamonnal meg egyesülni, és nagy sok segédségöt kilde ő neki, Salamon kedég viszon ellen kegyetlenséggel fizetvén, álnokságot gondol vala ellene, mi módon el-vesztethetné szent Lászlót. 7) Annak okáért es fogatá meg őtet Kegyes Szent László, és vetteté az temletzben Visegradban, hogy meg jobboitaná ennen magát, és vetné le haragját. 8)

---

1) Azok tehát, mellyeket elöre botsátott, Kronikonbúl szedettek-ki.

2) Ezt a' hoszas dítséretet Muglen K. XLVII. ezen ígékbe foglalta „Den tod des heiligen Kuniges beweinten allerhant lewte, wan er ein gemaynes gut (deliciae orbis) waz aller der wereld."

3) „Sanctus rex Ladislaus ab omnibus regnicolis, post obitum Geysae regis, fratris sui, vix potuit induci, ut regni gubernaculum susciperet." a' Nagy Váradi Kronikon. — Noha az örökösödés rendén következett; mert esmérvén Salamont 's annak igyekezeteit, készebb volt jógárúl le mondani, mintsem az édes hazát még nagyobb veszedelembe ejteni. Nem is válalta volna föl az országlást, ha tsak meg nem értette volna, hogy ez az Isten aka-

Digitized by Google

ratja. „Cumque nutu divino, et ut fertur, beata virgine Maria, quasi in visione apud filium pro ipso intercedente, in regem Hungarie coronatus foret omnium procerum regni electione, et principum consensu.“ Pelbart János in Pomerio de Sanctis edit. Norimberg. 1519. fol. Serm. 136. — és Ranzanus Indice XII. „Consensui autem optimatum cum eo se aquievisse, quod Divina Revelatione intellexisset, expedire soluti Hungaricae Reipublicae, ut ipse gubernandi regni curam suscepisset.“

4) Muglen Kap. XLIV. nyilván írja, hogy Sz. László meg koronáztatott „Do des Kuniges (Geyza) tod erhort wart, do kom die ritterschaft von vngern zusammen, und erwelten mit gemaynem rate den hertzogen Lasla, und kronten in zu ein kunige, wann si wol westen, daz er ein cristen her waz, und milt, und tugendhaft zu allen tzeiten.“ A' koronátzióra mindenkor sokat tartott Nemzetünk; azért bizonyos, hogy valamint Sz. Lászlót az országlásra kénszerítette: úgy színte akaratja ellen is meg koronáztatta. A' miket tehát a' Legendárius ír, azokat Sz. Lászlónak jó szándékárúl kell értenünk, hogy, ha rajta áll, föl nem válalja a' fejedelemséget.

5) Itt minden bizonyal az Alsó Stájer Hertzegséget kell értenünk „Carinthinorum Moroanensium fines.“ Lásd Anonymi B. R. N. Cap. 50. et 52. és az 1828-dik esztendei Tudományos Gyűjteménynek VI. kötetét a' 83. lapon.

6) Horvát országot 1091-ben kaptsolta Koronánkhoz. Olvasd: Luciust Lib. II. Cap. I. p. 170. Muglent Kap. XLIV. és „Dissertationes historico-criticae super quibusdam vetustiorum rerum Ungaricarum Capitibus Poson. 1832. in 8. p. 28. hol a' Méltóságos szerző mondja: „S. Ladislaum Regem primum fuisse, qui traiecto Dravo, Croatiam, partemque Dalmatiae occupavit, et Regno Hungariae adiunxit.“ Sz. Lászlónak Dalmatziába útazásárúl ez a' hagyomány maradt emlékezetben, Podlusáni 'Sigmondnál De Rebus Gestis Hungariae Regum P. I. Iaurin. 1742. in 8. p. 35—36. „Huc quoque (Dalmátziába) repetito itinere illud posterorum memoriae commendatum accepimus: curru subinde vectum ad ur-

Digitized by Google

bem Canisam piissimum Regem gravi sopore acquievisse, ut non rotarum per orbitas obstrepentium sonum exaudierit. Forte prosilientem ab una rotarum fibulam amissam, neque rem fortuitam continuo a ministris regiis fuisse notatam, minus aliam ad manus exstitisse, aut substitutam. Itaque Blasium unum de subditis terrae, locum clavi digito implevisse, rotamque ipsam lubricam diu sustentasse a casu, quantus esset tractus unius iugeri. Atque Blasium cum caeteris contribulibus suis praemium fidei in Regem pietatisque integerrimae, libertatem, easque terras, quas eques per complures horas obequitasset, accepisse. Esseque eius stirpis bis mille quingentas etiamnum nobiles domos, non falso astruimus. Meamque ipsius generis originem isthinc coeptam magis credo, quam scio; neque me in alienum genus infundo. Quippe, rem, quam fama duntaxat didici a maioribus, pro explorata dicere non ausim. Caeterum compertum habeo: Progenitores meos aliunde commigrasse, ascendisseque ab Szaladiensi tractu, tum pretio elegisse sedem, ubi Beczkovium est." — Mellyet Szegedi János in Tyrocinio Iuris Hungarici edit. 1751. p. 322. Színte emléti „Sunt - in Comitatu Szaladiensi (in quo plus quam bis mille quingentae familiae, nobilitatem suam coram stricto iudicio paucos ante annos edocuere) haud procul Canisa, complures, Nobiles S. Ladislai dicti, Sz. László Nemessei, eo, ut ferunt, eventu creati: Quod dum Rex Sororem suam invisurus, Dalmatiam peteret, Rusticus quidam clavum de rota currus Regii excidisse advertens, digitum inseruerit, sicque spatio iugeri unius, Regem a lapsu praeservaverit. Quod Rex benignissimus animadvertens, miratus simplicem, ac fidelem hominis obsequendi sollicitudinem, gratiam a se deposci iussit. Petiit ille (instinctu, ut credibile est, contribulium suorum) omnes ut eius pagi incolas Rex nobilitaret, fundosque, quantos ipse horis aliquot obequitando circuiret, ipsis tribueret. Annuit clementer Ladislaus, exolutisque prioribus possessoribus, Creaturas suas latifundiis amplissimis ditavit."

Digitized by Google

7) Ezen egyesülésrûl a' Boldvai misemondó könyv is emlikezik 1081-dik esztendôre „Ladislaus rex, et Salomon frater eius pacem fecerunt.“ — Koller Hist. Episc. V. Eccl. Tom. I. p. 44. — Illyest mit beszél Turótzinak kronikása-is P. II. Cap. 56. hozzá adván, hogy azért békült volna meg Salamonnal „quia ius legitimum Ladislaus non habebat contra eum.“ — De Turótzi több rendbeli Kronikonbúl tatározta öszsze históriáját: azért meg kell benne választani az igazat a' hamistúl. Salamonnal tsak Sz. László gondolhatott és tselekedhetett így „Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: haec qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.“ Cic. in orat. pro M. Marcello.

8) A' Boldvai Misemondó könyvben írt kronikon 1083. esztendôre „In carcere missus.“ (Salomon) — Hogy Sz. László boszszú álló nem volt, azért ezen szép tette is kezeskedik, mellyet Pelbart János emleget: „Contigit aliquando in monasterio Varadinensi in noctis silentio, ut quedam mulieres flentes, altis vocibus maledicerent regem Ladislaum pro eo, quod uni vir, alteri vero filius in bello occisi fuerant; quas pius Rex quesivit, in quo vico et domo manerent, et sequenti die eas decenter dotavit ad se vocatas, quibus et annonam dari instituit.“

VI. §.

Szent István Testének a' koporsóbúl ki-vételekor 1083-ban fogságábul ki-botsáttatván Salamon, új háborúságot kezd saját veszedelmére.

Bel-telvén azért immáran úgy mint negyven esztendók, és láttatott vóna kegyes Szent Lászlónak, és az magyari uraknak, jámbor pispekek.

Digitized by Google

nek, Szent István királynak, és Szent Imre Hertzegnek vitézkedő Szent Testöket fel emelni, és nagyobb tisztösségnek okáért ez feld színre hozni, és meg canonizálni. 1) Salamon Király es hozaték ki az temletzből, és szabadon jár vala Szent László mellett. De az álnok magát gondolván, futa az Kún királyhoz, és meg eskvék neki, hogy, ha segédségül mellé jönne László Király ellen, Erdélységöt neki adná, és leányát el-venné. Az Kún Király azon rajta ragadván, nagy haddal be jeve Magyarrá, és szállá meg Ung várát és Borsvát. Azt halván kegyes Szent László Király, rajtok rohana, és mint az kövér fagygyú az tíz ellen, úgyan el-olvadának ellene, és nagy diadalmat vén rajtok, hol ott rakattata egy Szent egyházat Úr Istennek tisztösségére. 2) Salamon Király esmég fel gyejté az Kunoknak maradékit, és méne Bologár országra, és Görög országra. De ott es artzúl vereték, úgy hogy továbbá minden reménségtűl meg fosztaték fel-támadni. Annak okáért es által jevén az Duna vízen, ki-vonyá magát az tebb nép közűl, és soha többé közikbe nem méne, látván, hogy minden tehetségében meg szegetött volna. Annak okáért meg alázá ennen magát, és az hatalmas Úr Istennek irgalmassága alá hajtá le fejét, mint bines ember nagy hánattal töredelmességgel. Ó melly bódog szikség, ki nagyobb jóra kiszlel embert, ki ellen úgy mond neki, hogy bódogb annál es, kit másnak veszedelme tészen bódoggá. Salamon Király azért míg éle, penitentziában foglalá magát, és soha ember ismeretére továbbá nem jeve; és mulékki ez világból Istriában, Pole nevű városban. 3)

1) Sz. István, és Imre fiának tetemüket 1083-ban vették föl a' koporsókbúl. Lásd: Vita S. Stephani Hungariae Proto Regis auctore Hartvico de Ortenburg. Bud. 1836. in 8-vo. Ignatii Comitis de Batthyány Episcopi Transilvaniae Leges Ecclesiast. Re-

Digitized by Google

gni Hung. Albae Carol. Tom. I. 1785. p. 411, 413. és a' Boldvai Mise mondó könyvet, mellyben 1083-dik esztendőre illyen jegyzék olvastatik „In carcerem missus (Salomon) et Dnus Rex Stephanus, et Henricus filius eius, et Gerardus Episcopus revelantur.“ — Már pedig, ha Szent Imre Hertzeget 1031-ben, a' vad kan szaggatta volna öszsze, valamint a' Hildesheimi Kronikon írja; tetemeit 1083-ban föl nem vehették volna, azért ezen környüllállást meg fontolván, ebben a' Hildesheimi kronikon írójának hitelt nem adhatunk; mert a' hazai kronikonok bizonyítják, hogy nem erőszakos, hanem tsendes halállal múlt ki életének színte legjobb virágában „Ez bódog király magzatról úgy olvastatik, mond a' magyar Legenda, hogy még alig volt husz esztendős ember születésétűl fogva, és éllyen mondhatatlan nagy hatalmas szentségöt érdemlött.“ és Sz. István Legendájá szerént „Nem véli vala az Szent Király, ő szent fiával mit akarna tenni az felséges mennyei király ő király szolgaival. Elől vevé az Szent királynak akarattyát Úr Istennek akarattya, és Szíz Szent Imre királyt hamar annak előtte ki-vevé ez világból.“ És Biga Salutis, tzímű könyvben Serm. 76. Sz. Istvánrúl ezek olvastatnák „Filii sui parvuli, videlicet Otto, et alii, quorum nomina tacentur, diu ante mortem regis decesserunt, solus beatus dux Emericus remanserat, quem credebat post se regnaturum — sed Domino disponente est factum, ut octo annis ante patris obitum migret in celum — De cuius Transitu rex ipse plurimum contristatus extiterat, sed trigesima die post illius obitum tristitia fuit commutata in gaudium, dum beatus dux variis cepit choruscare miraculis.“

2) A' Kúnok Kutesk vezérlése alatt 1036-ban rohantak be. — T. T. Nagy Gábor úr Borsván Bereg vármegyét érti az 1836 eszt. Tudományos Gyűjtemény IV. kötetének első értekezésében. A' meg nem vetendő hagyományok pedig fön tartották, hogy Sz. László ezen hadakozásában Jászó Döbrődön Abaújban, szomjas katonáinak víz forrást fakasztott a' kemény kősziklábúl; mellynek az oklevelekben is nyoma vagyon, a' mint Mélt. és Nagy Tiszt. Fischer Norbert Báró úr a' Jászói Conventnek nagy ér-

demû Sub-Priora és kanonoka 's a't. által 1773. esztendei pörbûl közlött több rendbeli adatok 's Jászó Döbrödön ez aránt számomra tartatott vallatás hitelesen bizonyítják: „Ex eodem processu pag. 76. Species facti: Docente privilegio Domini olim Belae Regis, pura et per neminem contradicta metali statutione firmato, pro linea Praeposituram Iaszoviensem a Dominio Torna separante, posita est progressio a fonte, qui nunc S. Ladislai dicitur, ad fontem Boldva fô sic vocatum, ex quo nempe fluvius Boldva per medium Praeposituraе defluens, suam sumit originem et nomenclationem.“ Item pag. 190. ex eodem processu: „Ex superabundanti nihilominus producit (Sauberer András akkori Prépost) metales de anno 1512. emanatas sub Nro. 29. ex quibus tum id patet, quod idem ipse fons iam tum S. Ladislai Regis appellatus sit metalis Belaianus: tum id, quod metalistae in conformitate Belaianarum metarum a fonte hoc in linea occidentali progrediebantur ad praedium Nyihata-Teleke.“ Ezekre olvasd meg Zombori Lippay Miklós Grófnak ditsérô beszédét, mellyet Sz. László napján 1675-ben mondott Bétsben Sz. István templomában „Ladislaum ab hodierno Oratore-Hungariae solem depraedicari — Quare, dum legetis in Bonfinio vel Bessorum exercitus dissipatos, vel agmina Roxolanorum profligata, vel Chumanos e finibus Transylvaniae propulsos; solem vobis in Ladislao effigiate, ex aërea regione tempestates ac nubila propulsantem. „Dum legetis, aureos laqueos pernicioso Turcarum dolo ad militis Hungarici supplantationem dispersos, prodigiosa Ladislaianarum precum alchymia in lapides transiisse; illam solis efficaciam in Ladislaum transmigrasse cogitate, qua vel aquae Scepusienses in saxeam duritiem obrigescunt; vel subterraneae Carpatici montis glebae in metalla excoquuntur. Dum legetis „Ladislaum inter sylvas Jaszovienses ad restinguendam lassati exercitus sitim, fortunato miraculo fontem excitasse.“ — Dum legetis, effrontem blateronem, plasphemas in Ladislaum voces eructantem, retorto in humeros ore, subitanea divinitus vindicta castigatum; temerarii illius Locutuleji mementote, cuius linguam contra solem (S. Ladislaum) exertam repente exaruisse, erudita

Digitized by Google

antiquitatis commentaria prodiderunt." — A' Jászó Döbrödiek pedig ezeket vallották „Hallomásbúl tudjuk, hogy mikor Sz. László Király azon a' tájon, a' hol most Sz. László Kúta vagyon, a' Törökökkel meg ütközés végett katonáival szembe állott volna, Katonái nagy szomjúságtúl sanyargattatván, mint egy bögésre kényokban fakadtak; hallván azt a' Török Vezér, kérdé Sz. Lászlótúl, miért bögnének annyira katonái? felelé Sz. László: mert veled meg ütközni kívánkoznak. Akkor Sz. László szíve keserüségében az Istenhez fohászkodván, és íme a' Lova patkója helyébül a' víz ki-bugyant, és most is állandó forrással virágzik; mert soha sem fogyott el a' vize, se nem száradt-ki; ha a' faluban nints vizünk, hát a' marhánkat ottan itatjuk. És ezen elöadásunkat még a' kép is, melly Sz. László kápolnájában fö helyen függött, le festéssel bizonyítja; de már a' régi kép el-avult és el-romlott, hanem más hasonló képet Méltóságos Báró Fischer úr, mint 1817-ben volt Plébánusunk 80. forintért le másoltatott, és most is templomunkban tartatik." Ez e'kép iratik le „S. Ladislaus Rex equo insidens, conversis in coelum oculis, Vexillum, cui Deipara Virgo Filiolum ulnis gestans appicta est, altera manu tenens, et duo militum agmina: unum Tartaricum, aliud Ladislaveum sibi advicinata, ac ex anterioris pedis equi Ladislavei vestigio, in maiori quantitate, ex posterioris pedis autem vestigio in minori quantitate aqua ebulliens exundari cernitur." — Az 1721-diki Tanú vallatásban pedig ez jön elö „Dari praeterea in territorio eiusdem possessionis (Jászó Debröd) seous certam scaturiginem miraculis claram, etiam Sacellum, S. Ladislao Regi Hungariae dicatum, plenariisque indulgentiis ab aliquot saeculis famose gaudens." Mellyrül az 1814-dik esztendei Canonica visitatio föl-jegyzette „In ambitu huius Parochiae exstat Capella S. Ladislai Regis, anno 1812, tecto per ventum decusso, in ruderibus stat." Láthatni még Abaúj vármegye föld abroszán, mellyet Görög Demeter kiadott. — Mind ezeket meg fontolván kész vagyok el-hinni, hogy Sz. László a' Moldvai Kunokbúl, kiket a' Kis-Várdai Szent-egyház sanctuariuma fölött volt emlék írás szerént Bökönynél

Szabolts vármegyében győzött meg, Jászó tájékára gyarmatokat szállított; a' mire Jászó Debrőd, Jász Falu, Sepsi (Moldau, Boldva) mutatnak. Jászó pedig egyike leszen azon helyek közűl, hol á' nyert segedelemért Istennek szentegyházat rakatott; mert a' Boldvai, vagy ha éppen úgy akarod, Moldvai Misemondó könyvben talált jegyzetek szerént, Jászót eleve úgy is Sz. Benedek szerzetesei lakták. Kis-Várdán pedig azért épített templomot, mivel vég-képen ott verte meg az ellenségét. Állításomon senki sem akad föl, ha Bölts Leo görög tsászártúl, Kollár Ádám fordítása után Historiae Iurisque publ. Regni Vng. Amoenit. Vol. I. p. 33. érteni fogja atyáink hadakozásuknak szerét „Posteaquam vero hostes suos in fugam verterint, omni alia cura deposita, tergis eorum assidue inhaerent, tota mente, animoque in persequendis defixi. Neque enim: quemadmodum Romani, caeteraeque nationes, satis illis est, moderate insequi, et fugientium opes diripere; verum tamdiu illis incumbunt, donec internecione deleant: quem in finem omni arte conatuque utuntur." — Ezt bizonyítja a' Kis-Várdai templomban olvastatott emlék-frás is „Hoc Templum Divi Petri Ppis Aplorum Honori post amarissimae Caedis ad Bököny in I. Cottu Szabolcsiensi habit. eotum vicum glorime reportatam victoriam, Divus Hungariae Rex Sanctus Ladislaus pientissime posuit. Anno Domini Millesimo Octuagesimo Secundo. Quod dein piae reminiscentiae viri Petrus Quaestor et Paulus de Kis-Várda pene regia munificentia auxere." Lásd: az 1836. eszt. Tudományos Gyűjtemény IV. kötetének első értekezését, és Szekér Joákim „Magyarok eredetének I. könyvét a' 203-dik lapon." Az eredeti emlékírásban minden bizonyal az esztendő romai számokbúl M. LXXXVI. állott, 's az ötöst későbben vígyázatlanságbul, a' mint sokszor megtörténik, egyesre változtatták. — Meg jegyzésre méltó, hogy Turótzi Kronikása P. II. az 52. és 53. Fejezetekben színte Sz. Péter Apostol templomárúl szól.

Digitized by Google

3) A' külföldi irók szerént, lásd Schier Xystusnak Reginae Hungariae Vien. 1776. in 4. tzímű munkáját a' 75-dik lapon, a' Görögök ellen viselt háborúban esett-el. — Kronikásaink ellenben írjak: hogy meg elégedvén a' világi dolgokkal, 's magán való életet viselvén szentűl végezte volna életét. Kézai Simon Lib, II. Cap. 3. Turótzi P. II. Cap. 56. a' N. Váradi és a' Dubnitzi, meg a' Budai Kronikon. Pray Dissertationes Historico Criticae de SS. Salomone Rege, et Emerico Duce Hung. Poson 1774. in 4. Historia Reg. Hung. Bud. 1801. in 8. P. I. p. 82. — Mert híre volt, hogy tsudálatos megtérése Sz. László környörgésére következett volna „Sunt, qui credant, Beati Ladislai precibus fuisse illi a Deo eum modum agendae peccatorum poeintentiae praestitum." Ranzanus Indice XII. „Quadam vice veste monachali, duobus solum contentus famulis, Albam Regalem venit, úgy mond a' Dubnitzi Kronikon, ibique de manu Ladislai elemosynam accepit, quem cum Ladislaus vidisset, timuit eum, et diligenter requiri faciens, potuerunt eum invenire nullo modo." — És Turótzi Kronikása P. II. Cap. 56. „Visus est etiam semel in Hungaria, tempore Regis Colomani; sed statim delituit, nec unquam amplius comparuit." — Különös, a' mit Salamonrúl Iongellinus Gáspár Notitia Abbatiarum Ordinis Cisterciensis de Monast. S. Crucis in Austria. nevű könyvében föl-jegyzett; Lásd. Péterffy Concilia Hung. P. I. p. 14. Nota d.) — A' Dubnitzi Kronikonban pedig későbbi kéz ezt jegyzette föl: „Sepultus est in Lepoglawa claustro Heremitarum, ibi enim de marmore sculptum monumentum habet." De hol voltak Salamon idejében I. Remete Sz. Pál Szerzetesei? — Noha a' hagyományoknak nagy kedvelőjök vagyok, minthogy a' régiek nem szölnak minden oknélkűl; 's azért hihető, hogy sanyarú életet viselvén az Istennel megbékűlt, de mind az által, mint Szent nálunk soha sem tiszteltetett, és élete vége felül mind eddig bizonyosat nem tudhatni.

Digitized by Google

VII. §.

Sz. László győzedelmeinek folytatása.

Másodszor, kegyes Szent László király idein az gonosz Kunok meg be jevének Magyar országban; eleszer Erdélyt fel-dúlván, és mind az Nir-bátorságot, onnan az Tisza mellékét mind Betse váráiglan; 1) ennél nagyobb had Magyar országban ő előttök soha sem volt. Kegyes Szent László az időben vala Tót országban; és mikoron meg hallotta vóna, azonnal utánnok lén, és éré el őket az Temes közbe, és reájok rohanván, úgy veré mind az sokaságot, hogy egy úrnál tebb el nem szojladhata közülök, 2) és nagy nyerességgel járván, az foglyokat mind hátra hozá. Annak utánna az kegyes király méne az Oroszokra, 3) kik látván az nagy erőt, hamar az Szent királynak hatalma alá adák ennen magokat. Annak utánna az kegyes király méne Lengyel országra, 4) és szállá meg Krakkó várasát három hónapig. Azok látván, hogy ellene nem álhatnának, békességőt szerzének egymással. Annak utánna Tseő országra, 5) és nagy (sok) foglyokat hozván, tére haza szent király Magyar országban, nagy nyereséggel, és nagy Isteni dítsérettel. 6)

---

1) A' Betse frantzia ágrúl, kire emlíkeztetnek a' hasonló nevű helyek, olvasd Kézai Simon' Függeményét „De Nobilibus Advenis."

2) Másodszor a' Kunok Kopólts Krulnak fia alatt 1089-dikben ütöttek-be Magyarországba Turótzi P. II. Cap. 57. — kiket Sz. László Temes közben útól érvén meg-verett. „In perpetuum insignis victoriae monumentum, Themesus amnis, in hodiernum usque diem, a clara infidelium caede, Paganus cognominatus est." Bonfin. Decad. II. Lib. 4. edit.

Digitized by Google

Lips. p. 234. — Erre Prai „Annal. Reg. Hung. P. I. p. 89.“ „Bonfinius descripta pugna, úgy mond, addit, in victoriae relatae memoriam, fluvium a caede Cumanorum Themesum fuisse dictum; sed id ridiculum est, quod annis dudum ante, cum Romanorum, tum Hunnorum tempore, id nominis adeptus esset.“ 'S a' b) jegyzet alatt: „Videtur mihi Bonfinius, nisi fallor, ad hungaricum vocabulum Temetés, quod sepulturam notat, alludere, quasi, quod tot Cumani sepulti illic sint, Temesus dictus sit.“ De nem jól értette Bonfint Prai; mert Turótzi szinte ezen értelemben ír P. II. Cap. 57. „Rex autem cum suis omnibus, pro tanta victoria gratias egit omnipotenti Deo, qui eripuit eos de manibus hostium suorum; nominavitque fluvium Pagani (Pogány) propter paganos usque in praesentem diem.“ Sz. László Temes közben a'nál a' víznél ütközött meg, mellyet jelenkor az Oláhok Pogánis-nak neveznek, 's a' melly ezen nevezet alatt a' régi földabroszokon, nem különben a' Görögén is szembe tűnik; a' mennyire belülök kivehettem, eredetét veszi Krassóban Valja polie völgyben, és Szotsán falun túl a' Lúgosi Járásban: és Temes vármegyében a' Temesvári Járásban mint egy fél mély föld távulnyira Unip helység alatt szakad a' Temesbe. Valamint tehát e' Legenda a' tsata piatzot pontosan helyhezteti Temes közébe; úgy más részrűl az is bizonyos, hogy ez a' folyam nem tsak Turótzi és Bonfin koráig, hanem még ezután is folyvást Pogány-víznek neveztetett. Méltán kivánhatja azért mindegyik hazafi, hogy a' Pogánis, Sz. László viselt dolgainak örök emlékezetére ezen túl immár ne tsak neveztessék, hanem rend szerént irattassék is Pogány-víznek. A' mit a' hazafiúsággal el-telt Temesi és Krassói Rendek hogy e' Sz. Király aránt buzgó tiszteletükbűl meg is teszik, éppen nem kételkedhetni. — Végtére, ezen fejtegetés még arra is int bennünket, „hogy a' régi hagyományokat“ ne vessük meg egészen; mert ezek a' Históriában sokszor ollyakat derítenek föl, a' mik útmutatásuk nélkűl örök feledékenységbe merültek volna. — Még

Digitized by Google

harmadszor-is be tsapott egy Kún sereg Ákus vezérlése alatt, ki vagy viszsza vinni akarta hazafiait kiket Sz. László hazánkban le-tartóztatott (mert, megparantsolá Vitézeinek, hogy az ellenségnek kergetésében minél jobban lehetne, tartanák meg az életüket, inkább fogságba vetvén őket, hogy sem életüktűl meg fosztván) vagy érettük boszút állani szándékozott; de ő sem járt külömben Kopultsnál, mert a' Sz. Király pár viadalban saját kezével ölte meg, hogy hadakozó népét ez által a' haláltúl megmentvén a' kereszténységre térithesse; kiket, a' mint tudjuk, nálunk le-is telepített. — Ezen tett is Sz. László kegyeségének szép vonása. Méltán mondja rúla Pelbart Serm. 16. „Tam piissimus extitit, quod mutato nomine ab omnibus pius rex vocaretur, nam pauperes alebat: et pro eis morti in bello se exponebat."

3) Turótzi Kronikása P. II. Cap. 58. e' háború okát az Oroszokra veti „quod Cuni per consilium eorum Hungariam intraverant."

4) Hogy Mieskot II. Boleslavnak a' fiát a' Lengyel fejedelemségre segítse; mert Boleslav Szanisló Krakoi Püspökön el-követett gyilkosságáért el-vesztvén országát, fiastúl Sz. Lászlónál keresett menedék helyet, ki a' szerentsétlen rokonyon; mert Bolesláv Sz. László édes annya testvérének Kasimirnek fia volt, könyörülvén, ámbátor egyházi átok alatt sénlődött, még is be-merte fogadni. Azon időkre nézve, ritka 's nagy tselekedete volt ez Sz. Lászlónak; a'mit ő nem az Anyaszentegyház Fejének meg-vetésébűl, hanem háládatoságbúl mivelt; mert ez előtt Bolesláv segítette volt őtet Salamon ellen. Ennekokáért sehol sem olvassuk, hogy VII. Gergő Pápa ezen tettét roszsz néven vette volna.

5) Limitum causa hoc bellum fuisse gestum videtur, úgy mond Katona István Hist. Pragm. P. I. p. 458. „quos a S. Ladislao positos esse, Ludovicus I. in suo diplomate testatur an. 1347. apud Prai Diatrib. p. 34." a' hol Nagy Lajos e'kép szól: „Stephanus (Erdélyi Vajda) in confiniis Bohemie per ipsum patrem nostrum (Carolum)

Digitized by Google

constitutus, partes regni nostri, in ipsis confiniis Bohemie (Moraviae) habitas, et per Bohemos occupatas, ab iisdem Bohemis per suas veras metas, per Sanctissimum Regem Ladislaum positas et erectas, recuperando, assignavit patri nostro."

6) Igazán ítélt Sz. Lászlóról Palma, midőn ezeket írta: „Insignis Divi Ladislai Religio, nec fucata vitae Christianae probitas merebantur secundos illos belli successus, quibus a Deo, bonorum omnium largitore cumulatus fuit." Edit. tertia. — És Bonfin Decad. II. Lib. 4. „At illud in Divo Principe admirabile nimis est habitum, quod Divino cultui, ac gerendis rebus, iuxta satisfecit, neque alterum alteri impedimento fuit, quamvis utrumque praestare, quam dificillimum reputetur."

VIII. §.

Sz. László Nagy Váradot alapítja, benne Monostort rakat, 's egyéb tettei.

Mikoron azért látta vóna az Kegyes Szent Király, hogy Úr Isten vóna vele, rakattata egy jeles szent Monostort az fekete Kőrös partján, kit Várad-Főnek nevezé Aszszonyunk Sziz Máriának tisztességére; 1) hol ott végre temetést es választa magának. El-hirhövén kedég az ő jó hire neve, és Istenben való jóságos vóta mind egész keresztyénységbe, hogy mikoron Német tsászár ki-múlt vóna ez világból, akarják vala őtet választani; de mikorón semmiképpen nem akarta vóna, alig tsendesödének meg róla. 2) Annak utánna méne alá Bodrog vármegyében husvét napjára, és mikoron ott vóna, ime Frantziából, Hyspániából, Angliából és Britániából követök jevének hozjá, kérvén őtet, hogy lenne Fejedelmök és előttök járó, hogy az Szent Jesusalemnek várasát szabadoitanák meg az (Szeretse-

Digitized by Google

nek) kezökből és hatalmasságokból, boszszút álván Kristus Jézusnak Szent-haláláért ő rajtok. 3) Azt halván kegyes Szent László király, nagy erembe lén rajta, és azon húsvétnak innepében el-bultsúzék az Magyari uraktól; az szegén Magyar ország kedég nagy bánatban, keserűségben esék rajta, hogy az ő kegyes attyok őket el-hadná. Szent király azért ira Tseő országi hertzegnek, hogy el-jőne vele, és ottan eremest lén ő rajta: de azon közbe történék hada Tseő országban, az Tseő országi hertzeg mellet. 4) Mikoron az határra jutott vóna, nagy erős betegségben esék. Meg értvén azért Szent Léleknek malasztyából, kivel tellyes vala az kegyes Szent László király, hogy életének vége lenne, szent gyónással, töredelmességgel, és Krisztus Jézus Szent Testének Vérének vételével meg erősöité ő halálát. És hozjá hívatá mind az magyari urakat, úrfiakat, és pispököket, és meg jelenté ő nekik ő testének kifeslését nagy szent szeretettel, azért es szorgalmatossággal inti vala és tanoittya vala őket, hogy egymást halgatnák, 5) Anya-Szent-Egyházat tisztölnék, 6) ez keresztyén országot oltalmaznák, 7) árváknak szegényeknek gondgyokat viselnék, és mindenben igazságot követnének. 8) és az menybeli Idvezető Kristus Jézustúl el-ne szakadnának holtig. Mikoron illyen szent prédicátziót tett vóna ő nekik, hírré tevé az uraknak, hogy Almus attyafiát koronáznak meg, ki nagy jámbor és egyígyű vala; de a' magyari urak Kálmánt tevék királlyá ő holta után. 9)

---

1) T. T. Luczenbacher János úr a' Tudomány Tár I. kötetében a' 232dik lapon oklevélbűl írja, hogy a' Jász nemzet Melanchlaeni népnek-is neveztetett, mivel fekete öltözetbe járt. E' szerént tehát a' Fekete Körös Jászoktúl vette volna nevezetét. Ez a' Legenda a' Sebes-köröst is Feketének nevezi.

Digitized by Google

A' Monostoron pedig itten Szent-egyházat 's abban levő temető helyet kell értenünk; mellynek, és a' Városnak eredete felül sok féle a' vélekedés: Prai, Katona, Kereszturi 's a't. Turótzinak Kronikása ellen P. II. Cap. 59. Váradot, Sz. László koránál nem csak régiebbnek tartják: hanem a' Püspökségnek is szerzőjévé Szent Istvánt teszik. Gánótzi Antal ellenben Turótzinak kronikásával Várad kezdetét, 's az ott virágzó Püspökség szerzését Szent Lászlónak tulajdonítja. Igen hoszan terjedne vitatásom, ha e' két felekezet vélekedését elő hoznám; azért rövidség kedvéért csak a' magam okait mondom el, mellyeknél fogva állítom: hogy mind a' Városnak, mind pedig a' Püspökségnek Sz. László a' szerzője.

Ha Várad, már Sz. István idejében fön állott volna, meg-említené azt a' Névtelen Jegyző; mint hogy azokat a' tájakat igen pontosan le-írta. Azt sem mondhatjuk, hogy talám más neve volt; mert atyáink nem szokták volt a' régi 's itt talált helyek neveiket el-változtatni; a' mirül kiki meg-gyözödhetik, ha a' régi várakat, és városokat sorba veszi és a' neveiket elő számlálja. Váradon pedig, mellyet S. Gellérd élete emlit, Pétsváradot kell értenünk, a' mint a' beszéd folyásából szembe tűnő képen ki-tetszik. — Ezeken kivül, bizonyos, hogy Várad táját Sz. István csak 1034ben hódította meg; mert ez előtt Achtum birodalmában volt „Serviebat namque eidem viro (Achtum) terra a fluvio Keres usque ad partes transilvanas, et usque in Budin (ma Vidin.) et Zeren (Szörény) que omnia sub sua concluserat potestate.“ S. Gerardi Scripta et Acta edit. Albo-Carolin. 1790. in 4. p. 319—320. — Azért a' Csanádi Püspökséget Sz. István legkésőbbre, az az 1036. esztendőre hallasztotta, a' mint Sz. Gellérd életében mondja: „Non permittatis eum (S. Gerardum) abire, exspectet adhuc modicum, donec iuvante Domino, debellabo Achtum inimicum meum, et dabo illi civitatem Morisenam, ut in ipsa episcopus ordinetur.“ — p. 314. — „Factum est autem, folytatja tovább a' Legenda, post-

Digitized by Google

quam beatus Stephanus rex vidisset regnum suum a preliis quievissse, servum Dei Gerhardum revocavit de Heremo (Bakony Bélbűl) cumque ad regem venisset — ait ad eum rex: — nunc enim voluntatis mee fuit, ut duodecim episcopatus, quos in regno meo statuere decreveram, episcopis implerem; sed magis pependit in arbitrio aliorum, quorum arbiter Sathanas fuit (az az akadályokat szenvedett) et nunc episcopatum, qui, ut estimo, te respicit, assume." p. 324—325. — Ezek szerént tehát bízvást el-hihetjük Turótzinak, hogy Váradot Sz. László király építette.

Úgy szinte a' Püspökség aránt főn tartott hagyományát-is P. II. Cap. 59: „Post haec, in parochia Castri Bihor inter flumen Kewres, in venatione sua invenit locum, ubi angelico admonitu, proposuit construere monasterium in honorem Virginis Mariae, quem locum Warad nominavit." Ok-levelekkel különösen pedig magának a' Váradi Káptalannak 1370ben öszsze írott Rendeléseivel támogathatjuk, „Ante omnia est notatu dignum, quod Ecclesiae nostrae Varadiensis fundator est beatissimus Ladislaus olim Hungariae Rex, cuius translationis festum colitur quinto Calendas Iulii, et eius depositio expletur anno Domini Millessimo, nonagesimo quinto, quarto Calendas Augusti. Fundavit autem ipsam Ecclesiam, et dedicavit in honorem beatissimae Matris Mariae Virginis, instituens primo in ea Praepositum, et Canonicos numero viginti quatvor, computato Praeposito; et tandem evexit ipsam in Episcopalem, et multis possessionibus, iuribus, et praerogativis dotávit." Legg. Eccl. Tom. III. p. 219. és 344. 's a' 221dik lapon „Post (Geyzam) regnavit beatus Rex Ladislaus — Fundator et Dotatur Ecclesiae nostrae." meg a' 225kén „Successit in Episcopatu Benedictus II. Anno Domini 1291. obiit autem anno Domini 1300. huius tempore alienatus est ab Ecclesia Varadiensi Comitatus Bihariensis; quem a tempore S. Ladislai omnes Episcopi usque hunc pacifice tenuerunt." — A' Bihari fő-ispánságot azután Mátyás király adta viszsza Vitéz Jánosnak 1464ben Bonfin Decad.

Digitized by Google

IV. Lib. 1. edit. Lips. p. 548—549. és Prai Hierarch. Specim. P. II. p. 150—152. — Jánus Pannonius szerént Epigrammatum Lib. I. epigram. L. I. „de translatione Ioannis (Vitéz) Episcopi Varadiensis in Ecclesiam Strigoniensem.“ úgy látszik, mintha a' N. Váradí Püspökök a' két Érsek és az Egri Püspök után következtek volna: „Metropolitanae supremum Sedis honorem Dat Princeps domino, dat pia Roma, meo. Cedat Strigonio Varadinum, Chrysius Histro. Sit Patrum primus, qui modo quartus erat.“ Vitéz János N. Váradi Prépostbúl Junius 4kén 1445ben lett Püspök, és Május 15kén 1465ben Esztergami Érsek: hol Augustus 9kén 1472ben halt meg.

Ki merné immár tagadni, hogy nem Sz. László a' Váradi Püspökség szerzője? vagy kétségbe hozni, hogy a' Káptalan nem tudta, ki volt légyen az ő szerzője? Egybe férnek ezek Hartvic bizonyságával-is, a' ki Sz. István életében az 56. lapon „Post hec, úgy mond, provincias in decem partitus episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram, per consensum et subscriptionem romane sedis apostolici ceterarum ecclesiarum fore constituit.“ és a' Biga Salutis. nevű könyvnek szerzőjével, a' ki Serm. 76. „Post hoc, úgy mond, regnum hungarie in decem partes dividens et in illis episcopatus decem instituens, Strigoniensem ecclesiam metropolim omnium prefecit, quibus demum episcopatibus alios duos rex Ladislaus Sanctus, una cum fratre suo Geysa superaddidit.“ Sz. István által föl állitott Püspökségek ezek: az Esztergami, Győri, Beszprémi, Pétsi, Egri, Erdélyi, Kalotsai, Bátsi, Tsanádi, a' tizedik, ha nem a' Nyitrai volna, legyen a' Vátzi, noha ezt I. Geyza alapította, mert nem kell elfelejtenünk, hogy Sz. István alatt kiljebb terjedtek országunknak határai; azért a' tizedikét más helyt is kereshetjük; azonban a' Nagy Váradi minden esetre tizenegyedik Püspökség volna, mellyet Sz. István szerzett.

Leg nagyobb ellen vetés Turótzi Kronikonában mutatkozik P. II. Cap. 49 és 50. mert 1070-

Digitized by Google

dik esztendőre, mikor Sz. László még mint vezér a' Kunokkal hartzolt, nyilván Váradi Püspök leányát említi: 1073-dikra pedig szinte Váradi Püspökről szól, kit I. Geyza Király Vatha fő ispányal tuszúl küldött volna Salamonhoz. — De nem eréntvén, hogy Muglen és a' Verses Kronikon semmit sem tudnak a' Váradi Püspök leányáról; és hogy a' hagyományok a' meg nevezett szüzet, kit Sz. László szabaditott meg a' Kúnnak tisztátalan körmei közűl, magyar, 's nem Váradi Püspök leányának tartják; ez a' nehézség is azonnal el-enyíszik, mihelyt meg engedjük, hogy Sz. László (a' ki már vezér korában ezen a' tájon uralkodott) még királysága előtt építhette Váradot, 's hogy még akkor szerezhette az alapított társas Káptalanbúl a' Püspökséget is; mert nem tagadhatni, hogy hazánk harmad részét Vezéreink egész királyi hatalommal birták; adomány leveleiket olvashatni F. T. Fejér György Prépost Úr Codexeiben.

A' Váradi Kis-Prépostság pedig a' tisztelt Káptalannak bizonysága szerént XIVdik században támadt „Chanadinus olim Praepositus Ecclesiae nostrae, tandem Archi Episcop. Strigoniensis (1330—1351) de consensu Episcopi, atque nostro, Ecclesiam Beatae Virginis minorem de iuxta porticum (olvasd: portum) Ecclesiam nostram, erexit in collegiatam instituens in ea Praepositum et sex Canonicos, ut eidem, et Ecclesiae nostrae serviant, prout infra de Praeposito minoris Ecclesiae beatae virginis dicetur.“ az idézett könyv 245-dik lapján. — Azért Prai Hist. Reg. Hung. Bud. 1801. P. I. p. 92. szinte meg botlott, midőn ezeket írta: „Ad discrimen Ecclesiae Cathedralis dicebatur Mariae minoris, vel iuxta portum nempe fluvii Crysii — eratque Ecclesia Collegiata, et in Castro condita, ut patet ex collectione decimae Pontificiae sub Carolo Roberto. — Atque hic ille Conventus Varadiensis est, cuius mentionem facit Ritus explor, verit p. 264—268. Inde error illorum ortus, qui Episcopatum Varadiensem Ladislao conditori tribuunt.“ —

Digitized by Google

Vitatásomat Sz. László nak többi kegyes hagyományainak elő adásával zárom be, mellyek a' Váradi Püspökségen kivűl a' Bátsi Érsekség, Katona Hist. A. Episc. Coloc. et Baçsien. a' Zágrábi Püspökség Kercselich Hist. Eccl. Zagrab. P. I. p. 2. A' Báta Széki Apáturság, Koller Hist. Episc. V. Eccl. Tom. II. p. 468. A' Simegi Apáturság. Prai Dissert. de S. Ladislao Rege 1774. Poson. in 4. p. 47—50. Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. II. p. 662. 's a' t. A' Szent Jógi Apáturság Biharban, Prai Dissert. de S. Dextera S. Stephani Vien. 1771. in 4-to. és Hartvic Sz. István Életében. Bel Mátyás szerént a' Posonyi társas Káptalan Szent-egyháza, Notit. H. Vet. et Nov. T. I. p. 581. „Und wahrscheinlich war auch er (Sz. László) nicht Carl der Grosse, nicht Stephan, der Stifter der (Pressburger) Grosspropstey." Fessler Geschichten der Ungern. I. Th. S. 686. Ezekhez teszem az Ó Budai tarsas Káptalant 's Prépostságot, mellyet ugyan Sz. István kezdette rakatni; de Sz. László végezte-el. Péterffi Concilia Eccl. Hung. P. I. p. 128.—131. és a' Jászói Apáturságot, melly későbben Praemonstratusok Prépostságukká lett; és Pelbart János ígéivel rekesztem be Sz. László kegyes hagyományait „Iste, — tam multas fecit elemosynas (donationes) ut Ecclesia omnis Hungarorum usque hodie enarrat." A' ki pedig tudja, hogy a' mennyi káptalan szer és monostor épült, akkoriban színte annyi oskola, az az nevelő ház virágzott; háláadó szível önként el-esméri, hogy ez a' Sz. Király a' tudományokat is tehetsége szerént elő-mozdította. — Így tehát nem tsak meghódított tartományokkal és bölts törvényeivel meg erősítette édes hazánkat: hanem benne az Isten Országának, az Igazságnak a' világát is föl-derítette, azért eleget tévén királyi köteleségének, midőn segétségűl híta az Istent, meg halgatta őtet, 's nem félt az őtet környül vevő népnek ezeritűl. —

2) Prai Hist. Reg. Hung. Tom. I. p. 83. és Fessler idézett könyvének I. kötetében a' 493-dik lapon ezt a' történetet tagadják: Muglen ellenben K. XLVII. bizonyítja „Do wurden die deutschen fürsten zu rat, und paten yn, daz er das kaysertum empfing, daz

versagt er yn, und wolt pleiben in den wegen seiner veter." Vagy a' mint Turótzi P. II. Cap. 59. mondja: „Illud divinum oraculum mente sedula revolvebat non transgrediaris terminos patrum tuorum, suis terminis contentus esse maluit, quam supra mensuram iuris augere. Alienigenarum itaque, et ignotarum gentium regimen suscipere recusavit" — A' külföldi íroknak halgatásuk még nem elegendő ok ezen történetnek meg-tagadására. — Annyi bizonyos, hogy Sz. László, Rheinfeldi Rudolf Grófnak, és Anticaesarnak veje volt, ki 1080-ban halt meg.

3) Ez a' meg-tiszteltetés 1095-ben Húsvétkor történt, melly azon esztendőn Gyümölts ójtó Boldog Aszony napjára esett. 'S mivel régi időkben a' fejedelmek monostorokban szokták megülni az ünnepeket, úgy tartom, hogy Sz. László akkoriban a' Tételi káptálanban áhitatoskodott, „tunc mos erat convocare abbates et episcopos, ut sacre solempnitati simul interessent." Sz. Gellérd életében; illyen alkalommal az Isteni szolgálat alatt Püspök szokta volt a' koronát a' fejedelem fejére tenni, Fleuri Hist. Eccl. Lib. 59. §. 45. p. 331. mellyet a' királyok magukkal hordoztak, a' mint Pelbart Sz. Lászlóról bizonyítja „Nolebat honores ambire; sed regalia insignia ante se deferri faciens, oneris potius, quam honoris regni gubernacula reputabat, et qualiter prodesse magis, quam praeesse satagebat." Serm. de S. Lad. primo, alias serm. 135. — A' keresztes háborúnak le-írására pedig Fessler említett könyvének I. kötetében a' 498-dik lapon illyen észre-vételt írt: „Eine Geschichte der heiligen Kriege, als nothwendige Erscheinung der Zeit, und als immer noch fortwirkende Thatsache des Ewigen Weltgeistes, erzählet, wie alle Geschichte erzählet werden soll, mit Gerechtigkeit und Wahrheit, das ist, mit religiösem Sinne, der keine Nebenabsicht, keine Parteyrücksicht duldet, fehlt noch."

4) Bretislav volt az a' Tseh hertzeg, kinek segedelmére siete, mivel a' Lengyelekkel hadakozásba keveredett. —

5) Mert tapasztalt dolog az, hogy a' viszsza vonásal nagy birodalmak is el-romlanak: viszontag az egyeséggel, kitsinek is nagyra nevekednek.

Digitized by Google

6) Mert az Anyaszentegyház vezeti az Isten karjai közé az embert; azért „Qui bona fide Deum colit, amat Sacerdotes," mint a' régi, de igaz példa beszéd tartja.

7) „Post sermonem de Diis, maxime convenit docere, quales in patriam esse debeamus," úgy mond Hierocles Stobaeusnál. — „Quis enim potest, aut deserta per se patria, aut oppressa, beatus esse? et si — recte — diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit: certe uterque istorum est miserrimus; quorum utrique semper patriae salus, et dignitas posterior sua dominatione, et domesticis commodis fuit. Praeclara igitur conscientia sustentor, cum cogito me de Republica aut meruisse optime, cum potuerim: aut certe nunquam, nisi divine cogitasse." Cic. Epist. Lib. X. epist. 4. ad Attic.

8) „Unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas unius cuiusque, et universorum." Cic. de Offic. Lib. III.

9) Sz. László a' bevett örökösödés rendének ellenére ok nélkül Kálmán helyett nem ajánlhatta Álmost (kit a' Legendárius szó járás ként nevez attyafiának, az az: fratrem germanum; mivel báttya fia, a' vagy sive volt) mert ha Álmos Kálmánnál jámborabb és szelídebb erköltsű volt is, azért még koránt sem foszthatta meg őtet az országlástúl Sz. László. Ki hinné pedig, hogy ez a' Sz. Király halálos ágyán követett volna el igazságtalanságot? holott a' Deák Legenda szerént: „Studuit autem summopere Deo sedula devotione deservire: et ut erga proximum semper esset benignus in affectu: verax in sermone, constans in promissione, iustus in causarum diiudicatione." — Vagy, hogy az atyáink Sz. Lászlónak éppen végső rendelését kivánták volna megszegni? — Annak tehát, hogy Álmost ajánlotta, bizonyos és törvényes okának kelletett lenni; mert Kálmán, valamint kronikáink egy szájjal és hittel bizonyítják, Váradi Püspök volt. A' mit annál inkább el-hihetünk, mennél bizonyosabb: hogy nem rajta, hanem Lamperton volt a' sor, 's minden esetre ő uralkodik, ha 1095-ben meg nem hal. Ez a' Kronikásainknak értelmük, midőn írják „Iste Colomanus Episcopus fuit Va-

Digitized by Google

radiensis, sed quia fratres, quos habebat (magyarán báttyai Sz. László és Lampert) morte sunt praeventi, ideo Summo Pontifice cum eo dispensante, regnare compellitur." Hasonlóúl tselekedett IX. Benedek Pápa 1041-ben I. Kasímir Lengyel királlyal, ki a' Cluniacumi monostorban Sz. Benedek szerzetese volt.

IX. §.

Sz. Lászlónak boldog halála, és ditsőséges temetése.

Az kegyes Szent László Király azért tellyes minden lelki jósággal, szentséggel, és Úr Istennek malasztyával, mulék-ki ez gyarló világból, menvén az mennyei halhatatlan erek Királyi ditsőséges életnek társaságában, ő birodalmának tizenkilentz esztendeiben. 1) Azt látván és halván, nem tsak Magyar országban: de mind egész keresztyénségben nagy siralom és bánat támada illyen kegyes királynak halálán, és három esztendeég ez országban szép öltözet, tántz járás, és semmi vigasság-tétel sem látttaték, sem hallattaték. 2)

Miért kedéglen még életében meg hatta vala, hogy Bihár-Váráddá vinnék temetni ő testét halála után; az magyar országi fejedelmek kedég látván az időnek alkalmatlan és meszsze voltát, félének rajta, hogy az Szent kegyes Király testének romlása ne lenne az nagy buzgó hévségnek miatta, tanátsal élvén, közelségnek okáért térének Fejér-Vár felé, hol ott az Szent Királyok teste nyugoszik vala. 3)

És mikoron az szálláson el-nyugottak vóna, nem aluszik vala sem az Úr Isten, sem az Bódog Szent. Embernek tanátsa és akarattya nem ollyan, mint az Úr Istené. Kelének fel reggel hollal, 4) hogy tovább mennének, láták, hát nintsen ott az szekér,

Digitized by Google

sem az Szent Test. Megszomorkodván rajta, és futosván tétova, és kérdözködvén, ha ki látta vóna? De mikoron Várad felé tértenek vóna, láták, hát minden emberi segödelem nelkil Várad felé megyen az Szent Test, mind szekerestúl. Látván az nagy Isteni tsodát, és ditsérék Úr Istent. 5) Másod tsoda, mikoron az Váradi monostorba el-akarnák temetni, mondá neki, 6) hogy az Szent Test dohos vóna; az tebb népek kedég nagy szép illatot éreznek vala: ottan hátra, háta megé fordula álla annak, a' kinek dohosnak érzettetik vala. De mikoron hazugságnak bínét meg vádlotta vóna, és Úr Istennek irgalmasságát kérte vóna, sírván az Szent Király testének előtte, meg gyógyultaték; de az álla kaptzáján mind éltig meg ismérteték. Annak felette nagy sok vakok, sánták, tsonkák és poklosok vigasztatának meg az Szent Királynak érdeme miatt, kinek sok vóna a' beszéde. 7) Az ő szent temetésének (idejekor) égben angyali szók hallattatának, és az Szent Confessorok Miséjét ők kezdék-el, kit az jámbor egyházi népek utánnok éneklének, és az halottaknak Miséjét el-hagyák, kiben meg ismérteték, hogy Úr Isten az ő Szent Confessori köziben helyheztette vóna, azon időben, mikoron írnának ezer kilentzven öt esztendőben. 8)

---

1) Sz. László halála Nyitrán 1095-dik esztendőben Julius 29-kén vasárnap történt; Fessler megnevezett munkájának I. kötetében az 502. lapon. A' Dubnítzi Kronikon pedig a' többiekkel együtt Sz. László országlásának idejét e'kép határozza meg „Regnavit autem decem et novem annis, et mensibus tribus, ac diebus tribus: migravit autem ad Dominum anno Domini millesimo nonagesimo quinto, quarto Kalendas Augusti, cuius sacratissimum corpus in suo Monasterio Varadini devotissime veneratur.“ Ha az 1095-dik esztendei Julius 29-kétűl viszsza tizenkilentz esztendőt, három hónapot és három napot számlálunk, világos, hogy Sz. László 1076-dik

Digitized by Google

Május elsőjén, 's így báttya halála után, melly Turótzi szerént P. II. Cap. 55. Aprilis 25-kén VII. Kalend. Aprilis történt, hatod napra emeltetett a' királyságra.

2) Méltó volt ez a' Szent Vitéz, és szerentsés fejedelem a' közönséges szeretetnek és háládatoságnak illyen megkülömböztetett utolsó és legigazabb adójára. — Míg a' királyok élnek, nehéz észbe venni, minemű szívvel viseltetnek hozzájuk az alattvalók; mert némellyek félelembűl, mások alatson hizelkedésbűl, 's e'féle indulatokbúl nem merik ki-nyilatkoztatni fejedelmökrűl szívükbe óltott érzésüket; hanem midőn mind a' félelem, mind pedig a' reménység 's a' t. megszűnnek, akkor nyilatkoztatja ki bátran mindenik igaz értelmét — azért-is nem mindég azt a' fejedelmet szeretik a' nemzetek, kit éltében magasztalnak, hanem a' kinek holta után igaz szívbűl fakadott könyhullajtással áldoznak; mikép tselekedének atyáink Sz. László halálakor az egész országban.

Sz. László ékes termetével minden embert tiszteletére ébresztett; mert vállátúl fogva és azon föllűl meg haladá az egész magyar népet „Legitur enim de eo, mond a' Biga Salutis, nevű könyv, quod in naturalibus bonis divine miserationis gratia, speciali eum prerogative preeminentia, supra communem hominum valorem protulerat. Erat enim manu fortis, visu desiderabilis, et secundum phisonomiam Leonis, magnas habens extremitates (ezen ígéket más helyt így magyarázza: id est: humeros, brachia, manus etc.) statura procerus, ceterisque hominibus ab humeris supra preeminens, ita, quod exuberantem in eo donorum plenitudinem, ipsa quoque corporis Species imperio digna, declararet.“ — Ennek fölötte kegyes tekéntetű, és igen szép képű, vagy, a' mint Pelbart János régi kronikon után írja „Erat, quasi Angelici venerandi vultus.“ Továbbá kedveskedés, és szelédség mellett kegyeség is volt királyi Fölségének és Méltóságának nagy voltával öszszę elegyítve. Melly Istenhez egybe kaptsolásábúl szívének különös erősége származott, hogy midőn sulyosodnék a' veszedelem, az ellenség

Digitized by Google

közé félelem nélkül rohanni, és a' leg-erősebb bajnokokkal minden írtózás nélkül meg vívni bátorkodna. Azért jámbor atyáinknak úgy látszott, hogy a' gyarló testben, nem halandó ember, hanem valamelly Ör Angyal társalkodik közöttük — Mire nézve Geyzának halálával, szándéka és akarata ellen, köz meg egyezésel és örömmel nem annyira választatott, mintsem ragadtatott az országlásra. — Szentséges életének példájára, az ország népe mindég jobban 's jobban épülvén, a' keresztény tekélleteségben is igen előre ment; ez okáért úgy vélekedett, hogy a' kegyes mennyei Gondviselés adta kezébe az ország gondviselésének gyeplőjét, valamint a' Biga Salutis, tzímű könyvnek szerzője föl-jegyzette „Sic piissimus Deus constituit hunc beatum Ladislaum regem, qui tam iure hereditario, quam divina ordinatione regnare debuit."

Felesége Rheinfeldi Rudolf Grófnak és Római Tsászárnak Adelheid nevű kegyes és jámbor leánya volt, a' mint Gerbert Márton Monasterii et Congregat. S. Blasii in Silva Nigra Abbas, Sacrique Romani Imperii Princeps Historia Nigrae Silvae Ordinis S. Benedicti Coloniae. Typis San Blasianis 1783. in 4-to. tzímű könyvében Tom. I. p. 234. megmutatta „Iam extra dubium est, S. Ladislaum non obiisse coelibem, ut communis fuit persvasio, sed Adelhaidem habuisse uxorem — ut alibi demonstravi de Rudolpho Patre Adelhaidis, nec non familia eiusdem apud Divi Blasii sepulta, uxore nimirum cognomine, cum duobus filiis Bertoldo et Ottone. — Aequum fuerit, ut et ipsi (Hungari) fidem nobis in iis haud detrectent, quae nobis propius possunt esse perspecta — de parentibus Adelhaidis, Rudolpho de Rheinfelden Anticaesare, et Adelhaide Taurinensi Marchionissa vidua Sabaudiae Ducis, et post mortem mariti ducissa, ad quam extat S. Petri Damiani epistola." — És a' 400-dik lapon. „Rudolphus enim iste anno 1059. primam uxorem duxerat Mathildem, Henrici IV. imp. sororem, ex qua, anno 1060. defuncta, nullos liberos susceperat; bene vero ex altera Adelhaide Sabaudiae Comitissa vidua, cui postea nupserat.

Digitized by Google

Ex isto matrimonio procreata est Adelheidis, S. Ladislao dein Hungariae Regi copulata, quod quidem nonnisi paullo ante an. 1077. fieri potuit." — E' nagy tudományú Apát-úrnak többi jegyzékébül p. 233. és 234. az is bizonyos, hogy Sz. László még Vezér korában lépett a' házaságra „Servatur pretiosum cimelium in Sacrario San Blasiano, conditorium nempe insignis S. Crucis particulae." mellyet Adelheid ajándékozott vala; emlékezet okáért rá eme föl-írás vésetett:

„Clauditur hic digni Crucis almae portio ligni,
Pannonici Regis dedit hanc coniux Adelheidis."

Olvasd a' fö méltóságú Szerzönek e'me könyvét: De Rudolpho Svevico Comite de Rhinfelden, Duce, Rege, deque eius illustri familia ex augusta Ducum Lotharingiae Prosapia apud D. Blassii sepulta. Typis San-Blasianis 1785. in 4. p. 142. — A' Silvae Nigrae históriájában p. 234. ezekre illyen észrevételt tett: „Adelheidem vero iam ante an. 1077. S. Ladislo fuisse nuptam, inde colligitur, siquidem lignum hoc S. Crucis a mariti sui fratre accepisse dicatur, Geysa nimirum, qui iam eo anno obiit." — Sz. László tehát mint egy 1076dik tájban házasodott meg, a' mikor Adelheid tizen öt esztendös lehetett; — Emlékezik rúla maga a' Sz. Király is a' Beszprémi Székés Szent-egyháznak 1082-ben adott levelében, melly máig eredeti valóságában fön maradt, Cod. Diplom. Hung. Tom. VI. Vol. 2. p. 350—359. „In predio Merena, quod uxor nostra concessit ecclesie Sancti Michaëlis de nostra voluntate, habet ecclesia magnam terram." Imre király pedig 1201. esztendei levelében, Cod. Dipl. Tom. II. p. 386. név szerént emliti „In praedio quodam nomine Merena, quod gloriosa Regina Adelheyth, uxor videlicet bonae memoriae Regis Ladislai animae suae remedio consulens, ecclesiae beati Michaëlis de Vesprimio contulerat." — és 1203dik esztendei levelében Cod. Dipl. Tom VII. Vol. 2. p. 360. ugyan ott p. 382—384. hol 1254dik esztendöre IV. Béla király „prefatum Hemetici regis privilegium, úgy mond, in quo Domine Adulheit clare consortis regis Ladislai

Digitized by Google

facta eidem ecclesie de possessione Merena donacio continetur." 'S vele tizen négy esztendeig élt a' bázaságban; mert Bertholdus Constantiensis szerént in appendice ad Hermannum Contractum, Adelheid 1090-dik esztendőn Május hónapban mult ki e' világbúl „Hermannus piae memoriae Metensis episcopus, et Bertholdus dux Alemaniae, filius Rudolphi regis — Maio mense diem extremum clausere. — Soror quoque praefati Ducis, regina Ungarorum, eodem mense obiit." — Meg hidegült tetemei a' Beszprémi Székes Szent-egyházba, mint a' régi Király nő aszonyok közönséges sír-boltjukba takarittattak-el. Bonfin Decad. II. Lib. 4. és Prai Dissert. Hist. Critic. de S. Ladislao Rege Poson. 1774. in 4. p. 91—96.

Szült e férfi gyermekeket, vagy sem? ok levelek hijával lévén, meg nem mondhatom, annyi mind az által bizonyos, hogy tőle Sz. Lászlónak magzata életben nem maradt; mivel Pelbart a' régi kronikon után írja: „Nam in tantum dilexit castitatem, quod potius voluit tantus rex sine herede mori, quam rursus aliam uxorem accipere." — Leány gyermekei szinte bizontalanok; mert őket a' Beszprémi Szent-egyház részére 1082-ben költ levelében csak egy szóval sem erénti; pedig ha lettek volna, a' be vett szokás szerént, e'féle adomány levélben megemlétené. Cinnamus ugyán Comnenus Jánosnak históriájában P. 4. Turótzi P. II. Cap. 63. és Bonfin Decad. II. Lib. 6. írják, hogy Priska, Comnenus János görög császár nője, (ki azon időknek szokása ként az előbbi nevét férjhez menetelekor föl-tserélvén, a' görög íróktúl Irenének neveztetik) Sz. László gyermeke volt volna. De Comnena Anna Alexiad. Lib. 13. attyának XV. könyvre terjedett históriájában, mellyet írt, ellenük mond; 1109-dik esztendőre egy frígy levélnek a' végén ezeket írván „Qui ex Dacis venerunt Apocrisarii a Crali et Consocero Regiae Maiestatis Zupanus Peres, et Simon. Anno Graeco 6617. Mense Septembri Indictione secunda." Már pedig Iréne Kálmán leánya nem lehetett, mivel Kálmán az egykorú Malaterra Gaufred szerént Lib. IV. Cap. 25. Busillával, Roger Siciliai

Digitized by Google

Gróf gyermekével tsak 1097-ben kelt egybe: a' mi több, Comnena Anna Lib. 12. 1106-dik esztendőre Irénét kettős gyermeknek, az az Ikernek annyáva teszi; ennél fogva, mint Kálmán leánya nyoltz esztendős korában született volna, a' mi a' természet folyásával ellenkezik. — Ha tsak meg nem engedjük, hogy Kálmánnak két felesége volt, 's Irene az elsőtűl azon leány volna, kit Sz. László vezér korában mentett meg a' Kunnak tisztátalan körmei közűl. De ezen vélekedés tsak akkor kaphatna egy kis hitelre, ha Geyza Király házaságának, meg Kálmán születésének idejét ki tapogathatnók. — Azt sem mondhatni pedig Comnena Annárúl, hogy nem tudta, ki leánya volt légyen testvér báttyának a' felesége. Ezekbűl tehát ezt következtetem: hogy, mivel Comnena Anna Kálmánt, Geyza fiát, görög szokás ként, testvér báttya másod ipának (consocer) nevezi, Priska nem Sz. László, hanem Geyza gyermeke; ki a' Görögöknél igen nagy kedveségben volt, 's Ducas Mihálytúl arany koronát is nyert. Ez Turótzi Kronikásával is meg egyez, ki P. II. Cap. 48" Dux autem Geyza, úgy mond, genuit Colomanum, et Almum, ac filias." Priskárúl a' szemmel látó egykorú tanu Cinnamus Lib. I. edit 1652. in 4. Traiect. ad Rhen. p. 8. ezeket írja: „Uxorem duxerat Ioannes (Comnenus) Bladislabi filiam Eirenen, castissimam, si quae alia, et virtutis studiosissimam mulierem." — Íróink Sz. Lászlónak még 'Sófi, és Berchta nevű leány gyermekeket is tulajdonítanak; de hogy ezen feneketlen vélemény az igazsággal egybe nem fér, meg mutattam Sz. István Király Életéhez írt előjáró beszédemben. Még az is emlékezetre méltó, hogy ditsőséges Szent László Király boldog emlékezetű Hitvese által a' Fölséges Uralkodó Austriai Házzal sógorságban volt; olvasd: Origo et Genealogia Gloriosissimorum Comitum de Habsburg, Monasterii Murensis Ordinis S. Benedicti in Helvetia Fundatorum ex antiquis et authenticis eiusdem coenobii monumentis, Auctore D. Dominico, dicti Monasterii Murensis Abbate. Wratislaviae 1715.

Digitized by Google

in 8. melly könyvet Kopp Fridolin 1750-ben ismét ki-adta. —

Végtére, azt, hogy Sz. László tsak egyszer házasodott meg, úgy gondolom, senki sem fogja benne kárhoztatni, ha észre veszi, hogy a' régi szemérmes pogányok sem nösztek meg egyszernél többször. Homer. Odyss. XVI. v. 75. — Virgil. Alneid. IV. v. 28. Valerius Maximus Lib. II. C. I. N. 3. multa matrimonia, úgy mond, legitimae intemperantiae sunt signum." Az eldödi Keresztényekrül pedig olvasd: Mabillon. Annal. I. p. 346. 's a' t. — És hadd, hogy Engel János rekeszsze be Sz. László dítséreteit: „Dieser tapfere, religiöse, dem Reiche innern und äussern Frieden gewährende Fürst — unstreitig einer der grössten Regenten seiner Zeit, verdient, wenn Heiligkeit in der Pflicht-Erfüllung besteht, mit Recht den Namen des Heiligen." — Geschite des Ungrischen Reichs. Wien. 1813. in 8. p. 195.

3) Mivel Sz. László éppen nyár derekán Sz. Jakab havában halt meg, méltán tarthatni lehetett attúl, ne hogy a' test a' forró napokban rothadásnak induljék; a' mi egyszersmint annak bizonyos jele, hogy a' test be nem fűszereztetett. Azt pedig, hogy jámbor atyáink a' nagy forró hévség okáért nem Váradon, hanem Székes-Fejér-Váron akarták tetemeit el-takarítani, Pelbart Jánoson és ezen Legendán kivül, sem Turótzi P. II. Cap. 59. sem pedig a' Corsendonkai deák élete nem említik; melly figyelemre méltó környül-állásbúl világos, hogy Sz. Lászlónak élete bővebben le volt írva az országnak régi Kronikonában.

4) Hol, aurora; innen származik a' holnap, cras, szó.

5) Temesvári Pelbart János in Pomerio aestivo Serm. 136. a' Norinbergai 1519-dik eszt. kiadásban: „Quum ipse sepulturam sibi elegisset in Ecclesia Waradiensi, Principes autem Hungarie ob ardorem dierum canicularium vellent suum corpus deferre ad sepeliendum in ecclesia Albensi, que propinguioris distantie et brevioris vie erat. Venerunt interim, dietam faciendo (egy napi utat) ad

Digitized by Google

diversorium, ubi, fatigati pre labore itineris et tristicia dormierunt. Surgentesque de somno, currum, in quo erat corpus beati Ladislai non comparare videntes, contristati sunt, et ceperunt per vias et loca discurrere, requirentes. Tandem conversi ad viam, que ducebat Varadinum, viderunt ecce recto itinere currum ipsum cum corpore in eo posito ultro currentem, sine subvectione cuiuslibet animalis versus Varadinum, quo divinitus per Angelos portabatur. Quod miraculum videntes, Deum laudaverunt: et sic iter suum versus Varadinum sine omni hesitatione direxerunt." — A' hagyományokbúl tudjuk, hogy jámbor atyáink ennek a' tsodának örök-emlékezetére Körös mentében Boldog Aszony tiszteletére egy Apáturságot szerzettek „Abbatiam B. M. V. de Curru, seu Kereki, iuxta fluvium Körös, Ordinis S. Benedicti." Lásd: a' N. Váradi Deák szertartású Szent Egyháznak és Püspöki Megyének kalendáriomát. 'S így atyáinknak közönséges siralmuk tsak hamar örömre változott, minek utánna az Isten kinyilatkoztatta, hogy az szószólójukká lett a' mennyben, ki őket olly ditsőségesen vezérlette e' földön!

6) Neki, az az: egyvalaki, aliquis.

7) „Post hec autem Anno Domini M. CC. quarto Kal. Iunii (28-dik Májusban) ipso die Penthecosten, Canonicis orantibus, et prime hore officium celebrantibus, quedam mulier, cuius manus et brachia pectori eius connexa fuerant, ad sepulchrum eius sanata est." — a' Corsondonkani Legenda.

8) E'dig adta ki e' Legendát T. T. Luczenbacher Úr; a' többit ugyan ezen magyar Codexbúl én közlöm.

X. §.

Egynehány tsodák, mellyeket az Isten Sz. László által tselekedett.

Immaran példák lesznek az Szent királyról. Úgy olvastatik ez Szent királynak ő életében: mikoron ő jó szokása szerént egy éjel be ment vóna az Váradi mo-

Digitized by Google

nostorban ajotatos imádságnak okáért, látá az komornik, ki kivűl maradott vala, az ő urát meg ditsöűlt testben Szent Angyalok miatt az égben fel-emeltetvén nagy fényességgel fénleni; kiből meg jelentetik nagy malasztos vóta, és szeplőtelensége még ez világi életben es, hogy bizon méltó vóna az erek bódogságra. —

Másod példa. Mikoron az Oroszok 1) be itettek vóna Magyar országban, és nagy dúlás után, nagy vitézséggel haza tértek vóna. Utánnok válta az Szent Király, és mikoron futottanak vóna (Oláh ország) 2) pusztájában, holott minden eledelök el-fogyott vóna. Az Szent király ki-méne az seregből, és imádságában kenyereg vala Úr Istennek, hogy ki régen az Izrael népét meg-elégöitette vala mennyei kinyérrel az pusztában: azon képpen ez szegén keresztyén népet es ne hanná éhel meg halni. Íme tsoda dolog, fel-kelvén az Szent imádságról, és az tábor felé erede, hát íme nagy sok sereg szarvas, és inők eleiben jevének, és számtalan bialok, kik mind levetvén az ő keménségöket, nagy sziligyen az táborra menének. Azt látván, nagy hálákat és ditséreteket adának Úr Istennek és az Szent királynak, ki miatt ollyan nagy irgalmasságot érdemlettek vóna. És ki mind meg szerzé magának életre az Isten atta ajándékból. Annak okáért Szent király nevét el-változtatván, kegyes királynak hívják vala mindenek; mert mind szegénnek, bódognak úgy agya vala magát, hogy inkább szerettetnék, honnem féltetnék.

Harmad Példa. Vala egy szegén embernek egy szíz leánya, kinek mikoron szeme ki veszett vóna, ő ajotatussága szerént ígérközék az Szent kegyes királynak koporsójához, és ottan meg vígaszék mind testében, mind lelkében.

Negyed Példa. Vala egy nemes leány, kinek olly nagy szeme fájása vala, hogy soha többé gyógyulását nem reménli vala. Mikoron az Szent kegyes király-

Digitized by Google

nak koporsójához fogadást tett vóna, és ott nagy sírással kenyergene; íme, ottan az ő agyából mind húsostól szemei ki-esének kezeiben. Ottan fel réada, és oda futván nagy sok népek, láták, hát az ő testi szemei markában vannak, és újonnan való szemeket adott ő neki Úr Isten az kegyes királynak érdeméből. Ottan azért nagy fel-szóval dítsérék Úr Istent, és az Szent Királyt. 3)

Ötöd Példa. Vala egy vitézlő nemes jámbor, ki egy ezist tálat vetett vala zálogon egy ispánnak, melly ezist tálat adta vala Szent László király az vitéz attyának ajándékúl. 4) És az hispán gonosz kivánságból azt veté, hogy övé volt vóna, és ő tűle órzották vóna el. Mikoron egy mást székben lelték vóna érette, azt ítélték, hogy az ezist tálat tennék az Szent királynak koporsójára, és Úr Isten ott jelentené meg, kie vóna tervén szerént. De mikoron az ispán fel-akarná venni, ottan hátra esék mint egy holt; az szegyén nemes jámbor kedég nagy alázatossággal hozzá járulván, nagy háláadassal el-vevé, és házához méne.

Olvastatik továbbá, miképpen őtet Úr Isten mindenben meg-segéllette, jelesképpen, mikoron gonosz Tatárokat ízné, és el-nem szaladhatnának előtte, nagy bévséggel hánnyák vala el pénzt, és ezist marhát, drága ruhákat az útakon, hogy az magyar sereg reá esvén, tovább szaladhatnának előttök. Azt látván kegyes Szent László király, imádságot tén, és ottan kő bálvánnyá változának 5) kiknek bizonyságát vallyák mind ez mái napiglan es, kik Erdély felé mennek, hol ott es nagy szép kút fejek vannak ki-folyván, kiket kért Szent király Úr Istentől az népnek szikségére, kik kerül meg láttatnak Szent királynak lába nyomai, tsuhájának helye, kik mind bel-enyésztenek az erőss kő-sziklában; 6) kikből mind ditsértetik Úr Isten, és az kegyes Szent Király.

Utolsó Példa, ki legyen elég mostansággal, úgy olvastatik, hogy azon napon, és hórában, mikoron az ő Szentséges voltát meg canonizálták vóna, 7)

Digitized by Google

az szent monostornak felette nagy szép fénes tsillag láttatik az égen, az ő Szent Testének felette, úgy mint két hóráig; kit az várasbeli népek nagy Isteni félelemmel és lelki eremmel néznek vala. És azon nagy Mise koron hozattaték oda egy gyermek, kinek sem kezei, sem lábai nem valának; de nemi nemű fel dagadott tsomók valának helyette. Kiért mikoron az sok jámbor imádott vóna, bízván az Szent kegyes királynak érdemében, íme mindennek szeme látására meg vigaszék tekélletességel, mint egy egész ember; az nagy tsodát látván, nagy hálákat adának rajta Úr Istennek, és az Szent kegyes királynak."

---

1) Az Oroszokat a' Corsendonkáni Legenda Acta Sanctor. Mensis Iunii. Semestr. I. Tirn. 1743. p. 340 és Bonfin Decad. II. Lib. 4. edit. Lips. p. 238. Besenyöknek: Temesvári Pelbart pedig némelly kiadásokban Tatároknak nevezi.

2) Az eredetében e' helyt üresség hagyatott, hogy a' pusztának nevét be lehessen írni; a' mi azonban meg nem történt. De bizonyos, hogy Sz. László Oláhságban hadakozott „Quum ipse per Getarum solitudines Bessos insequeretur." Bonfin. Decad. II. Lib. 4. Getae vero, quos Valachos nunc dicimus, Pius (Aeneas Sylvius) Flaccos appellat; a' Transilvania incipientes inter Tyram et Borysthenem fluvium, ad Euxinum usque mare latius effunduntur. Pars vero, quae intra Tyram Ierassum et Danubium includitur, Moldavia — nominatur." Bonfin. Decad. I Lib. 1. — „Post hec, cum latrunculi Bissenorum irrupissent confinia Hungarie, et viros ac mulieres abduxissent captivos, Ipse rex beatus cum exercitu insequens, pervenit in solitudinem magnam, nec habebant, quid manducarent etc." Pelbart, és a' Corsendonkani Legenda.

3) Pelbart az 1519-diki Norinbergai kiadásban, Serm. 2. „Beatus Ladislaus miraculosam virtutem oculos sanandi habuit." 'S mi után e' két pél-

Digitized by Google

dát a' Legendábúl el-mondotta volna, utánnok veti: „Vidi et ego quendam fratrem ordinis minorum predicatorem, qui cum lippos antea habuisset, et crebro defluentes oculos, apud ipsius Sancti Ladislai sepulchrum orando, obtinuit fieri sanus."

4) Illés Endre Sz. László életében: hozzá teszi: „vitézségének jutalmáért, midőn őtet az hadakban vitézűl szolgálta volna."

5) Bod Péter Szent Heortokrates, a' vagy Szentek-nek rövid Históriájok, tzímű könyvében, a' Posonyi kiadásban a' 102-dik lapon „Irják — úgy mond, hogy — futván az ellenség az ő tábora előtt, arany és ezüst pénzeit: mintha a' hitván rongyos Kunoknak olly sok gazdaságok lett volna: könyörgésével kövekké változtatta; melly kő pénzeket máig is mutogatnak." — És Mailáth János Gróf Geschichte der Magyaren I. Band. Wien. 1828. in 8. S. 87. „Noch jetzt weist der Landmann solche Steine und nennt sie das Geld des Heiligen Ladislaus," (Szent László pénze.) — A' rabló Kunok nagy ragadománnyal éppen haza menni szándékoztak, mondván: „győzve jöttünk, vadászva térünk viszsza" midőn őket Sz. László úton érte; azért volt a' Kunoknak el-hánnyi való gazdaságuk. Többet nyomna Bölts Leo görög tsászár bizonysága, ki, a' mint már oda föl említettem, azt írja, hogy atyáink hadakozás közben nem raboltak; ha nem tudnók, hogy már XI. században a' Magyar záslók alatt a' meg hódoltatott idegen nemzetű pór és szolga nép is hadakozott „Si quando vero exercitum rex (Hungariae) ducere voluerit, cuncti, sine contradictione, quasi in unum corpus adunantur: Coloni quidem, qui in vicis morantur, novemdecim, vel etiam septem octavum, vel infra, si necesse fuerit, cum supellectili ad bellum necessaria instruunt, ceteris pro cultura terrae, domi relictis: qui vero de militum (a' nemeség) ordine sunt, nulla occasione, nisi gravissima, domi remanere audebunt." Otto Frising. Lib. I. Cap. 31.

6) Melly tájon legyenek ezek a' jelek, meg nem mondhatom. Pelbart Pomerium de Sanctis fratris Pelbarti ordinis S. Francisci, tzímű egyházi beszédei-

Digitized by Google

ben Parte aestivali Serm. XVII. et de S. Ladislao sermone 4-to, ezeket Hagyományok után így írja le: „De Sancto Rege Ladislao legimus, quod divinum auxilium sibi affuit miraculose tam in persecutione sui fratris videlicet regis Salomonis, quam in bellis plurimis, que gessit cum suo fratre contra ipsum Salomonem coactus; ut fertur in cronica: quem et adeo superavit, ut ipsum incarceraverit. Item in bello Tartarorum, quos divino auxilio de regno effugavit, qui, ut fertur, in illa via fugientes, pecunias proiiciebant, ut illarum cupiditate exercitus insequens illos detineret. Sed ad preces Ladislai, omnis multitudo illarum pecuniarum mox in lapides convertebatur, quarum vestigia expressa usque hodie cernuntur, ut dicitur a multis, qui fuerunt in viis illis transsernie (így egy más kiadásban is, melly 1514. Lugdunumban jött ki; de ezen magyar Legenda szerént talám „Transsilvanie" kell olvasni). Sed et ibi cernuntur fontes miraculose de petris erupti ad preces beati Ladislai, pro refocillatione, ubi et vestigia infixe eius lancee ac galee in petris, tanquam in cera impressa dicuntur et nunc manere. Et ad hec facit testimonium aliquantulum legenda in bello contra latrunculos bissenorum, ut patuit sermone primo sub littera B." — A' N. Váradi nemes Káptalan szinte ezen utolsó tsodának le-írott képét viseli a' nyakából le-függő kereszten, mellyet boldog emlékezetű I. Ferentz Apostoli királyunk engedelméből 1801. esztendő óta hordoz „signum videlicet, sive crucem octangularem purpura infusa conspicuam, argentoque reductam, cuius centrum in orbis figuram locatum, flammulisque aureis et argenteis inter brachia crucis alternatim prosilientibus ornatum, in antica quidem parte „Divum Hungariae Regem Ladislaum Equo insidentem, atque ictu Laceae Aquarum Fontem e Rupe a sinistris sibi obversa elicientem refert"; in aversa autem Crucis parte, primas, seu initiales Augustissimorum Nostri, Dilectissimaeque Consortis nostrae nominum inter se complexas aureas Literas FII. MT. cum hac, atris Romanis Litteris scripta epigraphe: „Francisci II. et Mariae Theresiae II. perpetuae memoriae" exhi-

Digitized by Google

bet." Kereszturi Descriptio Episcopatus et Capituli M. Varadinensis. P. II. p. 341. Illés Endre Erdélyben nem meszsze Kolosvártúl említ egy helyet, hogy ott történt volna e' féle tsoda, melly Szent Lászlónak neveztetik. — Mailáth János Gróf Geschichte der Magyaren. Wien 1828. in 8. S. 17. „Bei Verebél an der Mátra im Heveser Komitat (Verebély magyar falu Nógrádban Szétsényi Járásban a' Zagyva partján N. Bárkánynak szomszédságában, a' Zagyva tulsó martján a' Mátra hegyei kezdődnek, mellyek már Hevesben vannak) wies man mir, úgy mond, im harten Felsen den Sprung seines Rosses (es sind rosstritt ähnliche Spuren) auch den Abdruck des Hutes, der Tasche, und des Brotes, so daraus ihm bei dem kühnen Sprung entfallen, wies man mir ebendaselbst." Mind illyeket 's hasonló hagyományokat, mellyek Szent Lászlórúl ország szerte emlékezetben maradtak, öszsze kellene szedni a' Históriának olly igen kívánatos föl-világosítása okáért. Ennek a' szent életű királynak boldog emlékezetét fön tartja az úgy nevezett Sz. László Füve is, mellyrúl Maholany Ignátznak Panegyrisében, mellyet 1687. esztendőn Bétsben Sz. László Király emlékezetére tartott, ('s mellyet velem Mélt. és Fő Tisztelendő Ocskai Ocskay Antal úr választott Báczi Püspök 's a' t. szokott kegyeséggel közlött) ezt a' hagyományt olvastam. Mi után el-mondotta, hogy az Isten Sz. László könyörgésére az éhező népének eledelére állatokat rendelt a' pusztában, így folytatja beszédét „Sic ergo, pascendo exercitum, salvat populum Regius Pastor Ladislaus, nec tamen se esse Medicum Patriae obliviscitur. Quod dum memoro, non dicam, Ladislaum repetitis identidem vicibus, aut abiecta in terram casside, prodigioso artificio, copiosum elicuisse liquorem, ut vel sic medica potione siti iam iam extinguendo populo propinaret salutem: aut impulsa in petras hastarum cuspide, etiam invitas expulisse aquas: ut et suum Hungaria haberet Moysen, cui aquae obtemperarent: aut impacta Equi ungula, saluberrimos excivisse fontes,

Digitized by Google

ut feliciori vena ex Tricolle Hungariae, quam bicipitis Parnassi simulacro, longa Posteritas sanctioris Bellerophontis memoriam hauriret. Non recensebo iniectam Popularium corporibus virulentam anguium saniem, ad Aesculapii invidiam, solius Regis virgae contactu, a Ladislao ad incolumitatem civium fuisse enervatam. „Silentio involvam dire svientis in Patriae viscera Epidemiae tempore, insolito hactenus divinationis genere, a Ladislao versus coelum emissas sagittas, ut quam fortuito casu reciduae ferrentur in herbam, eam Alexipharmacon intoxicatis aurae vitio corporibus praeberet in medelam", quo plane facto, Constantini renovavit historiam; hoc solo discrimine, quod iste in signo crucis de hoste: ille in herba cruciata de peste triumpharit." — Hogy a' Nyil-vetés atyáinknál bevett szokás volt, és hogy a' Nyil-allás, Nyilás, Nyil-atkozás 's a' t. szavakat 's igéket egyedül tsak a' nyil-húzásbúl: fejtheteni meg; ezen igazságot be-bizonyítottam az 1835dik eszt. Tudományos Gyűjteménynek Xdik kötetében a' 94 — 96. lapokon. bízvást el-hihetjük tahát, hogy a' régi hagyományok történeteken, nem pedig mende mondákon alapulnak. — A' Biga Salutis nevű könyv hasonlót említ Sz. Istvánrúl „Dum adhuc viveret, multos sanavit suis meritis, úgy mond, quibus quidem mittebat bucellam panis, aut fructus, et illis gustatis statim sanabantur. Aliquibus vero mittebat herbam odoriferam, suis manibus contrectatam, ad cuius mox olfactum sanabantur." Olvasd Hartvicot is.

A' Dubnitzi Kronikonban pedig, melly Illésházy István Gróf Ő Excellentziájának ajándékábúl mostanában az ország könyvtárát ékesíti, Sz. Lászlórúl illyen hagyomány találtatik „Anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, post coronationem Regis Lodovici tertio, circa festum purificationis virginis beatae Mariae, Siculi cum paucis Hungaris, qui tunc in medio eorum existebant, contra Tartaros procedentes, deo auxiliante, innumerabilem multitudinem Tartarorum in terra ipsorum, in ore gla-

Digitized by Google

dii percusserunt — duravitque bellum inter eos tribus continuis diebus. Dicitur quoque, quod quamdiu bellum inter Christianos et ipsos Tartaros duravit, caput sancti Regis Ladislai, in ecclesia Waradiensi non inveniebatur. Mira certe res! Cum igitur Subcustos eiusdem ecclesiae, causa requirendi ipsum Caput, sacristiam ingressus fuisset, reperit ipsum Caput in suo loco iacere, ita insudatum, ac si vivus de maximo labore, vel calore aestus aliundè reversus fuisset, quod factum idem Subcustos, non tantum ipsis Canonicis, sed etiam multis religiosis viris publicavit. Ad probationem vero praedicti miraculi, quidam ex praedictis Tartaris captivis, valde decrepitus, aiebat: quod non ipsi Siculi et Hungari percussissent eos, sed ille Ladislaus, quem ipsi in adiutorium suum semper vocant, dicebantque et alii socii sui: quod cum ipsi Siculi contra eos processissent, antecedebat eos „quidam magnus miles, sedens super arduum equum, habensque in capite eius coronam auream, et in manu sua dolabrum suum, qui omnes nos cum validissimis ictibus, et percussionibus consummebat. Super caput enim huius militis, in aëra, quaedam speciosissima Domina, mirabili fulgure (így) apparuit, in cuius capite corona aurea, decore nimio ac claritate adornata, videbatur.“ Unde manifestum est, praedictos Siculos pro fide Iesu Christi certantes, ipsam beatam virginem Mariam, et beatum Regem Ladislaum, contra ipsos paganos, qui in sua virtute et multitudine gloriabantur, adjuvasse.“

7) III. Béla király esedezésére III. Celestinus Római Pápa 1092ben küldött követeket Sz. László szentséges életének meg visgálására, mint a' Corsendonkáni Legenda, és Pelbart János föl-jegyzették, amaz „Nostris quoque temporibus, Deus multis mirabilibus Sanctum Confessorem suum Ladislaum glorificavit. Nam anno Domini millesimo centesimo nonagesimo secundo, Sanctum Corpus eius canonizatum est.“ — Ez meg „Anno

Domini M. CX. II. venientes Legati domini Pape Varadinum, ad examinandam sanctitatem beati Regis Ladislai, ut catalogo Sanctorum adscriberetur." — Miután a' követek már ez elött írásba foglalt életét, az Anyaszentegyház szokása szerént, szorosan meg-visgálták, és igen szigorú ítélet alá vették volna, valamint Biga Salutis: tzímű könyv a' 49dik egyházi beszédben' környülállásosan el-mondja; a' Testnek koporsójából föl-emeléséhez fogtak, mivel a' Testnek föl-vétele jelenté a' Canonisatiót, — sír boltját Dienes mester nyitotta föl, a' miért ötet III. Béla király nemeséggel, az az, örök szabadsággal meg-ajándékozta: „Tecus, filius Dionysii, qui aperuit in elevatione sepulchrum Sancti Ladislai Regis, et a gloriosissimo rege Bela, Dato pro eo artifice, perpetua libertate donatus est cum omni generatione ab eo successura." Bel in Adparat. ad Hist. Hung. Decad. I. p. 262. — „Sechs und neunzig Jahre, nach dem Tode Ladislaw des I. in welcher Zeit, mond Fessler Históriájának I. és II. kötetében az 502. lapon, der mächtige Glaube viele Wunder bey seinem Grabe zu Grosswardein gewirkt hatte, verlangte Bela der III. von dem Papste feyerliche Aufnahme dieses grossen Königs in die Zahl der Heiligen, welchen die Kirche öffentliche Verehrung gestattete. Da sand Cölestin der III. den Cardinal Gregorius de Crescentio mit einigen Gottesgelehrten nach Ungern, um Ladislaw's gottseligen Wandel auf Erden zu untersuchen, und die Beweise für seine Heiligkeit streng zu prüfen. — Ihr Bericht ging nach Rom, und im folgenden Jahr sprach Cölestin denjenigen auch für die Kirche heilig, der lange vorher schon in dem frommen Gemüthe der Gottseligen heilig war: ein alter Kirchlicher Gebrauch. ehrwürdig in seinem Geiste, nach welchem die Kirche ihre Heiligen nur als Offenbarungen der Gnade in Gott geheiligter Menschheit betrachtet; und heilsam in seiner Richtung, denn mit jeder Heiligsprechung will die Kirche nichts anders, als den Sieg der Gnade, des Glaubens, und der Liebe über Welt und Zeitgeist

Digitized by Google

feyern, und vor den Augen ihrer treuen Kinder das Glauben dem Wissen, die Entbehrung dem Genusse, die Demuth dem Stoltze, die Selbstbeherrschung der Leidenschaft, die Resignation der Anmassung, das Ewige dem Zeitlichen, das Reich Gottes der Weltherrlichkeit kämpfend und siegend entgegensetzen." — Ezeknél egy katholikus sem írhatott volna igazabbat és szebbet.

Digitized by Google

Foglalat.

I. §.

Sz. László király életébe bevezetés . . . . 1.

II. §.

Sz. László származása . . . . . 3.

III. §.

Endre király Bélát Sz. László attyát Lengyel országbúl bizonyos ok alatt haza hívja . . . . 17.

IV. §.

Negyedik Henrik tsászár Salamon sógorát fegyveres erővel az országlásra segíti . . . . . 34.

V. §.

Sz. László kénszeríttetik az országlásra . . . . 45.

VI. §.

Salamon fogságbúl ki-botsátatván, saját veszedelmére új háborúságot kezd. . . . . 49.

VII. §.

Sz. László győzedelmeinek folytatása. . . . . 56.

VIII. §.

Sz. László Nagy Váradnak, 's benne levő Püspökségnek alapítója. . . . . 59.

IX. §.

Sz. Lászlónak boldog halála, és ditsőséges temetése . 68.

X. §.

Egynehány tsoda' tétel. . . . . 76.

Digitized by Google

Digitized by Google

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY TETEMEINEK HISTÓRIÁJA.

ÓK-LEVELEKBŰL, KRÓNIKÁKBÚL, HAGYOMÁNYOKBÚL ÉS LEGENDÁKBÚL ÖSSZE SZEDTE 'S KI-ADTA

PODHRADCZKY JÓ'SEF.

MÁSODIK RÉSZ.

BUDÁN,
Nyomatott Gyurián János és Bagó Márton betűivel.
1836.

Digitized by Google

„Minden Szentek tisztelendők, de kiváltképen azok, a' kiknek holt szent tetemeik nálunk vannak; mert amazok minket könyörgésükkel segítenek, ezek érdemeikkel is.“

Sz. Ambrus Tom. 5. Serm. 6. de Natali SS. Octavii et Socior. Martyr.

„O Vos Hungari ac Poloni - considerate! quod Iste gloriosus Rex est Os vestrum et Caro Vestra.“

Pelbartus de S. Ladislao.

Digitized by Google

ELÖLJÁRÓ BESZÉD.

Az ember nem tsupa Lélek, sem merő Test: hanem Lélek és Test; ennek okáért míg él, a' köteles szeretet 's a' tartozó tisztelet színte úgy érdekli a' Testet, mint a' Lelket. Ebbűl immár eż a' kérdés támad: hogy méltó e a' Test a' Léleknek el-válása után is a' köz tiszteletre? — Ha az Előket nem tsak Lelkükben, de Testükben sem sértegethetjük bűn nélkül, őnként következik, hogy a' holt Test bántása is vétek; mert a' Test halál után is mindenkor az Ember része marad: a' holt Testnek tiszteletben tartása tehát természetes törvény, melly a' szeretet parantsolatján alapúl. Erre nézve a' holt Tetemmel illetlen bánást mindenkor bűnnek tartották az Emberek. „C. Marii sitas reliquias apud Anienem, dissipari iussit Sulla victor, acerbiore odio incitatus, mond Cicero de Leg. Lib. II. quam, si tam sapiens fuisset, quam fuit vehemens. Quod haud scio an timens suo corpori posse accidere, primus e patriciis Corneliis igni voluit cremari.“ — Plinius meg Hist. Natur. Lib. VII. Cap. 54: „Ipsum cremare, apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tum institutum. Et tamen multae fami-

Digitized by Google

liae priscos servavere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere"— és AEschylus in Hectore Stobaeusnál: „Vita functos, si libet, beneficiis prosequere. Nam iniuriam illis inferre facile quidem factu est. — Verum Nemesis superior est nobis. Et ipsa iustitia mortuum vindicat."

De valamint egyik Ember társunk tekélletesebb, mint a' másik: úgy testi 's lelki tulajdonságaira nézve, egyikét forróbban szeretjük, 's buzgóbban tiszteljük a' másiknál. Ez a' szeretet és tisztelet azonban nem valami föl-vett szokásbúl, vagy kénszerítésbűl, hanem ismét természetünkbűl ered; minthogy a' Jót 's a' Szépet még az ellenségben is betsüljük: 's mivel az erköltstelen akaratja ellen is belső tisztelettel hódol a' Jámbornak, ha mindjárt ki sem jelenti. — Kiket pedig életükben kedvelve tiszteltünk, holtuk után sem gyülöljük, hanem betsületben tartjuk, 's arántuk buzgott jó szándékunk nem tsak meg fogyatkozik: hanem emlékezetüket örökösíteni is kívánjuk. Erre Cicerónál Philippica Nona igen szép példát találunk: „Cum Serv. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus, úgy mond, dificillimo Reipublicae tempore, gravi periculosoque morbo affectus, autoritatem Senatus, salutemque Reipublicae vitae suae praeposuerit, contraque vim, gravitatemque morbi contenderit, ut ad Castra Antonii, quo Senatus eum miserat, perveniret: isque, cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus, vitam amiserit in maximo Reipublicae munere: eiusque mors consentanea vitae fuerit sanctissi-

Digitized by Google

me honestissimeque actae, in qua saepe magno usui Reipublicae S. Sulpicius et privatus et in magistratibus fuerit — Reddite igitur, Patres Conscripti, ei vitam, cui ademistis: vita enim mortuorum in memoria vivorum est posita. Perficite, ut is, quem vos ad mortem inscii misistis, immortalitatem habeat a vobis. Cui si statuam in Rostris decreto vestro statueritis, nulla eius legationem posteritatis inobscurabit oblivio. Nam reliqua S. Sulpicii vita multis erit praeclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata: semper illius gravitatem, constantiam, fidem, praestantem in Republica tuenda curam atque prudentiam omnium mortalium fama celebrabit — Maiores quidem nostri statuas multis decreverunt: Sepulcra paucis. Sed statuae intereunt tempestate, vi, vetustate; sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est: quod nulla vi moveri neque deleri potest; atque, ut cetera exstinguuntur: sic sepulcra fiunt sanctiora vetustate. Augeatur, igitur, isto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus potest: grati simus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre possumus."

Természettül eszteneztetünk tehát kedveseink emlékezetének föntartására, a' mi nem egyéb illendő meg-tiszteltetésnél: azért tsak ezen kút főbűl fejthetni meg, miért kapunk annyira a' nagy érdemű, híres neves Emberekre emlékeztető szereken; mellyek ha kezeinkre kerülnek, gondosan takargatjuk, hogy emlékezetük annál tovább tartson közöttünk. Ha pedig ez így vagyon, az az, ha e'féle tisztelet termé-

Digitized by Google

szetes, melly a' józan okossággal is egybe fér; nem ragadhatott az a' pogányokrül a' keresztényekre.

Bölts Plató ként pedig Lib. XI. Leg. apud Stobaeum Serm. 280. azért tartatnak tiszteletben a' megholtak; mivel az Emberek eleitűl fogva hitték, hogy a' boldogabb életre költözött Lelkek az illyetén tiszteletet, mellyel arántúk az élők viseltetnek, bizonyosan tudják, 's hogy azért gondjuk is vagyon az őket tisztelő élőkre: „Opportune videmur in superioribus narrasse, defunctorum animas vim quamdam habere, qua de rebus humanis curam habent. Id verum quidem, sed longa oratione approbatur. Quam ob rem et aliis tritis antiquisque de hac re sermonibus, et Legumlatoribus sic se habere ista sancientibus, credere debent, nisi omnino dementes sint. Cum vero haec ita natura sint, primum Deos maxime superos timeant, qui de puerorum desolatione procurant: deinde etiam mortuorum manes, quibus natura inest, ut praecipua illorum cura teneantur, qui ab eis geniti sunt: adeo, ut honorantibus eos propitii: contemnentibus infensi sint."

Meg mutatván, hogy az Ember, ez az Istennek leg nemesebb teremtése e' földön, már meg-romlott természete tekéntetébűl nem tsak halhatatlan Lelkére, hanem rothadó Testére nézve is méltóságos és tiszteletes; visgáljuk meg immár Lelke-Hajlékát természet fölötti állapatjában, mellyre azt Idvezétőnk emelte. A' megváltás titka által Testére nézve is a' közönséges föl-támadás után ugyan azon eredeti boldog 's halhatatlan állapatra jut az Ember,

Digitized by Google

mellyben a' Paraditsomban a' bűn előtt volt; mert Keresztény Hitünk szerént, Idvözítő Főnknek teste, tagából való tagok, a) és az Istennek temploma vagyunk, a' kinek a' Lelke lakik mi bennünk. b) Hiszszük továbbá, hogy ugyan ezen Testünk, mellyben élünk, valahára ditsőségben föl-támad: Lelkünkkel ismét egyesűl; 's az örökké tartandó boldogságban színte részesül. c) Különös tiszteletre érdemesek tehát a' tekéllętes életű Keresztényeknek, az az, a' Szenteknek Tetemeik, ezek a' Kristusnak méltó Tagai, az Istennek díszes templomai, 's a' Szent Léleknek tiszta edényei. — Tiszteletük által pedig meg nem kisebbedik az Istennek ditsősége; mert ha az Isten aránt való szeretetünk meg nem fogyatkozik, midőn Őtet felebarátunkban, 's felebarátunkat Ő érette szeretjük: azonképen ditsősége sem homályosodik meg, midőn Őtet ditsőült Szenteiben, 's a' Szenteit Ő érette tiszteljük. — De ezeken kivűl, a' ditsőült Szentek Tetemeiknek tisztelete a' Jó-erköltsöknek igen hathatós előmozdító eszköze; mert midőn a' Szentek Tetemeiket tiszteljük, akkor nem tsak szentséges életüknek követésére gerjedünk: ha-

---

a) I. Cor. 12, 27. Ephes. 3, 6. 4, 15—16.

b) I. Cor. 3, 16. 6, 19. II. Cor. 6, 16. Ephes. 2, 20. I. Thimoth. 3, 15. Hebr. 3, 6. I. Petr. 2, 5.

c) Matth. 22, 23—31. Luc. 10, 35. Joan. 5, 22. 28, 6. 39, 11—24. Act. Apost. 24, 15. I. Cor. 15, 51—54. II. Cor. 4. 14. 14, 15. Coloss. 3, 4. Philip. 3, 21. 4, 3. I. Thess. 4, 13—16. II. Thimoth. 2, 11. Apoc. 20, 12.

Digitized by Google

nem azon méltóságos állapatra is illendőén emlékeztetünk, mellyben az Isten teremtett, 's mellybe a' Meg-váltás által viszsza helyheztettünk; hogy halhatatlan Lelkünk Hajlékát valami undoksággal meg ne rútítsuk: hanem hogy ezt a' Szent-Lélek templomát a' ditsőséges föl-támadásra tisztán és szeplőtelenűl meg-tartsuk. 'S immár csak ezen rövid beszédbűl is világos, melly igen szoros öszszeköttetésben légyen a' Szentek Tetemeiknek tisztelete a' Keresztény Vallásnak legfontosabb Hit-ágazataival; 's melly nagy befolyása légyen a' Katholika Anyaszentegyház' ezen tanításának a' keresztény erköltsiségre. A' miket voltaképen egész ki-terjedésben 's nagy tudománnyal le-írva olvastam M. és F. T. Ocskai Ocskay Antal választott Báczi Püspök Úrnak 's a' t. a' Szent Ereklyékrűl írott azon Munkájában, mellyet Sz. István Király Életében a' 95-dik lapon hálával 's azzal a' buzgó ohajtásal említettem, hogy minél hamarébb a' Méltóságos Szerző Úrnak kezei alúl napfényre juthassék.

Mivel tehát a' föl-hozott okoknál fogvà tiszteletre méltók a' meg ditsőült Szenteknek Tetemeik; azért Szent László Király áldott Tetemeinek Históriáját is le-írtam Pesti-hegy Újvárában, Buda szerentsés meg-vétele napján 1836-dik esztendőben.

Podhradczky Jó'sef,

N. M. M. K. U. Kamara Számvevő Hivatalának tiszte ' a' M. T. Társaság' levelező taga.

Digitized by Google

I. §.

A' Nagy Váradi régi Székes Szent-egyházrúl.

A' tekélletes históriához tartozik a' helynek bővebb meg-esmértetése, mellyen a' föl vett tárgy történt. Ennek okáért, mi előtt Sz. Lászlónak áldott Temeirúl szóljak, szükség a' Nagy Váradi régi Székes Szent-egyháznak le-írását előre botsátanom, mellyben közel öt száz esztendeig tiszteltettek. E' régi Szent-egyházrúl maga a' N. Váradi nemes Káptalan 1370dik esztendőn írásban foglalt Rendeléseiben ezeket hagyta emlékezetünkre:

„Ante omnia est notatu dignum, quod Ecclesiae nostrae Varadiensis fundator est beatissimus Ladislaus olim Hungariae Rex, cuius Translationis festum colitur quinto Calendas Iulii, et eius depositio expletur Anno Domini Millesimo nonagesimo quinto, quarto Kalendas Augusti, fundavit autem ipsam Ecclesiam, et dedicavit in honorem beatissimae Matris Mariae Virginis, 1) instituens primo in ea Praepositum et Canonicos numero viginti quatvor computato Praeposito, et tandem evexit ipsam in Episcopalem, et multis possesionibus, iuribus et praerogativis dotavit. 2) — Erat autem eadem Ecclesia ex prisca fundatione sui speciosa satis; sed tandem fecit eam ampliorem in longitudine Andreas Episcopus, et multipliciter decoravit, sicut patet intuentibus. 3) Novissimis vero diebus, idem Anno

Digitized by Google

Domini millesimo, tercentesimo sexagesimo secundo, 4) inchoavit aliam Ecclesiam, quae priorem sua magnitudine circumcinxit, et pulchritudine exuperat, et consummavit omnes cellas circa chorum, praeter testudines, quas perfecit Demetrius Episcopus de rapina pauperum, qui obiit Anno Domini Millesimo tercentesimo septvagesimo (secundo) die septima mensis Decembris, 5) et sepultus est in una earundem Capellarum novarum, quam ipse sufficienter dotavit, et in honorem Sancti Demetrii Martyris, dum viveret, dedicavit." 6)

Ezen Szent-egyháznak, melly a' régi vár közepén Sanctuarium-ával nap kelet felé állott, 1598. esztendőn le-rajzolt képét a' városával együtt még láthatni „Ortelius Redivivus et Continuatus." tzímű könyvben a' 247dik lapon, melly Majna partján fekvő Frankfurtban egész rétben 1665ben jött ki a' sajtó alúl, hol a' hajdani várnak falai a' vagy kerítései e'kép neveztetnek: Kőrös felé Tsonka bástya, keletre Arany bástya, délre Velentzei bástya és Királyfia bástya (mert azt Zápolya Jánosnak 'Sigmond fia rakatta) és nyugotra Fa bástya 7)

Bővebb le-írásá találtatik Miskolczy Istvánnak 1609ben készűlt napló könyvében Keresztúrinál 8) a' hol a' vár és a' régi Szent-egyház e'kép rajzoltatnak le: Anno Christiano 1609. 27. Iunii tempore generalis Synodi Varadini celebratae, 9) arcem Varadinensem perlustrando, haec sequentia notavi. In ipso arcis ingressu ad dextram, aenea S. Ladislai Regis imago, aeneo equo insidens, quondam integra, et tota auro splendens, in dextra habet asciam lignariam, quasi sectionem minitans 10) Equi dexter testiculus grandior est altero. Subtus equum in aenea tabella haec leguntur: „Anno 1390. die XX. mensis May, Rege Sigismundo, et Maria

Digitized by Google

Regina feliciter regnantibus, hoc opus fieri fecit Reverendus in Christo pater d. Ioannes Episcopus Varadinensis per Magistros Martinum et Georgium de Colosvár in honorem S. Ladislai Regis.“ 11)

E regione tres homines ibidem aenei pedes stantes. Primus ad sinistram habet ensem in catena ex collo pendentem, cum securi, calcaribus et tabella cum hac inscriptione: „Anno d. M.CCC 40. Serenissimo Principe regnante Domino Ludovico Rege Hungariae, 12) XXXX. Venerabilis Dominus Pater Demetrius Episcopus Varadiensis 13) fieri fecit has Sanctorum imagines per magistros Martinum et Georgium filios magistri Nicolai pictoris de Colosvár.“

Secundus habet pomum aureum, cum cruce gladio non evaginato catena ligato, habet quoque calcaria. Tertius imberbis est, tenens sceptrum regale, qui habet gladium, pugionem, calcaria, et tabellam cum nota duplicatae crucis. Horum nomina vulgo circumferuntur, quod sint Ladislaus, Stephanus et Emericus. 14)

Templum in longitudine habet 82. passus, in latitudine 56. passus. Columnae ex politis lapidibus duplici serie in longitudine, eaeque erasae sunt XII. quarum una hanc habet inscriptionem: 1. §. 7. §. 04. 15) Templi padimentum tegulis colore flavo, ceruleo viridi nitentibus fuit stratum. In fronte templi statim sub fornice hic numerus legitur: 1856. I. E. W. 16) — Sanctuario tunc temporis caruit Templum hoc Varadinense.

Suprua fores Sacelli Sancti Ladislai, trium Evangelistarum effigies visitur (így) quarti effigies furto dicitur ablata: Capita demolitus dicitur Christophorus Hagymási, qui Ioannis regis filii tempore Capitaneus arcis Várad fuisse perhibetur. Idem dicitur Sanctuarium quoque templi perfregisse! 17)

Digitized by Google

Ante Templum duae turres ex quadro lapidibus visuntur, ad quarum unam ab imo ad superius podium gradu 79. passibus longo, et scala 14. passibus longa ascendi; tecta turrium testis colore flavo, viridi, rubro nitentibus splendent, desuper aurati sunt globi et cruces; turris, quae horologium habet, globus et crux terram versus inclinis fuit. 18)

Campanae maioris interior ambitus seu circumferentia lata 18. palmarum et quinque digitorum, haec servit horologio cum hac inscriptione. I. E. W. 1878. Maria. 19) Minoris interior circumferentia 17. palmarum, exterior 23. cum inscriptione: Lucas, Marcus, Mateus, Ioannes. Magister Albertus. 20)

Arx ampla cum quinqe propugnaculis magnis conspicua. Propugnaculum primum Rubeum vocatur, maius est omnibus aliis, angulus unus ad alium in longitudine habet 120. passus: angulus vineta spectans 139. aliud propugnaculum vulgo Aranyas bástya vocatur. Tertium Chionka bástya. Quartum Kapu bástya. Quintum Királyfi bástya, quod tempore obsidionis Turcicae anno 1598. nitrato pulvere fuit disiectum. Narrant hic quinque olim sacella fuisse, sextum vero monasterium, Reginae palatium fuit quondam nobile, cuius adhuc laqueare regium splendorem praeseferre videtur 21) Castellanus arcis tunc fuit Stephanus Gardon."

---

1) Azért eleitül fogva a' nemes Káptalan Boldog Aszony képét metszette petsétjére „Habebamus olim unicum Sigillum formae oblongae, úgy mond az idézett Rendeléseiben, continens imaginem beatae Mariae Virginis sedentem, et coronam habentem in capite, et imaginem Filii sui in dextro brachio baiulantem, in manu sinistra tenentem similitudinem Lilii (sceptrum) et circumferentialiter istas litteras „† S. CAPITULI VARADIENSIS ECCLESIE." Sed isto ve-

Digitized by Google

tustate consumpto, data et authenticata fuerunt inter festum Sancti Valentini, et diem medii quadragesimae Anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo, alia duo sigilla, quorum unum est rotundum ad privilegia, aliud vero oblongum ad causas. Rotundum autem habet in medio imaginem Sancti Regis Ladislai dimidiam quasi usque ad umbilicum, habentem coronam in capite, et in dextra bipennem, in sinistra vero pomum cum cruce desuper erecta, in subscriptione vero istas litteras: „† S. MAIUS CAPITULI VARADIENSIS ECCLESIE. AD. PRIVILEGIA." Lásd. Keresztúri Jósefnek eme munkája tzím lapját „Descriptio Episcopatus et Capituli M. Varadinensis." a' hol ezen petsét eredeti valóságában ki-nyomtatva találtatik. Oblongum autem habet figuram beatae Mariae Virginis sedentis in throno, et tenentis puerum erectum, sive stantem super genu sinistro, et habentem figuram pomi in manu dextra, continentem in subscriptione has figuras: „† S. MINVS. CAPITULI. VARADIENSIS. ECCLESIE. AD. CAUSAS."

2) A' nemes Káptalan legjobban tudhatta, ki volt légyen a' szerzője; azért az ujabb vélekedéseknek, mintha ezt a' Szent-egyházat is Sz. István alapította volna, helyet nem adhatunk; olvasd Sz. László királynak 's viselt dolgainak Históriáját, a' VIIIdik tzikkelyt.

3) „Andreas de Báthor, (a' Gút-keledi nemzetségbűl) Anno Domini Millessimo, tercentesimo vigesimo nono Andreas Bricti (így) de Bathor in Episcopum electus et consecratus, legitur vixisse in Episcopatu, usque ad Annum Domini millesimum tercentesimum quadrágesimum quintum." a' N. Váradi ns. Káptalan Rendeléseiben.

4) El van itt az esztendő vétve, melly helyett talám 1342dik esztendőt kell olvasni.

5) Demetrius de Nethke de Genere Aba olvasd: Prai „Hierarchiae Hung. P. II. p. 175." meg Keresztúri „Descriptio Episcopatus et Capituli M. Varadinensis. P. I. p. 142." document. M. — és a' N. Váradi Ns. Káptalan Rendeléseit., mellyben ezek az ígék olvastatnak „Huic (Andreae de Báthor) successit Demetrius Episcopus, — qui — anno

Digitized by Google

Domini millesimo, tercentesimo septuagesimo secundo, die septima mensis Decembris obiit."

6) LL. Eccl. Regni Hung. opera et studio Ignatii Comitis de Batthyány Episcopi Transilvaniae Tom. III. Claudiopoli 1827. in fol. p. 219. etc.

7) A' kerítéseknek mellyik világ része felé fektüket azért írtam le, mivel ok-levelekbül bizonyos, hogy Sz. László nak áldott Tetemei az Arany bástya alatt nyugszanak; a' mint alább meg mutatom.

8) Descriptio Episc. et Capitul. M. Varad. P. II. p. 230—234. T. T. Schedius Lajos után „Zeitschrift von und für Ungarn." nevü folyó írásbúl. Hiteles mássa pedig találtatik az Ország könyvtárában illyen alá-írásal: „Hoc apographum ex Diario Manuscripto originali Rév. D. quondam Stephani Miskoltzy Senioris Tractus Zempliniensis extractum, cum suo originali in omnibus concordare ac convenire testor ac recognosco Debreczini die 6. Aprilis anno 1799. Nicolaus Sinai m.p.

9) „Ecclesia Metropolitana Varadiensis — Varadinum circa an. 1557. (ut coniectare licet) reformatum est" mond Ember Pál Historia Ecclesiae Reformatae homlok írású könyvében p. 636. mellyet Lampe álnév alatt Traiecti ad Rhen. 1728ben ki adott.

10) Eleinte a' kép e' Templom tornátzában állott, vavalamint Istvánffy Miklós Histor. Libro. 31. az 1598. esztendei ostromlásnak le-írásában említi. „Illud sane miraculo poximum fuit, úgy mond, inter tot et tantos innumerabilium pilarum ictus, qui dies et noctes sine intermissione hinc inde volitabant, statuam equestrem D. Ladislai Regis Ungariae, eius nominis primi, quae in vestibulo maioris templi, miro et eleganti artificio, ex aere fusili conflata, marmoreaeque basi superposita est, illaesam atque intactam permansisse, quam quam parietes circum, supraque et infra plurimis passim ictibus pertusi esse conspicerentur." Olvasd Bonfint is Decad. I. Lib. I. vége felé, hol így ír: „Varadinum — ubi Divi Ladislai Regis corpus requiescit: Spectatur etiam ex aere Equestris illius statua, statuaeque nonnullae." — meg Révai Péter Com-

Digitized by Google

mentariumát „De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu Vien. 1652. in fol.“ Cent. I. hol szinte írja „in ipso templi aditu posita est equestris statua Ladislai, ut mole aenea insignis, ita opere et artificio admirabilis“

11) Prai György Hierarchiae Hung. P. II. p. 178. Miles Mátyásnak Erdélyi Kroninoka után p. 205. írja, hogy ezek a' réz öntők Rothgiesser-eknek neveztettek.

12) Ezer három száz negyven esztendő helyett 1370net kell olvásnunk; mert Nethkei Demeter Julius 15kén 1345ben Ó Budai Prépostbúl lett N. Váradi Püspök. Prai Hierar. P. II. p. 175. és 7-dik Decemberben 1372-ben halt meg; a' mint már oda föl is említettem.

13) A' négy tizest ismét el-vítve olvasta Miskoltzi, annyi kereszt, vagy más valami tzifraság helyett: de Keresztúri Jósef még jobban meg botlott, midőn erre a' hibára illyen észrevételt írt „Perinde XXXX. Ludovico non competit: unde Demetrius quadragesimus Praesul Varadinensis dicendus!?

14) Öket kell a' három magyar Szent Királyon értenünk. Olvasd az 1834. eszt. Tudományos Gyűjteménynek IXdik és XIdik köteteit a' 3. és 81. lapokon; mert Sz. Imre is a' magyar Legendában közönségesen „Zíz zent Emre Király.“ „Bódogságus zent Emre Király.“ Zentséges és zent Emre Király.“ — Kiket jámbor atyáink hajdan olly buzgón tiszteltték, hogy még az ütközetben is általuk kértek segedelmet a' Seregek Urátúl, valamint a' Dubnitzi Kronikonban föl-jegyzett példábúl bizonyos: „Anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, in festo beatae Annae, misit Dux Austriae ad Regem Hungariae, petens auxilium contra Swewos sibi rebellantes, qui misit Paulum filium Laczk cum quadringentis Hungaris sagittariis. Venientes in Sveviam in crastino beati Laurentii martyris, circa Thulnam civitatem, cum eisdem Teutonicis de Svevia horribiliter pugnaverunt. Sed Hungari clamantes: Sancti Reges adiuvate nos! divino favore tandem victoriam

Digitized by Google

habuerunt." — és az 1352-dik esztendei szerentsétlen Orosz háború le-írása után ezeket említi: „Tandem in die parasceve, cum multis miseriis et erumnis inexplicabilibus exivit (Lajos Király) alpes, et venit ad Bereg in castrum Munkach, ubi Rex aliquantulum refocillatus, et inde veniens Waradinum, pro visitando limina beati Regis Ladislay, circa cuius tumbam se humiliter ad terram prostravit, Deo et beato Ladislao gratias egit, qui ipsum de faucibus mortis eripiendo, licet laboriose, tamen reduxerat cum sospitate, ibidemque mansit tribus diebus, et ecclesiae beati Ladislai munificentia plura contulit."

Ezeket a' szent képeiket értette Pannonius János is Epigrammatum Lib. II. Epigram. V. eme föl-írás alatt „Abiens valere iubet Sanctos Reges Waradini." Verseit egészen le írom; mert nem csak gyönyörkéttetők: hanem tartalmukra nézve is igen nevezetesek:

Omnis sub nive dum latet profunda
Tellus, et foliis modo superbum
Canae dum nemus ingravant pruinae,
Pulchrum linquere Chrysium iubemur,
Ac longe dominum volare ad Istrum.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Non nos flumina, nec tenent paludes,
Totis stat gelidum gelu lacunis.
Qua nuper timidam subegit alnum,
Nunc audax pede contumelioso
Insultat rigidis colonus undis.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Non tam gurgite molliter secundo,
Lembus remigio fugit volucri,
Nec quando Zephyrus levi suburgens,
Crispum flamine purpuravit aequor,
Quam manni rapiunt traham volantem,
Quam primum, o comites, viam voremus.

Ergo vos calidi, valete fontes
Quos non sulfurei gravant odores,
Sed mixtum nitidis alumen undis,

Digitized by Google

Visum luminibus salubriorem,
Offensa sine narium ministrat.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Ac tu, bibliotheca, iam valeto,
Tot claris veterum referta libris
Quam Phoebus Patara colit relicta,
Nec plus Castalius amant recessus,
Vatum Numina, Mnemonis puellae.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Aurati pariter valete Reges,
Quos nec sacrilegus perussit ignis,
Dirae nec tetigit fragor ruinae,
Flammis cum dominantibus per arcem,
Obscura latuit polus favilla;
Quam primum, o comites, viam voremus.

At Tu, qui rutilis Eques sub armis
Dextra belligeram levas securim,
Cuius splendida marmorum columnis,
Sudarunt liquidum Sepulcra nectar,
Nostrum rite favens iter secunda.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Lásd: Iani Pannonii—Poëmata Traiecti ad Rhen. 1784. in 8. P. I. p. 643 645. — Mind ezek a' ditsö emlékek, 1660ban el-enyésztek „VII. Calendas Septembris in devictum oppidum (Aly Passa) ingressus, mond Kazi Hist. Lib. VIII. praedae variae, ac multiplicis magnitudine non contentus, e veteribus Basilicae Marianae cryptis, quas magna diligentia perscrutatus est, tria diademata, clarissimis distincta gemmis, variumque thesaurum, cum mortuis defossum eruit. Sed neque aenea D. Ladislai Regis, equestris statua, a qua nescio, virgine, summo artificio conflata, et a civibus diligenter tecta, avaras manus effugere potuit. In lucem protracta, ingenti ipsorum etiam Sectariorum dolore eliquata, cum forma pretium ac dignitatem amisit.“ — És Schönwisner István in Catalogo Numor. Hung. ac Transsilv. Instituti Nationalis Széchényiani.

Digitized by Google

Pest 1807. in 8. P. III. p. 106. „Perstitérunt eaedem Statuae, non obstante incendio, usque annum 1660. quo Turcae Varadino potiti, illas in tormenta bellica refundi curarunt.“ – Erre a' nagy veszedelemre és II. Rákóczy Györgynek szerentsétlen halálára emlékeztető Török levelem is vagyon, mellyet Augustus 13-kán 1833-ban néhai Fái Fay János úrnak gyűjteményébűl írtam le Debretzenben, 's illyen tartalmú:

„My Vezer Szeydi Ahmet Passa, Isten kglmesseghébül, és az my hatalmas Teörök Csaszarnak adomanyabull mostanaban, minden feö Rendön valló Hadokk Gond Vöseiöje, Buda Varanak és ahosz tartoszando Végh Várainak Feö Generalissa lévén (ezek utan következik egy török jel) Döbröczeny feö Bíró, azt Parancsolom teneket, hogy holnap Jo Regkel száz eörögh kést hoszatok Taborunkban, és Tisz szekért, az mellyre az Feyeket köl Raknya, ezt Pennigh el ne halaszátok, feietök Vesztéstök alat Parancsoliok, az Rakoczit meg vertök és minten agiuit el-niertök, azert keryük az eöregh kesseket, az feieket njusznj, az mi feö Tolmacsunnkat éléssbül el ne felecsetök. Tatum Táborunkban Maius 22. Die (1660) P. S. azt is Parancsollom teneket Bíró, hogi egy hoszszú lanczott is hoszatok, az melj láncznak az hoszusaga nettven eölles legyen, az Rabokra köllettik az láncz.“ Kívürül „Az Döbröczen Város“ volt írva, de ezek a' szavak át vannak húzva, 's utánnok illyen föl írás olvastatik: „Az Kolosvárj feö Bírónak szolló Parancsolatunk.“ Olvasd eme tzímű könyvet is: Második Rákótzi György ideje. Írta idősbb G. Bethlen Imre. Nagy Enyeden 1829. 8-ad Rét.

15) Ezt az esztendő számot két oknál fogva olvasom 1504-nek; először, mivel tudjuk az elöbbeniekbűl, hogy az eldődi templomot XIV. század közepe felé Báthory Endre Püspök le törette, 's újat építtetett: másodszor, mert még XVI-dik század elején is az ötös szám a' mostani hetes szám képében használtatott. Azért Turzó 'Sigmond Püspök korára mutat, a' ki ezen Szent-Egyházat ki-jovítatta. Olvasd: Olahi Hung. Lib. I. p. 71.

Digitized by Google

16) Ezen szám, és betűk alatt 1456. esztendő, és Vitéz János Váradi Püspök lappang; mert a' Templom 'Sigmond tsászár és magyar király országlásakor égett-le: az egyik tornya pedig 1443-ban dűlt öszsze. Olvasd Zredna János leveleit Schwandtnernál Scriptor. Rer. Hung. Tom. II. A' Templom helyre állításának ezen okát állítja Pannonius János is az oda föl hozott verseiben:

Aurati pariter valete Reges,
Quos nec sacrilegus perussit ignis,
Dirae nec tetigit fragor ruinae."

Mellyeknek nagyobb föl világosításukra tartoznak azok, a' miket 'Sigmond magyar Király 1406-dik esztendei levelében, Prainál in Dissert. Hist. Crit. de S. Ladislao p. 32. föl-jegyzett „Universis autem Praelatis et Baronibus, cum regnicolis nostris, multis etiam extraneis sit cognitum, qualiter ante annos quosdam elapsos sacristia, seu Conservatorium eiusdem Ecclesiae Varadiensis, in qua venerabiles Reliquiae ipsius gloriosi Regis Ladislai, una cum thesauro — ipsius Ecclesiae recondita fuerunt — tamquam in loco tutissimo reposita servabantur, inopinati casus eventu, quadam candela ardente in eadem Sacristia per oblivionem remanente, et tandem inter vestimenta, et assericias tabulas inflammata, validus ignis excrevit, et cum praedictis universis thesauris — etiam privilegia, ac literalia monimenta — combusta et in cineres redacta fuere — ceterisque combustibilibus demolitis, etiam thecas Capitis et Reliquiarum ipsius Sanctissimi Regis in liquidum resolverit, ita tamen naturae suae vires, ignis amisit, vim propriae virtutis oblitus, ut eiusdem Reliquias nedum de combustione servaverit illaesas, imo nec aliqua tetigit fumositate, sed procul absiliens intactas reliquit." — Ide tzílozott eme versével:

Quos nec sacrilegus perussit ignis.

A' következő vers pedig:

Dirae nec tetigit fragor ruinae.

Azt a' történetet érdekli, mellyet Ivanich Pál Zredna János leveleihez irt jegyzeteiben emleget Schwandtnernál Script. Rer. Hung. Tom. II. p. 23. „Varadien-

Digitized by Google

sis Ecclesia Cathedralis habuit duas turres, harum una cecidit in Dominica Judica (7-dik Aprilisban) recte circa horam sextam, quae erat hora prandii, anno Domini 1443. tempore Joannis de Dominis Episcopi Varadiensis, qui in bello ad Varnam cum Rege Wladislao periit. Erat sub ipsa turri volta (bolt) quaedam, seu Sacristia voltata, in qua Reliquiae Sanctorum, et praesertim Caput, et utraque Manus S. Ladislai conservabantur, et ibidem a populo solebant visitari. — Praedicta die, cecidit turris praetacta, rupitque casu Sacristiam ipsam subtus se habitam, omnemque murum eius usque ad terrae superficiem subvertit. Capite ipso et ceteris Reliquiis in ipsa Sacristia existentibus, inter ipsam ruinam et acervos in magnam molem lapidum circumclusit. Fit rumor primum in Curia Episcopi, de hinc mox in Civitate clamor, et tristis concursus ad Castrum, opinantibus omnibus, quod dictum Caput, aliaeque Reliquiae per impetum tanti casus, et molem tot lapidum, in pulverem fuerint comminutae. Sed longe aliter Divina dispositione factum est. Nam — cum — inquirendo dictas Reliquias planctus et gemitus emitteretur, repertum est, Armaria et Cistas et Scrinia non confracta solum, sed quasi omnino contrita: Reliquias autem cum perquisivissent, invenerunt primum Caput S. Ladislai in eodem loco et altari, in quo relictum fuerat, eodem peplo coopertum, integrum, et ab omni ruptura conservatum: immo, quod maioris apparet miraculi; stabat supra Caput illud immediate lapis quidam tam grandis, ut humanis brachiis non potuerit circumplecti, qui praeter ruinam et molem, naturali ordine sufficiens fuisset ad ipsum Caput una cum theca ad minimas partes conterendum. Sed Divino nutu disponente, nec lapis ipse praegrandis, sed nec impetus tantae molis ipsi Capiti, aut ossibus Reliquiarum eiusdem Sancti, non solum fracturam nullam, aut ruinam, sed nec scissuram minimam intulit. Specialiter vero Ma-

Digitized by Google

nus, seu brachium utrumque ipsius S. Ladislai — integra simul cum ipsorum thecis argenteis, de sub eiusdem ruina levata sunt." — Immár két egykorú írót esmérünk, kik ezt a' történetet emlékezetben hagyták.

17) Nem ő, hanem Warkots Tamás volt az a' gonosz istentelen ember, ennek adta jutalomul Isabella, Zápolya Jánosnak özvegye a' N. Váradi tisztséget a' vagy Vár-nagyságot kevésel halála előtt, a' mi Gyula Fejérváratt September 15. 1559-ben történt. Ki, mint idegen nemzetbűl eredet (Slésiábúl származott, olvasd: Wagner Károlynak Analecta Scepusii P. IV. p. 209—219) 's a' Római közönséges Anyaszent-egyháznak meg hitt ellensége, Herostrates ként, a' N. Váradi Szent-egyházaknak letörettetésével kívánt el-hiresedni, valamint Wrantsits Antal magyar kronikonában föl-jegyzette: „Warkoch Tamásnak egy kevesé hóta előtt adá királyné aszony Wáradot tisztűl, ki Wáradon mind el-rontatta az egész Káptalan házakat, 's a' sok Szent-Egyházakat, Szent Ferentz Kalastromát, Sz. Jakabot, Sz. Mihályt, Vadkertben Mind Szentet, Szent Keresztet, az Ispitályt: az Várban Szent Jánost, Bódog Aszonyt, a' szegény Szent Istvánt, Sz. Pétert, Szent Lelket. Siccarius templorum Dei mind el-töretteti, pusztítá, semmivé tevé, Deus iudicet opus eius." — Azonban Hagymási Kristóf részt vehetett ezen istentelenségben. Annyira vetemedett pedig a' szertelen vak-buzgóság, hogy a' Reformátusoknak egyetlen egy templumok sem volt, hanem tsűrben tartották az Isteni szolgálatot, a' mint Zeiler Márton bizonyítja Beschreibung des Königreichs Ungarn nevű könyvében, melly 8-ad rétben 1660. jöttki Ulmában: „Wardein, oder Gross Wardein — hat vor diesem — viel Kirchen und Clöster gehabt, so nunmehr fast alle niedergerissen — worden seyn: wie dann in der Stadt kein ainige gemauerte Kirch mehr; sondern die Burger, so der Calvinischen Religion, haben zu ihren Predigten ein gross auffgericht Schindeltach, gleich einer grossen Scheuern."

Digitized by Google

18) „Az melly esztendőben született Váradon Bátori 'Sigmond, úgy mond Számosközi István kéziratainban, az Váradi fő Templomnak az gombja ledűlt, úgy hogy alá hanyatlott, melly még most is (1606-dik tájban) azonképpen áll. Mind két tenyere teli vala vérrel, hét holnapi partus immaturus, et sine epidermide natus" — Születése esztendejét Bethlen Farkas Hist. Lib. VI. p. 255—256, föl-jegyzette: „Anno 1572. Christophoro Báthoreo Capitaneo Varadiensi natus est ibidem in plenilunio mensis Aprilis die Martis (az ó kalendáriom szerént, mert Erdély az új kalendáriomot csak 1590-ben vette be) filius Sigismundus — Cum autem ex utero matris prodiisset, ambas manus contractas, sanguine plenas habuisse perhibetur, quod quidem parens illius diu occultatum voluit, sed tandem tamen propalatum est" és Benkő Transilvania Tom. I. p. 231. „Memoriae proditum est, Sigismundum nascentem, volam sanguine plenam ex utero Genitricis eduxisse; et insuper, ipsa nativitatis illius hora, fastigium Turris Váradiensis se acclinasse: quae portenta prodigiaque multi interpretati sunt in praesagium bellicosae, sanguinolentae mutabilisque naturae et vitae Sigismundi, ut et mutationum Transsilvaniae." — Azért Számosközi István kéz irataiban illyen homlok írás alatt: 'Sigmondnak első gyilkossága erénti: „'Sigmondnak első gyilkossága ez volt, úgy mond: Zekelsegben Udvarhely varosaban papas modon visznek vala egy halottat temetni. Ott egy ablakrol (azt hiszem valami jo kedwek volt az több tarsaival együtt) Pribek Peter, kinek fia most él Pribek Ferentz, az kereszthez, mellyet az halott előtt visznek vala az Deakok, hozza lw egy puskawal, mellyet jollehet nem talált volt, mind az altal az után panaszlottak 'Sigmondnak rea. 'Sigmond megh fogatta az Nemes embert, és ugyan ott Udvarhelyt, törvén sem lévén reá, Mindszenti Benedek Udvarhelyi Capitan leven, fejét vétette." — 'Sigmond életét olvashatni Árpádia zseb-könyv másod évi kötetében a' 216—236 lapokon.

19) Ezt a' harangot Joannes de Pruisz Váradi Püspök öntette: róla, vagy egy másikrul maradt e ez a' példa beszéd: „Nem úgy korog az orrod,

Digitized by Google

mint a' Váradi harang" meg nem mondhatom. Olvasd: „Petri Kis-Viczai Adagia Latino Hungarica Bartphae 1713. in 12. p. 37"

20) Albert mesteren értedődik a' harang öntő: a' többi név a' négy Szent Evangelistáé.

21) „Varadinum, sedes Episcopi, Ecclesia Cathedrali, sepultura Divi Ladislai Regis miraculis clari. — Arx huius conspicua est, tum statua equestri Divi Ladislai aerea, ingentis molis, tum aedium magnificentia, quas Sigismundus Turzo Episcopus, meus olim nutricius, aedificaverat." Olahus Hung. Lib. I. pag. 71.

II. §.

A' Nagy Váradi Székes Szent-Egyházban volt Sz. László koporsójárúl.

Térjünk immár ezen Szent-Egyházba, mellyet le-írtam, és tekéntsük meg, hogy mellyik részén nyugottanak ditsőséges Szent László Királyunk áldott Tetemei? De ki lészen a' le törött Templomban vezetőnk? Az élők közül valóban senki sem; tehát ismét tsak tik boldogúlt Lelkek, kik már régen el-szenderettetek ugyan, de hasznos munkáitokban folyvást közöttünk éltek. Tikteket értlek Hazánk áldott magzati, kik ha nem írtatok volna, jelenkor semmit sem dudnók; pedig Tullius tapasztalásbúl szólott, midőn de Finib. Bonor. et Malor. Lib. 5. ezeket írta: „Nec vero sum inscius, esse utilitatem in Historia, non modo voluptatem." mert Historia — „testis (est) temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis" de Orat. L. 2.

Ezt a' betses ősz régiséget is tehát tsak a' Históriában találhatjuk-föl, mellyet keresünk: „Post Canonizationem autem Sancti Regis Ladislai institutum fuit ad eius Sepulchrum, sub eius titulo Altare, et annexum Officio Sub-custodiae, et tandem procedente tempore per Ladislaum (Cunum) Regem

Digitized by Google

dotatum tertia parte proventuum villae Szőlős.“ — úgy mond Rend Szabásaiban a' N. Váradi Nemes Káptalan. Ez Oltár helyére pediglen eme soraiban igazét: „In nostra Ecclesia Cathedrali duae Missae Canonice in Cantu quotidie celebrentur, prima scilicet de Beata Virgine ad maius Altáre per Rectores eiusdem in aurora, adiunctis sibi per Episcopum Clericis idoneis ad canendum. Secunda, de die, hora diei tertia per nos cum Choro ordine infrascripto. Duae vero peculiares intermediae, scilicet: de Sancto Rege Ladislao per Custodem ad Altare eiusdem, et de Sancta Catharina ad Altare ipsius (S. Ladislai) situm super Ianuam occidentalem per eius Ministrum similiter cantando necessario peraguntur.“ — és — „Altare Sanctae Catharinae — iuxta Sepulchrum Sancti Regis Ladislai.“ — Állott pedig a' Templomnak, a' nyugoti részén, a' mint eme szovakbúl kitetszik: „Sub turri leva occidentali est Altare Spiritus Sancti.“ mert már oda föl a' Koporsóját „super Ianuam occidentalem“ helyheztette. Olvasd. Legg. Eccl. Tom. III. p. 244. Rubr. 39. és p. 250. Rubr. 3.

Hartvik emlékezetben hagyta, hogy Sz. Istvánnak fejér márványbúl faragott koporsója volt „Corpus Sanctum — sarcóphago candidi marmoris imponitur.“ úgy mond. — Minő lehetett Sz. Lászlóé a' Tatár járás előtt? nem tudhatni; mivel azt Rogér szerént Miserab. Carm. Cap. 34. a' Tatárok Szent-Egyházzal együtt föl-dúlták: „Tartari — quia Cathedralem Ecclesiam subito intrare nequierunt; igne apposito, Ecclesiam — et quid quid erat in Ecclesia, combusserunt ——Post haec Sanctorum Sepulchra totaliter everterunt, et pedibus sceleratis calcaverunt.“ De ezen szentségtelenség Sz. László Tetemeit nem érte; mert azokat Benedek N. Váradi Püspök, a'mint alább meg mutatom, időnek előtte magával el-vitte.

Későbbi időkben találkoztak még is olly gondos hazafiak, kik hiven föl-jegyzették, hogy Sz. László

Digitized by Google

Koporsója szinte márványbúl volt; név szerént „Janus Pannonius“ az oda föl idézett verseinek végén:

At Tu, qui rutilis Eques sub armis
Dextra belligeram levas securim,
Cuius splendida marmorum columnis,
Sudarunt liquidum sepulcra nectar 1)
Nostrum rite favens iter secunda.

Meg Reychersdorff György „Chorographia Transilvaniae.“ apud Schwandtner Script. Rer. Hung. Tom. I. p. 778—799. „Civitas — Varadiensis est amplissima, et nullis moenibus circumducta, in planitie existens. Hic Frater Georgius (Martinuzzi és Utisenits nevek alatt esméretes) Transilvaniae Regni Thesaurarius, istius loci Episcopus residet, et insignem tenet arcem, magnis sumtibus extructam et optime munitam, ubi Divus olim Ladislaus Rex Hungariae, felicis memoriae, suam habet Sepulturam, marmore eleganter excussam, tanto Principe dignam.“

Sz. László Tetemeinek némelly része azonban, úgy mint a' Feje, 2) meg a' két Keze különösen azon torony alatt volt sekresty ében tiszteltetett, melly Aprilis hetedikén Judica vasárnap 1443ban öszsze dült, (Ez pedig a' bal torony volt, a'mint már oda föl is említettem) valamint Iwanich Pál, Zredna János által íratott Hunyadi János leveleihez, különösen pedig a' hatodik levélhez készített jegyzékeiben bizonyítja: „Erat sub ipsa turri volta (bolt) quaedam, seu sacristia voltata, in qua Reliquiae Sanctorum, et praesertim Caput et utraque Manus S. Ladislai solebant conserveri, et ibidem etiam a populo visitari. — Cecidit et corruit turris praetacta, rupitque casu suo sacristitam ipsam subtus se habitam, omnemque murum eius, usque ad terrae superficiem subvertit, Capite ipso et ceteris Reliquiis in ipsa sacristia existentibus inter ipsam ruinam, et acervos, ac magnam molem lapidum circumclusis.“ 3)

Digitized by Google

Sz. László Jobb-keze ezen történet után juthatott a' Zágrábi Székes Szent-Egyházba, mellyről Kercselich Hist. Eccl. Zagrabien. p. 335. „In Cathedrali hac Basilica, coli memoriam Festi Dexterae S. Regis Stephani. Credidimus Dexteram illam, quae S Regis Ladislai venerationi exponitur, esse Dexteram S. Regis Stephani" úgy mond. Mert Sz. István Jobbja, a' magyar Lagenda szerént, Székes-Fejér-Váratt őríztetett: „Mikoron az koporsóról az márván követ fel-emelték volna — láták — (hogy) az Szent Tagok szép verhenyös vízben nyugoznak — és nagy szép tiszta Fátyolban és gyoltsban ki szedék az szent kentsöt, és az nagyobbik Szentegyházban vivék hol mostan (a' XVI. század kezdetén) tisztöltetik Úr Istenben." — Pelbart János Sz. Istvánrúl írott Beszédében serm. I. szinte ezt allítja: „Dextraque manus beati regis Stephani usque modo ossibus, cute nervis adherentibus manet integra, quasi elemosynam porrigere videretur, quod a Deo factum credimus, pro pietatis operibus commendandis." — Sz. Lászlórúl szóltában meg e'képen: beszél „Festum dextre Stephani Regis celebrandum instituit, quod moderna consvetudo (szól a' maga korárúl) non colit: sed tamen pia devotione in Civitate Albensi positam olim, misericordie operibus plenam omnis populus veneratur."

Janning Conrád pedig Bollandnak folytatója Acta Sanctorum Mensis Iunii Tomo V. p. 316. említi, hogy Sz. László királynak Áll-kaptzája, egy más részével együtt, Bononiában volna: Ioannes Pauli Masini in sua Bononia perlustrata, ad hunc diem (27dik Juniusra) notat, úgy mond, Reliquias S. Ladislai aliquas haberi in Ecclesia S. Stephani et Metropolitana S. Petri; in Ecclesia autem S. Iacobi Mandibulam integram; sed latentibus translationis donationisve instrumentis, difficile est divinare, utrum occa-

Digitized by Google

sione invalescentium per Hungariam haereseon, an aliquo ex prioribus seculis allatae Bononiam Reliquiae sint. Quia tamen Masinius operis sui primam editionem vulgavit anno 1650. adeoque decennio prius, quam urbs (N. Várad) a Turcis caperetur; hoc saltem scimus, ante postremam illam calamitatem, communicatas Bononiensibus, et aliis fortasse locis pluribus Sancti Corporis porticulas esse."

Bonóniában mind a' Reformátio előtt, mind pedig utánna sok magyar fi megfordúlt tanulásnak okáért; kik Sz. László Tetemeibül némelly' részeket magukkal oda vihettek. — Azon Ereklyéjirül pedig, mellyek jelenkorig nálunk magyar Hazánkban meg maradtak, 's Győrött, Esztergomban és Nagy Váradon tiszteltetnek, különös tzikkelyben alább fogok szólani, és meg mutatom, hogy Tetemeinek nagy része XVII. században Nagy Váradon az Arany Bástyának feneke alá rejtetett el.

---

1) A' XVI. századbeli ének pedig mellyrül leljebb lészen még szó, illyen értelmű „Olaj az teste, mind azt mongyátoc."

2) Olvasd az Első Rész végen, a' mit Sz. László Fejérül a' Dubnitzi Kronikonbúl közlöttem.

3) Ezen esetrül Hunyadi János hatodik levelében, mellyben IVdik Eugen Pápát a' N. Váradi választott Püspöknek meg-erősítésére említi, Schwandtner Györgynél Script. Rer. Hung. Tom. II. p. 23. szinte bizonyságot tészen: „Ego — affectione praecipua, quam ad beatissimam Virginem, et S. Ladislaum Patronum nostrum gero; quorum alterius nomini dicata, alterius vero sacrae in ipsa Ecclesia, quiescunt Reliquiae — conpatiendo etiam statui eiusdem Ecclesiae, quae dirutis iam et collapsis turribus, stallis et choro, quotidinam intrantibus minatur ruinam, volui pro eligendo idoneo ipsi Ecclesiae Pastore procedere." A' IX. levélbül pedig p. 26. az tetszik-ki, hogy Sz László Nemes Bihar Várme-

Digitized by Google

gyének Pártfogója volt; mert így ír IV-dik Eugen Pápának: „Superioribus his temporibus, in quibus plurimi in hoc Regno Hungariae domestici turbines et conflati fuere, et deducti, divino, et beatissimi Regis Sancti Ladislai, Patroni nostri, praesidio, is noster Comitatus, et haec Patria nostra, ampliorem, quam ceterae partes eiusdem Regni, pacis partem fovit et tenuit."

III. §.

A' Nagy Váradi Székes Szent-Egyházban tartatott Tűzes-vas próbárúl: és ditsőséges Szent László Királynak Koporsójára 's áldott Tetemeire le-tenni szokott Esküvésrűl.

A' nagy Váradi Székes Szent-Egyházat híresé tette a' közép századokban a Tűzes-vas Próba, vagy is az úgy nevezett Isten itélése, a' vagy itélő-széke melly a' régi német Ordel most Urtheil szótúl Ordalien név alatt esméretes. 1) Olvasd meg eránta a' Váradi Regestrumot, mellyet 1550-dik esztendőben ki-nyomtattatott példánybúl Bel Mátyás in Adparatu ad Histor. Hungariae Decad. I. Monument. V. illyen tzím alatt: Ritus Explorandae veritatis, seu Iudicium Ferri Candentis, újra kiadott. — Jóllehet nem tsak N. Váradon, hanem Nyitrán, Posonyban (Coloman. Decret. Lib. I. Cap. 22) az Ó Budai Káptalanban (Schwartner Art. Diplom. edit. secund. p. 338) és talám minden Káptalanokban tartatott; mert Illósvainak Codexe szerént, Kálmán' említett Decrétumában „In maioribus Praeposituris nec non Posonii et Nitriae" kell olvasnunk; mint Engel János Geschichte der Ungern I. Th. p. 209. mond-

Digitized by Google

ja. Azért Virág Benedek vélekedése, mintha a' tűzes-vas próbával akarta volna tisztelni Sz. László koporsóját a' nagy buzgóság (Magyar Századok I. R. a' 292-dik lapon) helytelen; mert ez az ítélés az egész keresztény világban közönséges volt: 's még a' régi pogány világban a' Religióbúl vette eredetét. Mert látván a' Birák, hogy nem minden be-vádolt bűnrűl lehetne igazán itélni; minthogy a' törvénytelen tselekedet el-követésének valósága sokszor csak a' bűnös szabad vallásátúl függene? és hogy a' vádolóknak sem lehetne mindenkor hinni. Illyen 's hasonló okokra nézve a' Birák a' szivek és vesék visgálő Istennél kivántak az igazság felül tudakozódni; azért a' Papokhoz folyamodának, hogy az Istenektűl tudnák meg, mellyik résznek volna igaza? valamint Tacitus de Moribus Germanorum írja: „Neque animadvertere, neque vincere, neque verberare quenquam, nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam, sed velut Deo imperante.“ — Így volt ez a' Görögöknél is: „Ita vero effectum est, mond Natalis Comes Mythologiae Libro IX. ut magna reverentia et sacrificiis, ac Religioni Deorum et Sacerdotibus ipsis accesserit: cum Sacerdotes — omnibus publicis consiliis interessent apud Graecos: nam tanquam Diis praesentibus, quibus nihil ignotum existimare debemus: ita praesentibus Sacerdotibus, Mantibus scilicet apud Athenienses, et Auguribus regi apud Lacedaemonios assidentibus, omnia publica proponebantur consilia. Neque ante vel publica vel privata negotia magni ponderis ulla post consultationem aggrediebantur, quam oraculum Delphicum, aut Ammonium, aut Dodonaeum, aut aliquo pacto Deorum ipsorum voluntatem consuluissent. Sic sequentibus postea temporibus fuit in more positum, deinde legibus etiam confirmatum, ut Senatus legitime non nisi in templis Deorum, aut in locis sacris posset haberi: tanquam omnium, quae agerentur

Digitized by Google

ac dicerentur, et conscientiae aequitatisque suae testes Deos ipsos facerent. Postea vero sapientissimi legum civilium latores singuli varios Deos suarum legum autores introduxerunt, cum lex omnis levis sit et inanis habita, quae Deorum immortalium consensum non haberet.“ 2) Mostanában is a' polgári törvényeknek tekéllétlenségüket, a' Keresztény Religió pótolja ki, és szomoru tapasztalás tanitja, hogy a' melly nemzetnél a' Religio aránt való igazi buzgóság meg hidegült, nála a' polgári törvényeknek számuk véghetetlen; ez pedig mindég annál nagyobb lészen, 's annál mélyebben az erköltstelenségben süppedni fog, — mennél meszebbre el-távozik a' Religiotúl. — De hogy a' föl-vett tárgyra térjek, a' Keresztény Religiónak föl-tünése után sem lehetett minden bevádolt igyen el-indulni; ez okáért a' hatalmas önkény az emberiséget le-alázó kénzások iszonyú szereit tsak hamar föl-találta: mellyeket a' Keresztény Anya Szent-Egyház okos, szelíd és jóltévő befolyása által úgy meg változtatotta, hogy azok az emberi nemzetre kevesebbé ártalmasok, és jobb következésűek lettek. A' ki ezeknek valóságárúl meg akarna győződni, olvassa-el T. T. Böhm Károly Úrnak a' Keresztény Egyházi Hatalom Befolyásárúl a' közép századokban, ditsért Értekezését. —

De nem tsak a' tűzes-vas próbárúl, hanem Szent László Koporsójára és Tetemeire le-tenni szokott esküvésrűl is nevezetes volt hajdan a' Nagy Váradi Székes Szent-egyház. 3) A' ditsőült Szentek Tetemeikre pedig negyedik század elején kezdettek a' hívek esküdni; valamint Sz. Ágostonnak 78-dik levelébűl „ad clerum, seniores, et universam plebem Ecclesiae Hipponensis“ 4) nyilván kitetszik. Négy száz negyedik esztendőfelé történt tudniillik, hogy Sz. Ágostonnak monostorában némelly Spes nevű szerzetest bűnéért Bonifacius misés pap bevádolná, ez meg a' vétkét

Digitized by Google

amarra kenné. Azért Sz. Ágoston bizonyosan meg nem tudhatván, mellyik légyen közülök a' bűnös? mind a' kettőt Nólai Sz. Felix koporsójához küldötte, hogy igyük tsoda által ítéltetnék-el. Miáttuk írta vala Sz. Ágoston ezen levelét, mellybűl tsak az ide tartozó szovait hozom föl: „Cum-ista me caussa diu cruciasset, mond Sz. Ágoston, nec invenirem, quomodo unus e duobus convinceretur, quamvis magis presbytero credidissem: cogitaveram primo sic ambos Deo relinquere, donec in uno eorum, qui mihi suspectus erat, aliquid exsisteret, unde non sine iusta et manifesta caussa de nostro habitaculo proiiceretur. Sed cum promoveri in clericatum, sive illic per me, sive alibi per litteras meas vehementissime conaretur, ego autem nullo modo adducerer ei homini, de quo tantum mali existimarem, manus ordinationis imponere, aut per commendationem meam alicui fratri meo eum subintroducere, turbulentius agere cepit, ut si ipse in clericatum non promoveretur; nec presbyter Bonifacius in suo gradu esse permitteretur. In qua eius provocatione cum viderem Bonifacium nolle quibuslibet infirmis et ad suspicionem propensis de suae vitae dubitatione scandálum fieri, paratumque esse honoris sui apud homines damnum perpeti potius, quam in ea contentione, in qua non posset ignorantibus et dubitantibus vel ad male suspicandum proclivioribus suam demonstrare conscientiam, usque ad Ecclesiae perturbationem inaniter progredi: elegi aliquid medium, ut certo placito se ambo constringerent ad locum sanctum se perrecturos, ubi terribiliora opera Dei non sanam cuiuscumque conscientiam multo facilius aperirent, et ad confessionem vel poena, vel timore compellerent. Ubique quidem Deus est, et nullo continetur vel includitur loco, qui condidit omnia, et eum a veris adoratoribus in spiritu et veritate oportet adorari, ut in occulto exaudiens, in occulto etiam iu-

Digitized by Google

stificet et coronet. Verumtamen ad ista, quae hominibus visibiliter nota sunt, quis potest eius consilium perscrutari, quare in aliis locis haec miracula fiant, in aliis non fiant? Multis enim notissima est sanctitas loci, ubi Beati Felicis Nolensis corpus conditum est, quo volui ut pergerent; quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quidquid in eorum aliquo divinitus fuerit propalatum, Nam et nos novimus Mediolani apud memoriam Sanctorum, ubi mirabiliter et terribiliter daemones confitentur, furem quemdam, qui ad eum locum venerat, ut falsum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, et quod abstulerat reddere. Numquid non et Africa Sanctorum Martyrum corporibus plena est? et tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim quod Apostolus dicit, non omnes Sancti habent dona curationum, nec omnes habent diiudicationem spirituum: ita nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit ille, qui dividit propria unicuique prout vult."

A' Váradi Regestrumnak 140-dik tzikkelye szerént II. Endre Király országlásakor, a' Kürüi apát-is erősítő (assertorium) esküvést teve-le Szent László koporsójára: „quod — Abbas (de Kuru) deberet iurare super sepulchrum S. Regis Ladislai, pro terra monasterii Kuru, nomine Tumban" 1273. esztendőn pedig Lodomér N. Váradi Püspök Szent-egyházának jobbágyait Szent László Fejére esküttette meg, a' mint alább olvasni fogjuk; mert a' Szent Tetemeknek jelesebb részei közé számíttatak: a' Fej, a' Kezek, a' Karok, a' Láb-szárak: 's olly részek, mellyekben a' ditsőült Szentek martyromságot szenvedtek. —

Emlékezetre méltó még az is, hogy Sz. Lászlónak Tetemeirül hasonló történet olvastatik az ő Legendájában, a' minőt Szent Ágoston Püspök em-

Digitized by Google

lét. Lásd az Első Részben a' 78-dik lapon levő ötödik példát.

---

1) Mellyrűl T. T. Böhm Károly Úr igen velös Értekezést közlött az 1834-dik eszt. Tudományos Gyűjteménynek I. II. és III-dik köteteiben eme homlok írás alatt: „A' Keresztyén Egyházi Hatalom Befolyásáról a' közép századokban."

2) A' Rómaiakrűl pedig olvasd Valerii Maximi Dictor. Factor. memorabil. Lib. I. Cap. I.

3) Olvasd Réwai Péter könyvét De Monarchia et Sacra Corona, Cent. IV. meg a' Váradi Regestrumot.

4) Lásd: Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi operum Tomum II. Venetiis 1729 in fol. p. 182. Epist. LXXVIII. hol ezen levele illyen homlok írás alatt olvastatik: „Quidam e monasterio Augustini Spes nomine, accusatus a Bonifacio presbytero, crimen in Bonifacium ipsum transtulit. Cum res evidentibus argumentis cognosci ab Augustino non posset, iussus est uterque adire Sepulchrum S. Felicis Nolani, ut miraculo transigeretur iudicium." — Ezt is M. és F. T. Ocskai Ocskay Antal választott Báczi Püspök Úrnak ditsért munkájából tanultam, a' mit halának okáért említem.

IV.

Sz. László Tetemei 1192-kig esztendőtűl fogva 1565-dikig folyvást a' Nagy Váradi Székes Szent-Egyházban tiszteltettek.

Ha Rogerius siralmas históriájának a' harmintz negyedik fejezetét öszsze-hasonlítás nélkűl olvassuk: „Ipsi vero Tartari — quia Cathedralem Ecclesiam (Varadiensem) subito intrare nequierunt: igne apposito, Ecclesiam, et quidquid erat in Ecclesia com-

Digitized by Google

busserunt. — Post haec Sanctorum sepulchra totaliter everterunt, et pedibus sceleratis Reliquias calcaverunt.“ Kéntelenítettünk el-hinni, hogy Sz. Lászlónak Tetemei, még Tatár járáskor 1241ben el-enyisztek; mert az szól itt, a' ki Váradon lévén, szemeivel látta a' Tatár dúlást: „licet Episcopus (Benedictus) cum quibusdam Canonicis exinde (Váradrúl) recessisset; ego tamen, cum remanentibus eram ibi.“ úgy mond. De e' sorokban fekvő nehézség azonnal el-háríttatik, mihelyt föl-hozott szovait a' huszonhetedik fejezetben említett környűlállásal egybe vetjük: „Benedictus quidem Waradiensis Episcopus pro se, de mandato Regis, magno exercitu congregato, volens in ipsius subsidium accedere; intellexit, quod Tartari civitatem Agriensem dexstruxerant: hominum de civitate, et aliorum, qui ad defensionem ipsius convenerant, aliis combustis, aliis gladio interemtis, spolia, thesaurum Episcopi et Ecclesiae, exinde asportabant. Unde sumens audaciam, pro eo, quod paucis diebus elapsis, congressum cum paucis eorum habuerat, et praevaluerat contra eos; incepit post ipsos, dimisso exercitu, festinare, ut sibi posset fragmenta colligere, ne perirent. Hoc Tartari praescientes, finxerunt se ire longius et steterunt — et — in planitie Hungaros exspectabant. Quibus advenientibus Boch comes et quidam alii, — qui cum episcopo venerant, ipsis visis, habenis equorum dimissis, congressum habuerunt durissimum cum eisdem — Tartari autem mox in illos conversi, illos sequebantur eosdem prosternendo et interficiendo, prout nequius crudelitates poterant exercere. Episcopus autem, cum paucis reversus est Waradinum; et aliquantula mora facta, collectis aliquibus militibus, transivit Danubium, et evasit.“ Mert ezekbűl szem látomást ki-tetszik, hogy Benedek Püspök az Egriek kárán tanulván, midőn haza érkezett, Szent-Egyházának Kintseit Sz. László Tetemeivel

Digitized by Google

együtt föl-szedte, 's a' veszedelem elűl magával el-vitte. Ez a' vélekedés annál igazabb, mennél bizonyosabb, hogy Benedek Püspök, a' ki még II. András Király országlásakor választatott-el, — 1251kig élt, 's így a' Tatároktúl szerentsésen meg menekedett; valamint a' N. Váradi Nemes Káptalan az annyiszor idézett Rendeléseiben írja: „Regnante vero adhuc eodem Rege Andrea, Benedictus episcopus primus, ecclesiae Varadiensi praeficitur. Post hunc rexit ecclesiam Varadiensem Vincentius episcopus, qui fuit electus anno Domini 1251." 's a' mellyeket ezen szovain kezdi: „In Christi nomine Amen. Ad honorem omnipotentis Dei, et gloriosae Virginis Mariae, et Sancti Ladislai, cuius Reliquias complectimur, Statuta Capituli Ecclesiae Varadiensis incipiunt." alább pedig így folytatja: „Processu temporum, Tartaris totum Regnum Hungariae, tempore Belae Regis quarti, filii Andreae Regis, Patris S. Elisabeth, anno scilicet Domini 1241. flebiliter devastantibus, omnibus privilegiis ipsius Ecclesiae, praeter quoddam Privilegium Henrici Anno Domini 1203. confectum, alienatis et combustis, creditur, quod dicta Ecclesia in multis bonis et iuribus suis damnificata fuerit; testatur enim idem Rex Bela, per privilegium suum confirmans ipsum privilegium Henrici regis, ita inquiens: quod cum propter devastationem, quae per Tartaros, culpis nostris exigentibus, accidit, permittente Domino, sicut creditur, privilegia Ecclesiae nostrae Varadiensis, super donationibus eidem Ecclesiae factis, in qua quidem Corpus Sanctissimi Praedecessoris nostri Regis Ladislai venerabiliter conquiescit, perdita fuisent, et combusta." Legg. Eccl. Tom. III. p. 219. — Már pedig, ha Sz. László Tetemeit Benedek Püspök magával el-nem vitte, hanem Váradon hagyta, 's a' Tatárok le-tapodták, hogy maradhatott volna meg Tatár járás után is ép álla-

Digitized by Google

patban? — Ezeknél fogva tehát gyanúsak Rogerius nak eme szovai „Sanctorum sepulchra totaliter everterunt.“ mert N. Váradon Sz. László koporsóján kivül, más Szenté akkor még nem volt 1) ha tsak a' Koporsókon más Szenteknek Ereklyéit nem érti: azért T.T. Horvát István Úr az 1821dik és az 1833dik eszt. Tudományos Gyűteménynek I. és VIIIdik köteteiben a' 70dik és 119dik lapon már régen észre vette, hogy Rogerius siralmas históriája hol hibás, hol pedig későbbi változásokat foglal magában; ennek okáért, ha az ok-levelekkel, és a' józan kritikával meg nem egyez, nem hihetünk neki.

Épségben maradt Sz. Lászlónak a' Feje is (melly, a' mint már oda föl emlitettem, a' N. Váradi Templomban különös helyen tiszteltett) mivel Lodomér N. Váradi Püspök 1273ban rá eskettette meg Szent-Egyházának Jobbágyait: „Cum quaedam iura et possessiones inter Episcopatum et Capitulum ante adventum Tartarorum communia, propter processum temporum, deficientibus antiquis Canonicis de Capitulo, propter novitatem succedentium personarum, fuissent in dubium revocata, neque aliter ad plenam, certitudinem potuissemus aliquatenus devenisse; omnes servitores jobbagyones Ecclesiae, et alios aliquam habentes recordationem et notitiam temporis retro-acti, convocavimus in unum, a quibus, communi voluntate et consensu, modo vir Religiosus et discretus Frater Ioannes Praepositus S. Stephani de Promontorio Varadiensi, adiunctis sibi quibusdam fratribus suis, praesente nihilominus Aegidio Sacerdote, Custode Ecclesiae nostrae, super Sanctissimum Caput Beatissimi Regis Ladislai, Domini nostri in terris, et Patroni in Coelis, exegit a praedictis omnibus corporaliter sacramentum.“ — Keresztúri Descriptio Episc. et Capit. M. Varad. P. I. p. 135 — Vesd egybe azokat is, mellyeket az első Rész végén a' Dubnitzi Kronikonbúl Sz. László Fejérűl ki-írtam.

Digitized by Google

Tizennegyedik Században is N. Váradon tisztelték jámbor atyáink Sz. László Tetemeit: „Terram Zuhna — venerabili Ecclesiae Beatae Virginis Varadiensi, in qua Beatissimi Ladislai Regis et Confessoris, nostri progenitoris, Sacra tumba, aliorumque plurimorum Sanctorum Reliquiae ('s nem koporsóik, mint Roger a' 34dik fejezetben írja) sunt mirifice conditae, continuis divinitus coruscantes miraculis, et languidis, ac debilibus iugiter restituentes beneficia sanitatum; in perpetuam eleemosynam (Demetrius filius Budun.) dedit, donavit et contulit." úgy mond Robert Károly az 1326dik eszt. adomány levelében Prainál Hierarch. P. II. p. 125. mellyet egészen olvashatni F. T. Nagyságos Fejér György Prépost Úrnál Cod. Diplom. Tomo VIII. volum. III. p. 68. — Nagy Lajos Király meg 1342dik esztendei levelében illyen bizonságot tészen: „Cum nos, post decessum carissimi patris nostri, favente divina clementia ad solium regiminis Hungariae, adepta nostra coronatione, fuissemus sublimati, ad visitandumque Sepulchrum Sanctissimi Regis Ladislai, a quo divinum auxilium suprema cum fiducia, quotidie postulamus; cum fidelibus Baronibus regni nostri, decenti cum honore, Varadinum accessissemus, licet etiam devotio nostra diuturna ad id nos coarctasset, ut eidem Ecclesiae Varadiensi, in qua Ipse Sanctissimus Rex Ladislaus, nutu divino corruscans miraculis, feliciter quiescit, antiqua et adprobata consvetudinariaque lege, ac consvetudine regni approbante, praetextu novae coronationis nostrae possessionariam donationem facere et eam dotare, — prompti utique fuissemus et parati." Fejér Cod. Diplom. Tom. IX. Volum. I. p. 58. — A' Dubnitzi Kronikon pedig 1352dik esztendőre a' szerentsétlenűl viselt Orosz háborúrúl szolta-

Digitized by Google

ban: „Tandem in die Parasceve (6dik Aprilisben) cum multis miseriis et erumnis inexplicabilibus, exivit Alpes, et venit ad Bereg in castrum Mwunkach, ubi Rex aliquantulum refocillatus, et inde veniens Waradiuum pro visitando limina beati Regis Ladislay, circa cuius tumbam se humiliter ad terram prostravit, Deo et beato Ladislao gratias egit, qui ipsum de faucibus mortis eripiendo, licet laboriose, tamen reduxerat cum sospitate, ibidemque mansit tribus diebus, et ecclesiae beati Ladislai munificentia plura contulit.“ —

Ez a' nagy ditsőséggel országló fejedelem olly buzgó tisztelője volt Sz. Lászlónak, hogy aranyaira is az ő szent képét veretni kezdette: „Nunc demum pro imagine S. Iohannis Baptistae, urbis Florentiae Patroni, substitui coepit effigies S. Ladislai Hungariae Regis in aureis hungaricis.“ Úgy mond Schönwiser István Notitia Hungariae Rei Numariae Budae 1801. in 4to p. 209. — „Mirum videri potest, cur imagine S. Ladislai potius, quam primi Regis divi Stephani, monetam hungaricam signare placuerit? Ludovicus I. huius rei Auctor fuit, ab illo enim mos iste manavit, retentusque fuit usque ad Rudolphum II. Si quis coniecturae locus est, verosimile arbitror, factum id esse propterea, quod regia Ludovici I. Domus S. Ladislaum cognatione propius attingeret, quam S. Stephanum; scilicet per Mariam Stephani V. Regis Hungariae filiam, Carolo III. Regi Neapolitano, Ludovici I. de quo nunc agimus, Abavo nuptam. Praeterea, iam in prima Periodo nonnulli Reges, ut Colomanus, et Stephanus II. in altera suarum monetarum facie nomen eiusdem Ladislai, etsi nondum Catalogo Sanctorum ritu solemni adscripti, exprimi curarunt. Itaque hanc simul ob causam fieri potuit, ut postea ex duobus Sanctis Regni Hungariae tutelaribus, istius potius pro numis imago deligeretur. Genealogia vero Ludovici I. — deduci potest inde a S. Ladislao Rege, per Almum Ducem, sive hunc sup-

Digitized by Google

ponamus cum recentioribus criticis filium fuisse S. Ladislai una cum fratre suo Colomano: sive dicamus eiusdem S. Ladislai aut ex fratre altero sive Geysa I. sive Lamberto progenitum nepotem. Utrumvis sit, illud certum est; ex Almo Duce natum fuisse Belam II. cognomine coecum, Regem Hungariae." a' kitűl a' többi fejedelmeink származtak. De nem tsak Lajos aranyain, hanem ezüst pénzein is Sz. László képe látszatik. Olvasd: Catalog. Numor. Hung. Instituti Nationalis Széchényiani Pest. 1807. 8vo p. 71.'s a't.

A' mi Schönwisner vélekedését illeti, hogy Nagy Lajos rokonyság tekéntetébűl verettette volna inkább Sz. László képét, mintsem Sz. Istvánét pénzeire. Jóllehet a' közmondás is tartja: hogy nem válik vízé az atyafiakban a' vér; mind az által nem annak volt itten tekéntete: haném Sz. László érdemeinek; kit az Isten így akart meg ditsőiteni.

Tizen ötödik században, szám szerént pedig 1406-dik esztendőben 'Sigmond Király e'kép emlékezik Sz. László Tetemeirűl: „Cum — quibusdam diebus, in venationum solatiis iocunde deductis, mentem nostram salubri et fructuosa affectione movente, nos personaliter Varadinum accessisesmus, gloriosissimi Regis Ladislai sepulchrum et Reliquias venerandas visitaturi, ut illic, temporibus agendis, pro modo nostrae possibilitatis expeditius ad aeternae felicitatis bravium aspirando, eiusdem Beatissimi Regis interventu, salutis antidota affectuosissimarum precum effusione posceremus: nec non, ut inter ceteras intentiones nostras, locum illum, tam gloriosi Corporis iugi praesentia radiantem, multorumque aliorum Sanctorum Reliquiis honorabilem, visitationis nostrae participem facientes, concupitum condam cordis nostri propositum, sequente monstraremus effectu, facta nempe electione nostrae sepulturae in Basilica Cathedrali

Digitized by Google

Varadiensi — 2) ob spem et devotionem nostram, quam in gloriosissima Salvatoris nostri Genitrice, eiusdem Regni nostri Protectrice et singulari Advocata, sub cuius nominis titulo ipsa Ecclesia Varadiensis existit dedicata, et in eodem beatissimo Ladislao Rege, cuius Corpus gloriosissimum et Reliquiae venerabiles in eadem Ecclesia feliciter requiescunt, et multimodis praefulgent miraculis." Keresztúri Descript. Episc. et Capit. M. Varad. P. I. p. 201—209. És Dlugoss Hist. Polon. Lib. XI. col. 326. Ulászló Lengyel és 'Sigmond magyar királyokrúl írja: „Feria secunda, in crastino dominicae Ramis Palmarum (28. Martiusban 1412-ben) ambo reges de Cassovia egressi, faciunt nocturnum in Thokay. Feria 3. transvadato fluvio Czissa (Tisza) in rure; feria 4. in Dobrinczam (Debreczen) feria 5. Wladislaus Rex Poloniae limina S. Wladislai Hungariae Regis, cuius Corpus in Varadino requiescit, honoraturus, pedibus iter conficiebat, Sigismundo Rege Hung. eum itinere equestri praecedente. Quindecim diebus reges ambo apud Varadinum morati, pascha Domini illic agunt." — Ide tartozik Ivanich Pálnak históriája is, mellyet Sz. László Fejérúl írt, hogy 1443-ban a' le-omlott Nagy-Váradi torony alatt épen találtatott meg. — Olvasd: Schwandtner Györgynek Scriptor. Rer. Hung. in fol. Tom. II. p. 23. —

De ha valaki Kovacsichnál Scriptor. Rer. Hung. minor. Tom. II. p. 11—12. „Epitaphium super excisione urbis Varadiensis" olvassa, és meg érti, hogy 1474-ben N. Váradot a' Török porrá égette; gondolhatná, hogy akkor Sz. Lászlónak a' Tetemei is meg égtek; mert az említett versekben ezek a' szovak is elójönek: „O civitas praeclara, sacri Corporis ossa fuerunt in te recondita, felix appellabaris, nunc infelicissima dici vales." Azonban a' Dubnitzi

Digitized by Google

Kronikonbúl bizonyos, hogy a' Vár, Szent-Egyházzal együtt le nem égett, hanem épen maradt. A' Kronikon szovai ezek: „Quid modo restat, nisi castrum et monasterium ecclesiae basilicae? non tamen integrum, quia metu ignitarum telarum tectura est privatum. Et sic tandem incinerata civitate — iidem Turci — versus propria redierunt.“ — Tehát e' veszedelemkor sem enyésztek-el; azért II. Ulászló Király 1495-dik esztendei levelében, tsak ugyan Keresztúrinál P. I. p. 254—255. színte meg említi: „Pro spe et devotione nostra singulari, quam erga beatissimam Virginem Mariam, Reginam Coeli, in cuius glorioso nomine Ecclesia illa Cathedralis fundata est: atque etiam Beatum Regem Ladislaum Patronum huius Regni, cuius Reliquiae in ipsa Ecclesia miraculis clarent, gerimus et habemus“ — és Bonfin Antal Decad. I. Lib. 1. „Varadinum, eiusque Basilica, ubi Divi Ladislai Regis Corpus requiescit, spectatur etiam ex aere equestris illius statua, statuaeque nonnullae.“

Tizenhatodik század közepe tájan is még épen állott Sz. László koporsója, 3) mert Bornemisza Péter Ágostai vallású Prédikátor által egybe szedett magyar énekekben „Enekec harom rendbe külömb külömb felec. Detrekeo Varaba M. D. LXXXII. 4-ed R. a', 187-dik lapon nyilván említtetik:

„Az Christus mondgya, iertec en hozzam,
Mit futunc Romaban, Bodog Aszonyhoz Coloniaba,
Onnat a' nagy Ágba boltsos helyekre,
A' Szent Jakobhoz a' Compostellába:
A' kinec nintsen annyi költsége,
Mennyen csak Batara a' vagy Kassára,
A' vagy Váraddá, a' vagy csak Darnóra.“

Digitized by Google

És a' 195-dik lapon:

„Oly igen feltem, az Töröc Csaszar
Meg ne iargalná Szent László lovát, 4)
Fogva ne vinné sok — papiát,
Az kic kerengic szíp koporsoiat.
Szent Laszló feiét ti imadgyátoc,
Szepen ezüstbe be-foglaltatoc, 5)
Olaj az teste, mind azt mongyátoc
Tállyán ez kele új eztendöben,
Ezer öt százban, negyven kilentzben,
Hogy fel ébrüllyen minden Istenben,
Senki ne éllyen már tévelygésben.“ 6)

Székely István, Göntzön Szent Jakab havának huszadik napján 1558-ban írott, 's 1559-ben Krakóban ki-adott magyar Kronikájában a' 170-dik lapon szinte erénti: „Laszló kiral' a' Kőrös mellett Varadot fundála es a' monostort, a' ki most is ot vagion, rakatá; kinec az ő teste mind e' napiglan ot vagion, a' papoknac nag' keresködesekre, es istennec boszusagara.“

---

1) Arnpekh in Choron. Bajoar. Lib. IV. Cap. 7. Pez Bernardnál Thesaur. anecdot. noviss. Tom. III. Part. III. p. 239. írja, hogy 'Sigmond Tsászár és Magyar Király Sz. 'Sigmond Tetemeit 1424ben N. Váradra vitette „Corpus vero S. Sigismundi regis et martyris — anno Christi 1424. Sigismundus Rom. rex et Hung. — ob Hussitarum metum in Hungariam, in civitatem Baradiensem deferri fecit, ubi ipse Imperator postea sepultus est.“

2) Oláh Miklos 1536. esztendön Bruxellában írott „Hungaria et Atilla“ nevü könyvében Lib. I. Cap. 16. p. 71. „Varadinum sedes Episcopi, Ecclesia Cathedrali, sepultura Divi Ledislai Regis miraculis clari, et Sigismundi Imperatoris inclyta; in qua die, no-

Digitized by Google

ctuque, ex eiusdem Caesaris fundatione, Psalmi Davidici, ad eius tumbam, mutatis per vices personis, concinuntur."

3) Keresztúri sokszor meg nevezett munkájának I. Részében a' 17-dik lapon „Epitaphium, úgy mond, quod olim in tumba D. Ladislai R. his verbis expressum fuisse refertur:

„Ossa Ladislai, quod struxerat ipse labore,
Exequiis, templum Varadiense tegit."

L. Uncius, saec. XVI. principio florens, qui tumbam S. Ladislai sua in integritate vidit, apud Bod in opere Hung. Timbaules nuncupato et anno (Enyedini) 1764. expresso." — De ezek a' versek Sz. László Koporsóján nem állottak; mert azokat Uncius Leonhard gyakorlás és emlékezet okáért írdogálta 's illy tzímű könyvébűl „Poëmatum de Rebus Hungaricis Libri VII. Cracoviae 1579. in 12. írta ki; Bod Péter Hungarus Tymbaules, seu grata ac benedicta Hungarorum — ex Epitaphiis renovata memoria nevű munkájában a' 3-dik lapon újra kiadta. — Unciusrűl pedig, a' ki Erdélyi fi volt, 's Olasz Országban tanult, a' hol is Bátori István és Bátori Kristóf kívánságukra verseit készítette; olvasd Haner Györgynek Scriptores Rer. Hung. Vien. 1774. p. 209—212. Iosephi Benkő Transilvania Tom. II. p. 334. és Alexii Horányi Memoria Hungaror. Part. III. p. 474—475.

4) Érti Sz. Lászlónak sárga rézbúl öntött lovát.

5) A' mi újra XV-dik század elején az égés után történt. Vesd egybe a' 19-dik lapon levó 16-dik jegyzéket.

6) E'féle énekekkel rakva vagyon ez a' könyv, mellyeket szerzőik sem hagynák helyben, ha még élnének. Két ének azonban meg nevezésre méltó, egyik 1548. esztendőn irattatott, 's ki tetszik belüle, hogy Vardai Pál Esztergami Érsek akkor Zsinatot tartott, mellyrűl sem Péterffy, sem Batthyányi esmért munkáikban nem emlékeznek. Másik meg ama keserves szabású ének: „Cur mundus militat sub vana gloria" illyen homlok-írásal „Rithmus Jani Pannonii de inconstantia rerum humanarum." — Ezt az utolsót azért neveztem meg, mivel ez a' Rithmus Janus Pannonius mukai között nem találtatik; pedig szo-

Digitized by Google

morú állapotjára nézve; hozzá járulván a' Hagyományok is, hihető, hogy ő szerzette.

V. §.

Zápolya 'Sigmond János Szent László Koporsóját Junius 22-kén 1565-ben föl-töreti, és áldott Tetemeit szerte hányatja.

A' rontás kezdete ez volt: miután nem csak Novicampianus Albert, Zápolya 'Sigmond Jánosnak nevelője és tanítója 1558-ban 1) hanem következett esztendőn September 15-kén Isabella annya is meghaltak volna; a' fejedelem vallása dolgában igen álhatatlankodott, a' minek Blandrata György volt az oka, ki Genevából 1563-ban mint Orvos Erdélybe érkezvén, Alesius Dienest adta neki lelki tanítóul, kinek javalására el-hagyván a' Romai katholika Hitet, az Ágostai Vallást vette föl. Ez után meg 1564-ben David Ferentzet fogadván udvarába, a' Helvetziai Vallást követők részére állott, 's ennek tanátsára Szent László Koporsóját föl-törette, Tetemeit pedig széllel szóratta, a' mint ezen ok-levélbül meg érthetni, melly íróhártyán az Esztergami Székes Fő-Szent-Egyházban őríztetik:

„Anno Domini 1565. 22-a Junii Sepulchrum Sancti Regis Ladislai Varadini, permittente ac iubente Sigismundo Joanne, Joannis Regis filio, effractum est. Ossaque eius ibi inventa, post multa ludibria, disiecta sunt. Quo tempore, casu quodam in Templum veniens V. Benedictus Zegedi Canonicus S. Stephani de Promontorio Varadiensi, hanc partem Reliquiarum eiusdem Divi Regis occulte abstulit, 2) eamque Magnifico D. Comiti Andreae de Bathor donavit, idemque D. Comes Anno 1566. die 2-a Junii

Digitized by Google

Ecclesiae Strigoniensi dedit conservandam ad honorem et gloriam Nominis Divini, cuius praeclarum organum, dum viveret, S. Ladislaus exstitit. Domine Jesu Christe vindica iniuriam Sancto Tuo illatam. 3)

A' jámborabb hajdankor e'féle koposó föltörést főben járo dolognak, hívtelenségnek, 's Fölség meg bántásának tekéntette: „Quia Iohannes, Custos Ecclesiae Albensis, propter nequitiosam quondam Serenissimi Principis, Domini Caroli Regis, piae memoriae partris nostri charissimi, naturalis Domini et Benefactoris sui in Ecclesia Albensi, loco scilicet sui cathedrali, honorifice sepulti funeris exhumationem, eiusque corporis exfossi denudationem, atque coronae ipsius aureae mirifici operis, tempore suae depositionis in ipsius caput locatae; manifestam subtractionem, iuxta sui criminis qualitatem, per sententiam Archiepiscoporum et ceterorum quam plurimorum Praelatorum et Baronum regni, manifestam notam infidelitatis incurrendo, ad vescendum pane doloris et aqua angustiea perpetuo carceri est deputatus; úgy mond Lajos Király 1349dik eszt. levelében Cod. Diplom. Tom. IX. Vol. I. p. 644—645. et ex ipsa infidelitatis nota, qua probabiliter ex condemnatione sententiaria praefatorum Archiepiscoporum et aliorum Praelatorum et Baronum regni nostri, ut praemittitur, est respersus, universae possessiones, et possessionariae portiones eiusdem, cuiusvis nominis vocabulo vocitatae, et in quibuslibet Comitatibus et partibus regni nostri existentes, ex approbatissima regni nostri consvetudine, ad nostras manus regias devolutae censentur."

De hogy, a' régi közmondás szerént, még a' holtak is boszút álhatnak Isteni erővel; Teledy Miklós Prédikátzióinak III. Részében, melly magában foglalja a' Szentek idnepére való Evangeliomokat, az 1580dik eszt. kiadásban, a' 356dik lapon emlékezetnek okáért híven föl-jegyzette: „Sok tsodák lettenek, úgy

Digitized by Google

mond, Sz. László koporsójánál, és tsak nem régen mi időnkben is emlekezünk róla, hogy némelly betegek meg gyógyulának koporsójánál. Kit meg írégyelvén a' pokolbéli ördög, és bánván, hogy a' mi Istenünk az hiveknek épületekre, e' Sz. Király Tetemeit nem szünnéjék szántalan jelekkel ékeséteni; fel-indítá ellene egynehány álnok szolgáit, kikkel koporsóját tőbül kirontatá, és tsontyait sok káromlással tsúfolással té 's tova hányatá. De az naptól fogva, hogy azt mivelék, nem sokáig éle (a' még éle-is kedig, ingyen nem éle, hanem vajuvék) az, a' ki fő oka lőn a' Szent Koporsó törésének. És űgy hala meg, hogy bene szakadna magva az ő nemzetségének. 4) Melly nemzetségben találtattanak ugyan, kik Egyházakat raktanak a' Szenteknek tisztességekre, de ennél ez utolsónál több soha senki nem volt olly Istentelen, ki illyen boszszúsággal illette volna valamelly Szentnek, a' vagy tsak közönséges keresztyénnek is koporsóját."

'Sigmond János azonban a' Helvetziai Vallásúak gyülekezetükben sem maradt meg; mert Blandráta György és Stancarus Ferentz, mind ketten olasz orvosok, végtére rá vevék David Ferentzet, hogy 1566. Segesváratt az ország gyülésben Kristus Istensége ellen nyilván tanítana; így tehát a' testében 's lelkében meg romlott király 5) a' nemeséggel együtt tsak hamar Szent Háromság tagadóvá lett, 's Tordán 1566ban ezt a' törvényt hozatta:

„Miért hogy az Úr Isten jóvoltából az Evangeliumnak világosítását az eö Felsége Birodalmába mindenütt felgerjesztette, és kiványa, hogy az hamis tudomány és tévelygések az Anyaszentegyházbúl kiírtassanak. Egyenlő akarattal végezztetett, hogy a' féle renden való egy házi személyek, kik az Pápai tudományhoz, és emberi szerzésekhez ragaszkodtanak, és abbul kitérni nem akarnak: az eő Felsége birodalmábul mindenünnen ki-igazítassanak. Az Vá-

Digitized by Google

radi Káptalannak eő Felsége ez jövendő Virág Vasárnapját hadta, kik ha meg térnek, házokban, szőlőjekben, marhájokban (Jószágoktul megválván, kiket eő Felsége magának akar tartani) békességben maradhatnak. Ha pedig az Isten Igéjét nem akarják venni, személyekben marhájokkal egyetemben, valahová akarják, szabadon el-botsátassanak." Még azon esztendőn törültetett el a' N. Váradi Káptalan is a' Szebeni gyűlésen. Lásd Keresztúri Descript. Episc. et Capit. M. Varad. P. II. p. 219—221. hol ezt mondja „Uterque articulus ab A. R. et Cl. Viro Iosepho Eder mihi transmissus est. —

Lampe szerént Hist. Eccl. Hung. Lib. 2. p. 280. 'Sigmond János életét e'kép végezte: „Cum ad arcem Gergeniam (Görgény) animi relaxandi gratia, Francisco Davide stipatus iret, ingentibus minis Augustanae Confessionis et Reformatorum Ecclesiarum Confessoribus extrema quaeque minaretur, carpento a via deflectente, in trivium latus ac insigniter laesus, concurrentibus aliis, ut solet morbis, die 2. Martii A. 1571. exspiravit, eo plane tempore, quo Davidis cum Blandrata, aliisque Arianorum dogmatum asseclis, aureum seculum sibi promittebant." David Ferentzen sem múlt el a' bűntetés; mert nem sokára azután 1577ben az ország gyűlésén tzikkelybe írták és kiadták, hogy ő sehol az országban ne visitáljon, se zsinatot ne tartson, hanem csak Kolosváratt és Tordán; végtére pedig örök fogságra Dévai várba küldetett, a' hol 1579ben halt meg. Czvittinger David Specim. Hung. Litteratae. p. 117 és 118. „Quamvis autem quovis Vertumno aut Prometheo volubilior esset, úgy mond, unamini tamen Congregatorum sententia convictus, ad aeternos carceres condemnabatur, et — iussu Principis (Báthori 'Sigmondéra) Devam — deductus, ibidem in ergasterium coniiciebatur, ubi irrequietae conscientiae oestro excitatus, fractis iam, partim senio,

Digitized by Google

partim sollicitudine viribus, et horribili modo exagitatus, per triduum integrum, sine ulla respiratione, horrendum ululans, communi sensu et ratione privatus —— anxiam vitam exitu finiit miserabili, A. C. 1579. die 6. Iunii."

---

1) Olvasd felüle Starovolscy Simonnak „Elogia centum illustrium Poloniae Scriptorum" hol többi között ezeket írja: in quem Benedictus Herbestus his versiculis lusit:

Qui legitis nitidos puro de gramine flores,
Carpite de Campo lilia sacra novo.

Cracoviae humatus iacet in aede SS. Trinitatis cum hac Epigraphe:

„Alberto Novicampiano, doctrina et integritate conspicuo, Professori publico, ac Praeceptori Illustrissimi Ioannis Sigismundi Regis Hungariae designati. Familiares moesti posuerunt. Mortuus A. 1558. aetatis vero suae 50."

Fuit etiam alter Albertus Novicampianus Medicinae Doctor.

2) Nagy Tisztelettű Kemp Mihály Úr az Esztergami Érseki könyvtár őrzője 's a' t. Junius 17-kén 1836-ban hozzám írt levelében e' Szent Tetemről e'kép tudósított: „Promisso meo conformiter, describo isthic Reliquias e corpore S. Ladislai R. H. in Thesauro Metrop. Capituli Strigoniensis asservatas — Reliquiarium, in quo eae asservantur, est in forma ostensorii, oblongum, e lamina inargentata, sola eius parte intima, quae Reliquias ambit, argentea. — Reliquiae vero ipsae constant ex Osse maiusculo, et, ut mihi a Sacristiano Custode fuit dictum, partem pedis superiorem, nefors coxendicem efficiente. — Authentiam vero earum docet Scheda vetusta (ita vocatur in sculptura laminae incisa) pergamena vero illa, sive pellis est, et praefert Scripturam coaevam, quae mihi ipsius Nicolai Olahi, Archi-Episcopi Strigon. videbatur. Itt közli az idézett Ok-levelet illyen be rekesztésel: „Ita refert (haec iam ad incisionem laminae A-o 1804. factam pertinent) Scheda vetusta, intus clausa."

Digitized by Google

3) Olvasd: Georgii Pray etc. Epist. Exeget. Pest 1784. in 8. p. 117. és Stephani Katona Hist. Crit. Tom. 24. p. 96.

4) Zápolya 'Sigmond János Kaplon magyar ágbúl származott.

5) Eder Jósef Scheseusnak Ruinae Pannonicae tzímű könyvében a' 3dik lapon: „Sane vel laudando Joanne Sigismundo Zapolya verendum Auctori (Scheseo) fuit, ne vulgi convicia adversum se concitet, úgy mond. Quam enim hic Princeps memoriam sui apud plebem reliquerit, ex eo aestimari potest, quod in Comitiis, anno 1571. festo Elisabethae Claudiopoli habitis, legem condere visum fuerit, qua ii, qui defunctum Principem iniuriosis verbis lacessiverint, poena ducentorum florenorum mulctari iubentur." Életét olvasd: Forgách Ferentznél, Rer. Hung. Commentar. Lib. 21. p. 621. Isthvánffy Miklósnál Hist. Lib. 24. ad an. 1571. Nadányi Jánosnál edit. 1663. ki a' 265dik lapon ezt írja felüle: „Vir acerrimi ingenii, cum quibus educatus fuit sordido vilissimorum, vilissimarumque commercio in omnia scelera proclivis, religionis non aestimator, naturae fines exivit." Engel Jánosnál Geschichte der Ungern IV. Th. S. 206. Bethlen Farkas Tom. II. p. 229 — 230. Brutus és Gálfi után igen ditséri 's magasztalja.

VI. §.

Mikép jutott Sz. László Feje Győrré? a' hol mostanáig a' Székes Szent-Egyházban tiszteltetik.

Hogy annak a' derék hazafinak örök emlékezetre méltó betsületes nevét könyvembe írhassam, a' ki ditsőséges Sz. László Fejét koporsójának 1565-ben történt föl-verésekor az el-enyészéstűl meg-mentette: meg kerestem F. T. Tóth Jó'sef Győri Kanonok Urat; a' ki levelemre Junius 24-kén 1835-ben magyar szíveséggel emigyen válaszolt: „De authenticatione ha-

Digitized by Google

rum Reliquiarum nullum exstat documentum (illyen Ok-levelekben megneveztetnek a' szent Ereklyéknek Megmentőik is) prae manibus V. Capituli, probabilius illud in Archivo Episcopi depositum erat, quod anno 1809. occasione invasionis Gallicae maxima ex parte combustum est. Interim de authentia earum nullum potest esse dubium; nam in Visitationibus Canonicis Ecclesiae Cathedralis, Cranii S. Regis Ladislai continua mentio fit; probat eam communis quoque opinio et peculiaris veneratio Iaurinensium, qua erga has Reliquias feruntur; qui inde ab anno 1763. die 28. Iunii, quo gravis terraemotus toti Civitati ruinam minabatur, Festo S. huius Regis votivum festum cum Processione per urbem, sub qua venerandae hae Reliquiae circumferuntur, celebrant. Reliquiae hae constant ex posteriori parte Capitis, quod capucia Presbyterorum, dum illa apponunt, occupare solent, eiusdem circiter magnitudinis, ex puris ossibus absque cute. Reliquias has Capitulum Varadinense in litteris de 19. Iulii 1725. reclamavit, sed Capitulum huias non restituit." Trélomat el-nem érhetvén T. T. Czech János Úrat is Sz. Kir. Győr Városának érdemes Polgármesterét 's a' Magyar Tudós Társaságnak rendes Tagát színte ez aránt megkértem; ki a' Győri Nemes Káptalannak Jegyző könyveibűl ezeket közlötte: „1750. die 2. Aprilis appulit Iaurinum Paulus Kovács Custos et Canonicus Varadiensis, qui litteras Episcopi Varadiensis Forgács adferendo, oraliter etiam, sicut Praesul litteratorie, obtestatus est Capitulum et Episcopum Iaurinensem, ut Cranium S. Ladislai Ecclesiae Varadiensi cederetur et restitueretur: cui negative responsum est, talibus circiter formalibus: „Si, sicut Angelorum ministerio Corpus Sacrum Varadinum delatum esse Hungaria, et Orbis novit: ita, virtute Divina Cranium transferetur Varadinum; tunc Capitulum quidem obstare haud posse, alias vero

Digitized by Google

ad hoc petitum nunquam accessurum.“ — Meg — „1763. die 28. Iunii, secundo quadrante ad sextam matutinam, ingens terraemotus, qui Budam, Pestinum, Sopronium, aliasque urbes summo implevit metu, praeprimis vero Comaromii saeviit — 1) Iaurinum clementissime custodire dignatus est Deus ter optimus; nam ut ut vix fuerit homo, qui fuga salutem non quaereret — — tamen dein, instituta damnorum investigatione, praeter domorum fere omnium fissuras, — nonnisi trium personarum caedes, aut laesiones graves sunt adinventae. — Post tanta pericula, exorandae clementiae Divinae intenti erant omnium animi. Episcopus singulares instituendas ordinavit devotiones; exorataque intercessio S. Ladislai Regis, cuius Cranium hic asservatur. In hunc finem indictae Processiones, peculiaresque cum ieiunio devotiones, et Cranium ex Cathedrali Ecclesia per moenia (quia in ipsis plateis procedere periculosum videbatur) circumductum summa cum reverentia et animorum compunctione; et hac occasione introducta anniversaria Processio ipso Festo S. Ladislai cum eiusdem Cranio deduci solita. Nec fructu destitutae sunt hae devotiones; nam potentissima Divi Regis Ladislai apud Numen iratum intercessione, ira Dei placata conquievit, terraque immota resedit.“ 2) — Szent László Feje Megtartójának a' neve mind az által ezen Jegyzőkönyvekben sem említtetik: de az bizonyos, hogy Náprágy Demeter, a' ki Egri és Aradi Prépostbul 1595-ben lett Erdélyi Püspök, 3) midőn Bátori Sigmond mátkáját Mária Krisztinát II. Rudolf attya testvérének Károly Fő-Hertzegnek leányát Grétzbűl Erdélybe késírtette volna (kivel Bátori Augustus elején Gyula, most Károly Fejérvárott kelt egybe) a' Protestansok kezébűl váltotta ki „Huic Iaurinenses debent S. Ladislai Calvariam, argenteo busto iam inclusam, quam is ab acatholicis Transsilvanis redemit,

Digitized by Google

a quibus Varadini Sepulchrum S. Ladislai effractum fuerat Anno 1565." — Katona Hist. Arch. Episc. Colocen. P. II. p. 73. 4) 's midőn 1601-ben Erdélybűl a' nyughatatlanságok miatt haza jött volna, magával el-hozta; lévén az után Posonyi Nagy Prépost, 1607-ben Bészprémi: 's 1608-ban Győri Püspök; mellyet mint Kalotsai Érsek élete fottyaig, az az 1619. Martius 25-kéig megtartván, Szent László Fejét, többi kintseivel együtt a' Győri Székes Szent-Egyháznak ajándékozta. Valamint Janning Conradnak Jegyzeteibűl. Acta Sanctorum Iunii Tom. VI. Antverpiae 1715. in fol. p. 261. — 263. ki-tetszik, hol így ír: „Profectus ego C. J. anno 1700. iterum Viennam Austriae, indeque excurrens in Hungariam, inveni Iavarini ecclesia cathedrali sacrum Caput S. Ladislai regis decore ornatum, cupidusque de modo ac tempore translationis eius Waradino, ubi Sanctus — sepultus — fuerat, ad dictam ecclesiam, certiora discere, rogavi Iavarini quidem R. P. Martinum Czeles collegii illic nostri tunc Rectorem, mihi antea Romae familiariter notum; Viennae autem R. P. Gabrielem Hevenesi, itidem illic Rectorem Domus Probationis, utrumque nationis Hungaricae et humanissimum, ut pro gloria sancti Regis sui, inquirerent in dicti eius Capitis translationem. Uterque promisit operam suam, uterque praestitit; mihique Antverpiam reverso, singuli seorsim miserunt historiam de conservato Waradini Capite sub ruinis collapsae turris integro et illaeso; cui alter etiam addebat historiam de Translatione eiusdem Capitis Iavarinum. Rector Novitiatus Viennensis sua acceperat a Patre Superiore Varadinensi, Rector Iavarinensis sua cum instrumento translationis (kár hogy ezt nem közlötte Janning) ab illustrissimo ac reverendissimo Domino episcopo Agriensi Stephano Telekesi, qui dudum Iavarini in dignitate ecclesiastica fulgens, Caput etiam S. Regis

Digitized by Google

ad incursum Turcarum ac Tartarorum anno 1683, in tutiora loca deportavit, ut ipse infra narrabit. Accipe primo historiam servati Capitis Waradini, olim descriptam a Ioanne de Zordna protonotario cancellariae regis Hungariae in Commentario suo super epistolas Ioannis de Hunniad gubernatoris et parentis Matthiae Regis Hungariae.“ — Már oda föl meg-jegyeztem, hogy ezt a' történetet nem Zredna János, hanem Ivanich Pál írta meg Zredna leveleihez készített észrevételeiben. Olvasd „Schwandtner Georgii Scriptor. Rer. Hung. in fol. Tom. II. p. 23.“ mellyrűl föllebb is emlékezvén, nem látom szükségesnek, hogy e' helyen ismét elő hozzam; olvashatni Prainál is „Dissert. de S. Ladislao Rege.“ p. 35—39. — ő sem vette ezt az eltévedést észre; sőt Schwandtner könyvére sem utasítja az olvasót. —

De translatione porro eiusdem sacri Capitis Varadino, paucis addit Hevenesius, folytatja tovább Janning: „quod dum Transsilvania fuit avulsa ab Hungaria, translatum sit Albam Regalem (Juliam, a' mi nem az első elváláskor, hanem Martinuzzi Györgynek halála után 1556-dikban történhetett meg) ubi cum ob Turcarum infestationes tuto satis loco non esset, anno 1600. Iavarinum deportatum, et venerabilis Capituli eiusdem loci concreditum est fidei; atque etiamnum ibi asservatur ac pie colitur.“ Distinctiora scribit episcopus Agriensis praedictus, hoc tenore, úgymond: „Demetrius Napragy, qui anno 1600 erat episcopus Transilvaniensis, praevidens futura disturbia Transsilvanica, et ob invalescentem haeresim, eversionem famosi templi B. Mariae Virginis, Varadini a S. Ladislao exstructi (az utolsó Templom XIV-században rakattatott, a' mint oda föl e

riae reliquiis, venerandum Caput S. Ladislai, iam ante ad se receptum, idem episcopus Demetrius e Transsilvania excedens, secum asportavit, ac tandem circa annum 1608. episcopus Iavarinensis factus, et anno 1610. archiepiscopus Colocensis; ante suam mortem totum suum clenodium et argenteriam templo B. Mariae Virginis in coelos assumptae — consignavit adhuc in vivis, qui etiam Iavarini mortuus, in eadem ecclesia sepultus iacet." Tum addit idem episcopus Agriensis, cui ut ego, Iavarini existens, de rebus praedictis scripseram, quae sibi circa S. Ladislaum eiusque sacrum Caput acciderunt, hunc in modum: „Certe et ipse plura expertus sum cum ob immanis hostis Christianitatis multitudinem anno 1683. in ipso festo S. Ladislai cum archivo et clenodio templi, Iavarino excedere coactus, per unum et medium annum cum omnibus templi et capituli rebus exulassem: expertus sum (igy) primo Sopronium, inde Neostadium, inde in Pernstein (arx est Comitum Bottyanii) inde Lencam (olvasd Leucam) Ginsium, ac tandem Iavarinum, ne minimum quidem damnum passus, feliciter redii. Fugiebam aliquoties, dum Tartari et Turcae, ubique in via pagos et oppida exurentes, hinc inde cursitantes, mihi nunquam obviarunt; saepius lacrymando me cum omnibus S. Ladislao commendando, ne ei in suo Capite sancto et reliquiis, quas mecum habui, pagani illuderent, iam gloriose regnanti, qui in vivis saepissime talium praedecessores fugaverat ac caeciderat: et exauditus sum in omnibus periculis; et quod evasissem feliciter, post Beatissimam Virginem Mariam, S. Ladislao attribuere possum. Expertus sum etiam postea frequens ipsius auxilium tam in infirmitate mea, quam in aliis necessitatibus, et etiam moderno tempore in dies experior."

Digitized by Google

„Vidi ego Iavarini saepe dictum sancti Regis Caput in cathedrali ecclesia religiose et decore servari, inclusum in busto argenteo non recentis operis (már 1549-dik esztendőben éneklé a' Tállyai Prédikátor „Szent László Fejét — szépen ezüstbe befoglaltátoc. Lásd a' 19. és 43. lapot meg az VIII-dik tzikkelyt.) in cuius vertice aperitur ostiolum rotundum, per quod sacra Calvaria conspicitur, atque etiam permittitur illi a venerabundis osculum dari.“ Ezek is Janning szovai.

1) Van erre a' szomorú esetre emlékeztető levelem, mellyet Katskovics Bálint Jesuita Budán Ethicának volt Professora, Molnár Jánosnak akkoriban a' Kassai Collegium Rectorának írt, és szórul szóra illyen:

Rev. in X-o Pater Rector.

Nova, quae nobis Coelum immisit; terra communicavit, his praepropere cum R. P. Rectore communicare decrevi, forsan non ingratus hac parte Novalium Scriptor futurus. Die 28. huius (id est, Iunii) magnum Buda sensit terrae motum. Nocte, diem dictum praecedente animadverti ego binas succussiones non adeo notabiles. Primam circa mediam decimam; alteram postea, quam ab infirmo redivissem (mert Budán a' Jesuiták voltak Plébánusok.) prope duodecimam; has pauci, uti postea indagine comperi, observarunt; a se tamen certo observatas, etiam me tacente ultro narraverunt quidam. Senserunt autem omnes; nisi forsan, qui profundo somno sopiti erant, eas, quae mane contigerunt. Prima erat paucis minutis post quadrantem ad sextam matutinam: haec nullum, quod adverteretur, damnum intulit; supervenit altera, paucis minutis, post mediam sextam, huius effectus, ex sequentibus patent. Nostri Collegii duo fornices, videlicet: Danubium, et Carcerem militarem (a' hol mostanában a' Gymnasium vagyon) respicientium ambituum, pene per totam longitudinem fissi sunt: hiatus tamen obtusam cultri crassitiem non multum superare videntur. Tria cubicula Magistrorum, vicina communi cubiculo, paulo ampliores hiatus in parietibus

Digitized by Google

acceperunt. In inferiori ambitu, modicum quid vitiatum advertitur. Templum autem vehementiorem sensit impetum: contremuit adeo, ut praeter R. P. Rectorem, quatvor alii ab aris diffugerint. Apparent in fornice multae rupturae, et extorsiones aliquantae lapidum in iis arcubus, qui fornices a Columnis ad parietes productos sustentant. Arae magnae spatium, quantum libero oculo explorare licet, immune stat ubique. Decidit etiam librarum aliquot frustum lapidis ex uno arcu, quod procul dubio mactaturum erat quempiam Pietistam, nisi Deo ita disponente, praeter omnem et quotidianam consvetudinem, alio loco flexisset. Denique adeo nostrum Templum ac Turrim potissimum, quae tamen nil detrimenti passa est, agitari visum fuisse affirmabant homines, ut nihil putaverint futurum, quam ut tota in cumulum, sed oblique, procumberet. Haec non exagerando: addere enim possum, me prae agitatione per ambitum, in quo, sub secunda hac succussione eram, incedere non potuisse. Alter effectus patet apud Patres Franciscanos, ex quorum Turri Crucem impetus decussit totaliter. In Turri Carmelitarum (ezen Templombúl lett a' mái theátrum) tantillum incurvata Crux apparet. Domus reliquae secularium hinc inde rimulas acceperunt. Haec in Praesidio; plus mali erat in Aquatica. Nostra Residentia (a' mostani vizi városi plébánia, vagy megyés ház) rimas insignes accepit. Turres novae adeo succussae sunt, ut affirmantibus pluribus, inter quos Magistrum Heizler spectatorem ex Collegii fenestra adfero, illarum vertices collisi viderentur. Testatur impetum Turris unius Crux, infra nodum dimidio fracta, et a perpendiculo circiter quinque gradibus inclinata propendens. Patrum Franciscanorum Aquaticorum Templum (most ez az Apátzáké) ampliores rimulas, ac nostrum in Collegio, accepisse dicitur, quin et Turris eorum a Templo tantisper seiuncta. Nec Pestinum immune erat. Quid ibi detrimenti acciderit; ipse oculatus spectator esse volebam; sed nequibam hactenus. Haec a fidedignis, quantum iudico, accepi. Plurimum passum esse novum Collegium Patrum Piaristarum, et quidem ita, ut non manserit cubiculum in tractu recens aedificato, quod

Digitized by Google

a ruinis non hiaret. Et quidem in quibusdam locis rimas remansisse ultra crassitiem pollicis. Domus Invalidorum etiam insignes rimas ostendere dicitur, uti et nova Turris civica in foro tantisper a perpendiculo inclinata, cuius vertex pariter propendet, ut dixi de Turri Residentiae. Quid particulare Vacii et Strigonii acciderit: nil certi accepimus hactenus. Fertur communiter, tantum circiter concussas esse dictas civitates, quantum nostram. Sed de Comaromio lamentabile quidpiam est. Die sequenti, seu 29. summo mane acceperamus, magis illud a terra absorptum, quam subrutum esse. Rumoribus tamen non credidissemus, nisi nos multum confirmassent Epistolae, inde 30. huius allatae. His, ne ego quid addam, vel demam, scribo primam, uti iacet, ad Dominum Capitaneum Hajnal Comaromiensem origine datam, quae sic habet:

Bizodalmas Nagy Jó Uram
Capitány Sógor Uram!

Reszked a' kezem: nem tsuda: mert ma, egy fertály hatra, oly írtóztató föld indulás volt itt nálunk, hogy Templomok bóltozási és falai úgy annyira öszve dóltek, hogy azokban Szent Misét és Isteni Szolgálatokat lehetetlen tenni. Szerzetesek mind ki szorúltak a' Klastromokbúl, tsak alig tudták életeket megtartani velünk együtt. Oda van Komárom városa. A' le-omlott házoknál egyebet nem lát az ember. Sok szám embereket, aszonyi állatokat, gyermekeket egyszerre ki-végezett e' világbul. Valaki holvan, minden ember ki-vette magát rongyos épületébül, mi is minnyájan az öreg kertben vagyunk: abban vagyunk szerentsések, hogy élünk; de szünete alig lehet, nem tudgyuk, hol lesz maradásunk? Vettünk híreket, hogy talám egész Magyar Ország abban a' fatalitásban vagyon. Nem tudom Buda miképpen vagyon: meg nem írhatom a' veszedelmet.

Komárom 28. Julii 1763.

Felkis András m. k.

Altera germanice scripta est a Domino Felbert ad suum fratrem Budae residentem, cuius Puncta a Patre nostro Concionatore extracta, haec complectuntur:

Digitized by Google

A primo quadrante post quintam, usque ad tertium quadrantem pro duodecima (hoc tempore scripta Epistola, et propter motum interrupta) decem succussiones sustinuerunt. Prima duravit solido minuto vehementissima. Templum nullum, et domus vix ulla in tota Urbe, quae non aut afflicta, aut penitus diruta. Templum Iesuitarum medium corruit una cum duabus Turribus, ut adeo unicus extet angulus. Templum Franciscanorum obruit multos homines, quorum aliqui auditi implorare auxilium, sub quodam angulo recepti, sed nullus est, qui opem ferre possit. Domus Gubernatoris in Arce, Castellum Comitissae Zichianae in pago Szőny corruit. Vasa in cellariis rupta. Pluribus locis hiatus facti, ex quibus aqua ad viri altitudinem protruditur. Verbo: totum Comaromium destructum. Multi homines occisi, plures laesi. Fatum hoc rapuit et vicinos pagos, nempe: Szőny, Újfalu, Szent-Péter, Perbete, Ács. De Iaurino malum simile nunciatur. Plura certioraque scripsissem, si adfuissent huiates cives, qui illico die sequenti, seu 29. Iunii, pro suis filiis inquirendis Comaromii Scholas frequentantibus per postam ascenderunt. Haec dum scribo, nunciatur unus advenisse, sed Posta properat, id addo: apud nos vix de malo praesagire poteramus. Tempora erant bona. Mercurius ad procellam, nec sub actualibus succussionibus decidit; deciderunt tamen ferramenta Magnetem sustentantia. His me commendo pretioso affectui. Budae 1. Iulii 1763."

2) Ezen ígék „terraque immota resedit" jelentik, hogy a' föld indulás egészen megszűnt. Azonban még XVII. század vége felé sem hitték közönségesen az emberek, hogy e' földünk forogna. Azért Némethi Mihály Kolosvári Református Pap Szent Dávid Psaltériumában, mellyet 1683-ban Lőtsén 16-tod rétben ki-adott, a' 423-dik lapon: „Nem forog tehát a' föld, úgy mond a' 104-dik 'Soltár fejtegetésében, a' mint némellyek akarják 's taníttyák, az ő fundamentomán. — Feddi (Dávid) azokat, kik az Szent Írás ellen taníttyák az földet az ő fundamentomában, vagy tengelyében mo-

Digitized by Google

zogni 's forgani: mintha ott voltanak volna."

3) Isthvánffy Hist. Lib. 29. 's Bethlen Farkas Lib. 10. Tom. IV. p. 231. Náprágyit nyilván Prépostnak, nem pedig Egri Püspöknek nevezik. Schmitth Miklós meg Episc. Agrien. 1768. Tom. III. p. 138 — 140. azon beszédét is említi, mellyet Martius 11-kén 1595-ben III. 'Sigmond Lengyel Királyhoz II. Rudólf Ts. és Kir. nevében, mint Egri Prépost tartott; Katona István pedig Hist. Archi-Episcop. Colocen. P. II. p. 72 Legationibus multis perfunctus, quum Agriensis collegii praepositus fuisset, ad Sigismundum Poloniae regem a Rudolpho missus anno 1595. quam illic orationem dixit, hoc titulo luce publica donavit „Hungariae periclitantis legatorum oratio" — Azért nem látom okát, miért vétetett az Egri Fő-Szent-Egyház Kalendáriumában 1594. és 1595-dik esztendőkre az Egri Püspökök sorába?

4) Hogy a Protestans atyafiak sem gondolkodának mindnyáján úgy, valamint Dávid Ferentz; ebbűl is nyilvános; mert Szent László Fejét megtartották, a' többi Tetemeit pedig koporsójába tétetvén, a' Váradi Templom kriptájába le-tették, hol öregebbik Rákótzy Györgynek fejedelmeségéig nyugottanak, mint a' következendőkbűl világosabban meg fogjuk érteni; és hogy így tselekedtenek, azon Vallás-Tételükbűl meg tetszik, mellyet Tsene Péter Érsek-Újvári Prédikátor 1616-ban Magyar nyelvre fordított, és Somorján ki-adott; ennek ötödik Részében ezeket valják: „A' mennyei Szenteket sem imádgyuk, sem segítségűl nem hijjuk, sem őket az Atya előtt az égben mi szószólóinknak 's közbenjáróinknak nem esmérjük; — Azonban a' megholt szenteket sem meg nem utállyuk, sem elvetettül felölök nem értünk. Mert tudjuk, hogy ők a' Kristusnak élő tagjai és Istennek barátí legyenek, kik a' testet és e' világot ditsőségesen meg-győzték. Szerettyük azért őket mint atyánkfiait és tisztellyük is, mind az által nem valami imádásnak tiszteletivel, de tisztességes emlékezettel, és igaz ditséretekkel."

Digitized by Google

VII. §.

A' Nagy Váradi régi Szent-Egyház történetének, és Sz. László Tetemei históriájának további follytatása.

A' régi székes Szent-Egyházat, Vrantsits Antaltalnak magyar Kronikona szerént, Varkots Tamás kezdette rongálni; valamint oda föl meg irtam; sokat szenvedett az 1598-diki ostromlásban is: azért falaiból Bethlen Gábor az öreg bástyát és belső Várat erősítette meg, mint Zeiller Márton irja: „Beschreibung des Königreichs Ungarn zu Ulm 1660 in 8., p. 314. „Innerhalb des Schlosses war vor etlichen Jahren noch ein zurissener Tempel mit zween Kirchthürmen, so die Bischöffliche Kirch war, darin Kayser Sigmund, und de H König Ladislaus in Ungarn (dessen Bildnuss in Manns Grösse, sampt seinem Ross, und den H. drey Königen von Metall gegossen, zu sehen vorhin gewest, und villeicht noch) begraben worden. Aber, vor wenig Jahren, hat man, auff Befelch dess Gabrielis Bethleni Fürstens in Siebenbürgen (als dahin diese Stadt gehörig) solchen Tempel abgebrochen, und zu Bollwercken gemacht.“ — Ezek szépen meg egyeznek Kemény Jánosnak Autobiographiájával, mellyet T. T. Rumi Károly Úr, Monumenta Hungarica tzímű Könyveiben kiadott, II. Köt. p. 33-34, a' hol Kemény János így beszél: „Bethlen Gábor — tselekedék sok építéseket, többi között nevezeteseket — Váradi öreg bástyát és belső Várat.“ Fenekéből azonban I. Rákótzy György 1631. † 1648, forgatta ki 1638-ban, a' mikor egy igen drága koporsót találtak e' Templom kriptájában, mellyrűl Zeiller Márton meg nevezett könyvében a' 315-dik lapon: „In der Franchfurtischen Frühlings Relation dess 1639. Jahres, stehet am 99. Blat, úgy mond, dass, als die Kirch allhie

Digitized by Google

gantz abgebrochen worden, man in December Anno 1638, im durchgraben eine Crufft, und darinn einen königlichen Sarck, und in solchem ein überaus köstliche gülden, und mit Edelsteinen versetzte Cron, ein Scepter, Monstrantzen, und andere Mess, oder Kirchen Ornat, darunter auch ein helleuchtenden Diamant, so gross, als ein Hüner Ey, beneben silbern Bänk, und Stangen gefunden habe; darüber stritt zwischen keyserl. Majestat, weil Gross-Wardein auff Ungrischem Boden gelegen, und dem Fürsten in Siebenburgen, deme die Stadt gehörig, entstanden seye. Ob nun solcher König Sarck dess H. Ladislai, oder dess K. Sigismundi gewesen, wird gezweiffelt. Sonsten seyn auff dess Kaysers Sigismundi Grab folgende Verse, wie Hieron. Megiser Lib. 9. Chron. Carinth. C. 51. fol. 1076. berichtet, gestanden:

„Caesar et Imperium tuus en ego Roma Sacratum
Rexi non ense, sed pietatis ope.
Pontificem Summum feci, spretis tribus, unum:
Lustravi mundum, Schisma negando malum.“

'S ezeken végződik a' hajdani Székes Szent-Egyháznak históriája; mellynek még tsak nyomára sem jöhettek a' Jésuiták, jóllehet 1692-ben nagy gondal és szorgalommal kerestették, valamint Janning Acta Sanctorum Iunii Tom. V. p. 317. emlékezetben hagyta: „Cum Varadinum, anno 1692, die 20. Maii (ez akkor épen Úr napja vólt a') in Caesaris Leopoldi potestatem feliceter concessit, caesis XII. Turcarum millibus fame laboranti loco suppetias ferentium; castris aderat noster Franciscus Xaverius Mazoll, qui 26. Iulii ad P. Matthiam Soutermans talibus invigilare rogatum, Viennam sic scripsit. Ante sex hebdomadas, dum Varadinum advenissem, prima inter ceteras cura mihi fuit, inquirere per memetipsum aliosque in Sancti Regis sepulcrum, effigiem, aut alia quaecun-

Digitized by Google

que ibi relicta monumenta: sed nec rudera quidem, aut vestigia ecclesiae reperi; dicitur autem haec Borzkaianorum (Botskaianorum) tumultuum tempore eversa funditus fuisse, et eius loco interior arx splendidius aedificata. Quatvor post menses, videlicet 17. Novembris, de eadem re, postquam melius investigari potuit, non valde dissimilia perscripsit P. Georgius Bandovicz, Societatis nostrae tunc Superior Varasdini, ita loquens; „Hoc unum dolendum, quod nec foris, nec intus in arce, sit ullum templum S. Ladislai sacram aedem curiosius investigavi, sed nec vestigium illius reperi, nec ullus vetulorum senum pagensium recordatur, ubinam fuerit; putatur, quod Borzkai (igy Botskai helyett) anno 1604, dum nostros Patres post 20. annorum inhabitationem exinde expulisset, eamdem aedem ruinaverit. An sub ruinis novae ac splendidius aedificatae arcis-lateat sacri Corporis arca lignea, suo fortassis tempore aperiet Deus, quando omnibus utriusque Hungariae ac vicinarum provinciarum locis a Turcica expurgatis foece, pristinum ubique splendorem receperit avita religio, et solus Dominus agnoscetur Leopoldus Imperator, quod utinam cito faxit Deus. Interim Sancti Regis Caput, aut potius Calvariam, ruinis praedictis et avaritiae subductam vidit Janningus noster, anno 1700, mense Septembri, Jaurini in aede Cathedrali in argenteo busto decore inclusam; redemptam olim, ut aiebant Canonici, ab haereticis Transsilvanis; per Episcopum loci R. R. D. Demetrium Napragium anno 1619, in illa sede sua Episcopali mortuum: ipsumque bustum argenteum illius tempore actum videri potest. Fortasse haec pretiosa Reliquia contulit aliquid, quod a pluribus iam annis, curante pientissimo Caesare, quem dixi, Leopoldo, Hungarici regni Patronus electus Ladislaus, Viennae in aede Metropolitana S. Stephani, annua celebretur panegyri, 1) in quibus successive habitae ora-

Digitized by Google

tiones, uno tomulo impressae leguntur" — illyen tzím alatt: „Virtus Coronata Divi Ladislai Hungariae Regis, Inclytae Nationis Hungaricae Tutelaris, triginta novem Orationibus panegyricis per annos 39. in Basilica Divi Stephani Proto-Martyris Viennae celebrata ab anno 1655, die 27. Iunii etc. Vien. 1693. in 12."

Prai György „Dissertatio Historico-Critica de S. Ladislao" homlok írású könyvében p. 40. Zeiller Mártonnak oda föl említett szovaira „Ob nun solcher königl. Sarck dess St. Ladislai, oder dess K. Sigismundi gewesen, wird gezweiffelt," illyen észrevételt írt. „Probabilius tamen est, S. Ladislai fuisse. Congruit enim tempus cum narratione Kapiana. Alioquin Sigismundi tumba se prodidisset suo epitaphio, quod Megiserus Lib. 9. Chronic. Corinth. Cap. 15. refert." — Kapy Gábor néhai Kapy Györgynek I. Rákótzy György tanátsosának fia volt; 2) azért nála is kérdezösködtek a' Jesuiták Sz. László Tetemei felűl. Felelt is valamint Acta Sanctor. Iunii Tomo V. p. 316—317. le-írt levele bizonyítja: „Postquam victis in Hungaria rebellibus, et Transsilvania ad Caesaris clientelam reducta, sperare coepi, úgy mond Janning, per nostros istis in partibus Missionarios, resciri aliquid posse; nec frustra. Siquidem ab illustri viro D. Gabriele Kapi, rerum patriarum scrutatore curioso, interrogato, num quid de corpore Sancti Regis nosset, responsum hoc elicuerunt, datum 16-ta Octobris 1691. „Fateor quidem me Varadini nunquam fuisse, nec oculis meis visa referre posse; sed tamen fere a quadraginta annis versatus in Transilvania — ac etiam frequenter ibidem habitationem continuans, saepe saepius inquisivi et sciscitatus sum e hominibus, qui et oculis suis viderunt, et plenam notitiam habent, quomodo processum sit cum sacro corpore Sancti Regis Ladislai. Ab his accepi, quod senior Georgius Rákóczi, auri argentique cupidissimus, post-

Digitized by Google

quam Princeps Transsilvaniae factus, intellexisset, Varadini esse sepulturam Sancti Regis, iussit cryptam eiusdem aperiri; tumbamque argenteam et Coronam Sancto consepultam abstulit, corpus vero ligneae inclusum arcae, eidem loco cryptaeque restituit. — A quo tempore facti huius notitiam accepi, perpetua animi reflexione observavi, quod ex familia illa ne unicus quidem fuerit, cuius corpus post mortem in crypta quiescere permissum sit.“ 's a't. 2) Ezt nem tsak Kapy Gábor, hanem Kemény János is Autobiographiájában Tom. III. p. 140—141. beszéli, midőn az 1644-dik esztendei háborút, mellyet I. Rákótzy György III. Ferdinand ellen viselt, le-írja: „Megfizeték azért Istentelenségének részét — azon hadbéliek, kik több kegyetlenségek közt a' Szerentsi Templomot is fel-verték, Koporsókat, sírokat felhánytak, többi közt a' fejedelem édes Attyának az öreg Rákóczi Sigmondnak is, ki Egren Kapitányságot, azután Erdélyi Gubernátorságot, végtére Fejedélemséget is viselt, testét fel-hányták a' fejedelemnek felette nagy szomorúságára.“ — Mivel tehát ezt a' történetet Kemény János színte említi; azért Kapy Gábornak észre vétele, hogy a' Rákótzyak sírjaikban nem nyughatának, épen nem feneketlen. 'S ez lészen az oka, hogy midőn II. Rákótzy György 1651-dik esztendő tájban a' Váradi bástyákat töltetné, és Szent László Koporsójára, mellybe az attya öregbik Rákótzy György 1638-ban Tetemeit tétette, rá akadnának; nem mert hozzá nyúlni: hanem Katholikus tisztei által rejtette el a' földbe. Melly történetrül szóló Tárrodi Jánosnak eredeti levele, Kaprinai István kéziratai között a' Pesti Universitás könyvtárában A. fol. Tom. XL. p. 228. találtatik; meg nem mondhatom azonban, hogy kihez írta vala; mert az eleje, valami titkos dolgot foglalván magában, el vagyon metzve: a' többi tartalma szórul szóra ez:

Digitized by Google

„A' mi Szent László Koporsóját és Csontyait illeti, én eleget discuráltom az Aszszonyal ő kegyelmével, és a' miket mondott, im föl-jegyzettem. Váradon a' mikor föl találták azon testeket, vagy Reliquiákot, a' mikor a' Fejedelem töltetni akarta azokat a' helyeket bástyának, vagy más lak helyeknek, mivel a' Fejedelem Eretnek volt, az Eretnekek pedig nem akartak, vagy nem mertek azon Reliquiákhoz nyúlni, tehát committálto a' Catholicusoknak; akkor pedig voltak ezen három Catholikus Urak Váradon, Petki István, az Aszszony ő kegyelme (kitül tudniillik Tarródi János tudakozódott) attya; Sulyok István, és Haller István; ezek vették föl, és csak magok hordották valami bástyában, a' hol pedig bé-hordották, azon helyet bé-töltötték, arra pedig halálro való rabokat vittek, a' kik töltötték, kiknek más nap mind a' fejeket szedték. Mongya azt is ő kegyelme, hogy azon helyen, a' holy a' Reliquiákot találták, volt a' többi között egy kehel is, azomban egy corporale, melly tiszta véres volt; ezeket is mind együtt a' többivel tették el. Azt a' bástyát pedig, a' mellybe tették, bizonyosan nem tugya ő kegyelme mellik légyen; hanem a' mint emlékezik, alig ha nem Király fia bástyájának hínak: mellyet most is meg tudnák mutatni az ott valók, a' kik valaha Váradon laktak. Azomban mongya azt is ő kegyelme, hogy a' mikor Rákóczy György fejedelem meg holt ott Váradon, ő kegyelme fogta bé a' szemeit; az után egy kevés vartotva ki ment a' folyosóra, ott sírt; akkor a' nap kelet felől való bástyán 4) látott nagy fényességet. Egy kevés vártotva az Attyának mondotta ő kegyelme, én bizon jó reménységbe vagyok szegény fejedelem felöl, hogy az Isten irgalmazott néki, mivel most illyen nagy fényességet láttom a' bástyán. Erre azt mondotta Petki István, az ő kegyelme attya. Szegény leányom, inkább hiszem,

Digitized by Google

hogy a' Szent Királyoknak a' Tetemek dicsőségére volt az a' fényesség abban a' bástyában. Mongya azt is ő kegyelme, hogy Petki István mondotta egynehányszor, hogy mikor föl-találták azon Reliquiákot, Szent László Király teste Király színű Kamuka lepedőbe volt téve, és ugyan abban is rejtették el. Ezeknél többet ő kegyelme bizon semmit sem tud; mert ha tudna, annak a' ditsőséges Szentnek tisztessége terjesztésére örömest meg mondaná. Én is, ha többet tudott volna, ő kegyelme mondani, örömest föl-írtam volna a' ditsőséges Szentért, és a' Nagyságod kedviért nem kéméllettem volna egy kis fáradságomat. — Ezek után Isten éltesse és álgya Nagyságodat, és adgyon ő Szent Fölsége Nagyságodnak örvendetes Húsvéti napokat érni, 's el is mulatni számos esztendőkig boldógul. Raptim Nagy Csemete die 16. Aprilis 1696. Nagyságodnak alázatos Káplánnyo Ioannes Tarrody m. p.

E' levélben említett Szent Királyokon értetnek, Szent László, és Szent 'Sigmond Burgundiai fejedelem, kinek a' Tetemeit 'Sigmond Tsászár és Magyar Király hozatta N. Váradra, mint már oda föl mondottam. Azért Prai Epistolae Exegeticae tzímű könyvében. Epist. prima, p. 116. Si aliquando has (S. Ladislai Reliquias) propitio Deo, reperiri contingeret, úgy mond, diligenter esset cavendum, ne cum reliquiis S. Sigismundi Regis et Martyris confundantur." — De a' ki-írott levélből tudjuk, hogy Sz. László Tetemei, Király színű (bíbor) Kamuka lepedőbe van le téve. — Petki István leányárúl pedig Bombardi Mihály, 5) Topographia Magni Regni Hungariae Vien. 1750. in fol. p. 574. ezeket írja: „Affuit morienti (Georgio II. Rákótzio) Anna, Stephani, quem nominavi, Petkii filia, Georgio in paucis chara. Produxit aetatem Anna ad annum seculi nostri (decimi octavi) secundum, remque, ut gesta est, pluribus narravit." —

Digitized by Google

Sz. László Tetemeinek mostani helyérűl még e' következendő levél is tudósít bennünket, mellynek mássa Kaprinai István kézíratai között vagyon A. fol. Tom. XLVIII. p. 53.

„Mortuo Georgio I. Rákóczio anno 1648. filius eius Georgius II. ut Varadinum Propugnaculis firmaret contra Turcam, Templum diruit circiter Anno 1651. lapidibus illis usurus pro moenibus. Cum opus ferveret, Stephanus Petki, et Gabriel Haller Catholici, viri nobiles, Rákóczio valde accepti, et aulici familiares, ne quid iniuriae inferretur Sancti Regis Reliquiis, clam et intempesta nocte, cryptam subeunt, tumulum auferunt, et in minorem loculum, materia sericea rubra intus et foris adornatum, ossa et cineres componunt, ac diligenter muniunt; tum fossae iam pro fundamento paratae, altius infodiunt. Ibidem mox iacta sunt fundamenta Propugnaculi aurei (Aranyos bástya) et reliquiae muris illis contectae. Anno deinde 1660. moritur Rákoczius Varadini ex vulnere a Turcis in praelio accepto; quo tempore fuit in ginecaeo Rákóczianae Sophiae Báthory, virgo, filia laudati supra Stephani Petki, et ipsa Catholica. Haec primis post mortem Rákoczii diebus ac noctibus, pro sua pietate et simplici innocentia, ardenter et inter lacrymas commendabat Deo animam defuncti: ecce autem quadam nocte, dum orat aperta fenestra versus Propugnaculum Aureum, videt illud miro et amoenissimo splendore totum circumdari; quo cum diu oblectaretur, fulgor omnis coelum versus progressus est, et evanuit. Altero mox die parenti filia visum refert, et salvum ait Rákóczium a se Deo commendatum. Pater rerum gnarus: non inquit, filia mea salvum Rákóczium haec significant; sed Sanctitatem Regis Ladislai, qui sub Propugnaculo illo quiescit. Tum ex ordine narrat Filiae gesta omnia. Ipsa vero iam Domina et Matrona grandaeva, pias

Digitized by Google

inter lacrymas retulit rerum seriem R-o P-i Ioanni Selendi, celebri aetate sua Concionatori et viro religiosissimo; ex cuius ore haec excepi et descripsi Cassoviae Anno 1716." — De nevét e' levél írója ki nem tette; azért előttem egészen esméretlen. — A' Hagyományok szerént tehát, Sz. László Tetemei az Arányas bástya fenekében nyugszanak. Timon Epitome Chronologica Rer. Hungar. ad an. 1095. „Reliquias eius (S. Ladislai) praeter Cranium, quod Jaurini asservatur, quaere Varadini in Propugnaculo Aurato appellato." Bombardi Mihály pedig meg-nevezett munkájában p. 571. „Arx, qualis hodie cernitur, sex propugnaculis firma est, quorum unum Aranyos bástya, hoc est aureum propugnaculum ab incolis vocatur; in quo Sacra Divi Regis Ladislai lypsana post eversam Marianam Basilicam asservabantur" és az 573-ik lapon. „Lypsana — Divi Ladislai exemerunt, atque — in aureo propugnaculo, bene munita nucea arcula, condenda curaverunt (Petki és Haller) Cryptam illam vix quinque passibus distare a domo, quam Societas Jesu in castro possidebat, intra Palatium, iuxta portam, ingredientibus ad dextram, notat in Manuscriptis, fuisse sitam P. Timon."

---

1) Azt veszem pedig észre, hogy fejedelmeink közűl azok, kik Sz. Lászlónak különös tisztelői voltanak, szerentsésebben országóltak a' többieknél; közülök egyike volt III-dik Béla, másika IV-dik Béla, kit az Isten Tatárjáráskor a' végső veszedelemtűl nem csak meg mentett: hanem el-pusztúlt édes Hazánkat általa régi lábra föl-is állította. Nagy Lajos, ki a' meg homályosodott ditsőségű Magyar Nemzetet olly virágzó állapatra emelte, hogy az óta sem juthatott nagyobbra; hanem inkább jobban 's jobbam meg fogyatkozott. 'Sigmond, ez ha színte minden lépésében szerentsétlen volt is, még sem merült el bennük, valamint Életében meg mutattam, mellyet a' T. Magyar Tudós Társaság Évkönyveinek III-dik Ré-

Digitized by Google

szében föl-venni, és kinyomtattatni rendelt. Hunyadi János ki Fő-Hivatalában a' belső haborúságok által meg hasonlott Hazánkat ritka ditsőséggel kórmányozta, győzhetetlen erőségével pedig 's állandóságával a' belső és külső ellenségeitül élete fottyáig szerentsésen meg oltalmazta. Mátyás fia, kinél nagyobb ditsőséggel egy fejedelmünk sem országolt. Végtére Nagy Leopold, a' ki Sz. László Királyunkat ismét Hazánk Pártfogójává választotta 's igen buzgón tisztelte. Nem is kételkedhetni, hogy a' Nagy Isten Sz. László esedezéseiért tette őtet az Otsmányok ellen győzedelmesé; kiket is száz és ötven esztendei kegyetlen rabság, 's le alatsonyító szolgaság után, fegyveres kézzel ő verett ki Magyar Hazánkbúl.

2) Olvasd eme könyvet: „Második Rákótzy György ideje, irta idősbb G. Bethlen Imre N. Enyeden 1829" ∞-ad rét. a' 101. lapon.

3) Az egészet olvashatni Prai Dissertatiójában is. p. 41—43.

4) Ez az Arany Bástya.

5) Kaprinai, kézíratban B. in 4. Tom. XIX. p. 111. R. P. Trestyánszki S. J. auctor Topographiae Magni Regni Hungariae" úgy mond.

VIII. §.

Régi Ének 1)

Szent László Királyrúl.

Idvez légy! kegyelmes szent László Király,
Magyar Országnak édes oltalma,
Szent Királyok közt drágalátos gyöngy.
Tsillagok között fényességes tsillag.

Szent Háromságnak vagy Te szolgája,
Jézus Kristusnak nyomdoka' követi, 2)
Te Szent Léleknek tiszta edénye
Szűz Máriának választott vitéze.

Digitized by Google

Magyar Országnak vagy Király Magzatja,
Szent Királyoknak fényes tűköre,
Teneked atyád kegyes Béla Király,
Hogy hozzá képest kegyes Király lennél 3)

Nekünk születél Lengyel országban,
Menyből adatál nagy tsodaképen,
Mászszor születél Szent kereszt vizétől
Ősödnek nevén László lőn neved.

Mikoron méglen gyermekded volnál,
Ki hoza Béla király jó Magyar Országba,
Hogy ditsekednél Te két Országban,
Magyar Országban és Menyországban.

Te telepedél Bihar Váradon,
A' Városnak löl édes oltalma;
Templomot rakatál Szűz Máriának,
Kiben most nyúgoszol minden tiszteséggel.

Környül fekesznek téged Tsászárok,
Püspökök, királyok és jobbágy urak;
Olaj származik Szent Koporsódból,
Tetemed foglalták a' szép sár aranyból.

Téged ditsérnek Szent Zsolozsmával
Papok, diákok és város népek
Téged földnek kerekségé;
Mert Téged ditsérnek Istennek angyali.

Te ditsekedel királyi székedben,
Képed' fel-tették a' magos kő-szálra,
Fénylik, mint nap, salyog mint arany; 4)
Nem elégeszik senki Te reád nézni.

Digitized by Google

Te artzúl teljes, szép piros valál,
Tekéntetedben embereknél kedvesb,
Beszédedben ékes, karodban erős:
Lám mindent Te ejtesz, ki Te veled küzdik.

Tagodban ékes, termetedben díszes,
Válladtól fogva mindeneknél magasb,
Tsak szépséged Tsászárságra méltó
Hogy Szent Korona Téged méltán illet.

Testedben tiszta, Lelkedben fényes,
Szüvedben bátor, miként vad oroszlán;
Azért neveztek bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjudad volnál.

Mert választa a' Szűz Mária,
Meg-ditsőite sok jó ajándékkal:
Hogy Te őríznéd és oltalmaznád,
Neki ajánlád jó Magyar országot.

Fejedbe kele a' Szent Korona,
Meg-bátoríta Téged a' Szent Lélek,
Kezdéd követni atyádnak életét,
Rózsákat szaggatál, Koronádban füzéd.

Ditsérjük, Magyarok! Szent László királyt,
Bizony érdemli mi ditséretünket;
Ditsérjük Őtet Angyalok! mondván:
Idvez légy, kegyelmes Szent László király! 5)

---

1) T. T. Schedel Ferentz Úr ki-adta Handbuch der Ungarischen Poesie. I. B. S. 1—6. azon eredeti Kézíratbúl, mellyet az Elsö Részben a' 40-dik lapon eréntettem.

Digitized by Google

2) Olvasd: követöje.

3) Ebbül is ki-tetszik, hogy I-sö Béla fejedelmünk boldog emlékezetben volt a' régieknél.

4) Vesd egybe, a' miket oda föl Sz. László képérül írtam.

5) Ezen Énekrül Révai Miklós Antiquitates Literaturae Hungaricae p. 24. „Hymnus de S. Ladislao Rege, alternantibus Strophis Latinis et Hungaricis, in paginis 17 1/2" úgy mond. Eme versekre nézve pedig „Környül fekesznek tégedtsászárok" meg: „Téged ditsérnek Szent zsolozsmával" szereztetett 'Sigmond tsászár és magyar Király halála után; mert bizonyos, hogy ö Váradon temettetett el, 's meg hagyta, hogy holta után koporsójánál szüntelen 'Solo'smák mondattassanak: mellyekre néztek Bornemisza által egybe szedett énekekben ezek a' gúnyoló versek:

„Mit pironkottoc Váradi papoc
— — — — nem
kell Istennec ti szolosmátoc, Mise
mondástoc, és kiáltástoc."

Lásd a' 41. es 42-dik lapot.

'Sigmondon kívül, a' Váradi Székes Szentegyházban választották temetö helyüket: Beátrix, Robert Károlynak második felesége; I-sö Mária, Nagy Lajos' leánya és 'Sigmond' elsö hitvese; Sz. 'Sigmond mártyrnak 's Burgundiai Királynak Tetemei-is 1424-dikben oda vitettek." — A' Váradi Püspökök, több Jobbágy Úrral (Barones regni) és Jobbágy Asszonnyal színte ott lelték nyugodalmukat; kikrül olvasd-meg a' N. Váradi Nemes Káptalannak Rendeléseit néhai M. F. T. Batthyányi Ignátz Gróf Erdélyi Püspöknél Legg. Eccl. Tom. III. p. 244 — 246. Rubr. XXXIX.

Digitized by Google

IX. §.

Patatich Ádám Bárónak és N. Váradi Püspöknek levele, mellynél fogva engedelmet ád, hogy a' N. Váradi Nemes Káptalan Sz. Lászlónak Györbül ajándékozott Tetemét közönséges tiszteletre a' Székes Szent-Egyházba ki tehesse. 1775-dik eszt.

Nos Adamus Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Magno-Varadinensis e L. B. Patatich de Zajezda, I. Comitatus Bihariensis Supremus ac Perpetuus Comes, Utriusque Sacrae Caesareae et Regio Apostolicae Maiestatis Actualis Intimus Status Consiliarius, Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, Universis. Quod posteaquam Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Franciscus e Comitibus Kornis de Göntz-Ruszka, Consecratus Episcopus Juliopolitanus, Abbas B. M. V. de Bihar, Cathedralis Ecclesiae nostrae Magno Varadinensis Praepositus Maior, pro ea, qua ipse in Divum Ladislaum Hungariae Regem fertur pietate, motu proprio petitam ab Excellentissimo, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Francisco e Comitibus Zichy de Vasonkeö, Jaurinensium Episcopo, Insignem ex inferiore pretiosi illius Depositi ad Ecclesiam hancce nostram Magno Varadinensem alioquin pertinentis, et in praefata Jaurinensi Cathedrali tantisper asservati, Capitis videlicet S. Ladislai, quae gutturi adhaeret, parte, Reliquiam impetrasset, et in pretiosa, liberalitate propria procurata arcula argentea quadrata, intus et foris deaurata, gemmis et lapillis pretiosis distincta, elegantique labore encaustico ornata, in quatvor lateribus Chrystallo figurae

Digitized by Google

ovalis munita, operculo elevatiori, paris operis, et chrystallis minoribus oblongis similiter provisa, supra pulvillum byssinum rubeum, aureis ornamentis, opere Phrygio ornatum, eidemque superpositum alium exiguum pulvillum album e gosypio, ac peplo, quibus idem sacrum Caput circumdatum est, confectum, devote collocatam, ipsam vero arcam in quatvor eiusdem angulis, auratis funiculis probe colligatam, et sigillo Episcopali praefati Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Jaurinensium Praesulis in capsula de his funiculis pendente, munitam Cathedrali Ecclesiae nostrae Magno Varadinensi pro sua in eam, tamquam Matrem suam, pietate, devote obtulisset; eotum Dilectissimi in Christo Fratres Capitulum Ecclesiae nostrae Magno Varadinensis, eandem S. Reliquiam Nobis exhibentes, humiliter petierunt, ut eandem revidere, et publicae venerationi exponendam admittere velimus. Quorum precibus inclinati, eandem revidimus, et comperto nulla sui parte violato Episcopali, quo, ut supra dictum est, munita habetur Sigillo, facultatem in Domino concedimus et impertimur, ut ad maiorem Dei, qui mirabilis est in Sanctis suis, Gloriam et Honorem, praefata S. Ladislai, Dioeceseos huius Patroni Reliquia, publicae fidelium venerationi, tam in Altaribus exponi, quam et solennibus Processionibus palam deferri et gestari possit ac valeat. Datum in solita Residentia nostra Episcopali Magno-Varadini die 12. Decembris 1775. Adamus E. M. Varad. m. p. L. S. Ad gratiosum Suae Excellentiae Episcopalis. Mandatum Franc. Xav. Mertz m. p. Secretarius.

Transumptum ex Actis authentici Protocolli Canonicae Visitationis Cathedralis Ecclesiae M. Varadinensis, et expeditum Varadini die 22. Iunii 1836. Per Fridericum Reviczky de Revisnye V. Capituli Cathedr. Ecclesiae M. Varad. ad Archivum Regnicolare Juratum Notarium publicum L. S.

Digitized by Google

Midőn ezeket írjuk, a' N. Váradi Deák Szertartású Székes Szent-egyházat és Megyét M. N. Fő Tisztelendő Laitsák Ferentz Püspök Úr minden jó igyekezetnek lelkes Elő-mozditója és Segítője kórmányozza; ; Ő Méltósága is kegyes Jótévőségét velünk Maga keresete nélkül gyakran éreztetvén; hálánkat, és az egész Hazánkban áldott emlékezetét azon közönséges buzgó ohajtásal tetézzük: hogy a' Mennyei kegyes Gondviselés állandó egéségben sokáig éltesse közöttünk.

Ezen munkámat pedig Sallustiusnak szovaival zárom be: „Az észszel gyakoroltatott munkák közül kiváltképen haszonra szolgál a' történt dolgoknak emlékezete; — Mert gyakran hallottam Quintus Maximust, Publius Scipiót, 's ezeken kívül, várasunknak jeles férfiait szokásbúl mondani: „Hogy midőn Őseiknek képeiket szemléinék, szivük az erköltsre felettébb gyuladna.“ Tudni illik, nem hogy az a' viasz, vagy kép annyi erővel birna magában; hanem az ő Tetteiknek emlékezete neveli azon lángot, melly el-sem oltathatik, míglen az erkölts az ő hírükkel és ditsőségükkel egyenlő lészen“ de Bello Jugurth. Cap. IV.

Digitized by Google

Digitized by Google

FOGLALAT.

I. §.

A' N. Váradi régi Székes Szent-egyházrúl . . . 9

II. §.

A' N. Váradi Székes Szent-egyházban volt Sz. László Koporsójárúl 23

III. §.

A' N. Váradi Székes Szent-egyházban tartatott Tüzes Vas-próbárúl: és Sz. László koporsójára le-tenni szokott Esküvésrúl 23

IV. §.

Sz. László Tetemei 1192-kig évtűl fogva 1566-dikig folyvást a' N. Váradi Szent-egyházban tisztel-tettek 33

V. §.

Zápolya 'Sigmond János Sz. László Koporsóját fol-töreti, 's áldott Tetemeit szerte hányatja . 44

VI. §.

Mikép jutott Győrré Sz. László feje? 49

Digitized by Google

VII. §.

A' N. Váradi Szent-egyháznak, és Sz. László Tetemei históriájának folytatása . . . 60

VIII. §.

Sz. László Királyrúl régi magyar Ének . . . 69

IX. §.

Sz. Lászlónak a' N. Váradi Székes Szent-egyházban levő Ereklyéjérűl 73

Digitized by Google

Digitized by Google

60/7102
M2412
23113
Digitized by Google

DB
929
.P6

DATE CHARGED	DATE DUE
CALL NO. DB 929 .P6	CALL BOARD NO.

VOL.		NOS
DATE		NIF
COPY		RES

AUTHOR
Podhradczky

TITLE
Szent László királynak és vi
[illegible] dalmainak története.

DO NOT REMOVE FROM BOOK POCKET

Digitized by Google
FEB 1 1968

Digitized by Google